

87

A MAGYAR FŐISKOLAI HALLGATÓK STATISZTIKÁJA AZ 1930/31. TANÉVBEN

SZERKESZTETTE ÉS KIADJA A
M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

SZÖVEGÉT IRTA:
ASZTALOS JÓZSEF Dr.
MINISZTERI OSZTÁLYTANÁCSOS

ÁRA: 2 PENGŐ

PRIX: 2 PENGÓS

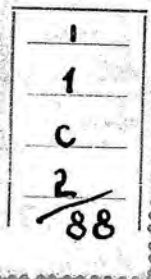
STATISTIQUE DES ÉTUDIANTS DES ÉCOLES SUPÉRIEURES HONGROISES EN 1930/31

RÉDIGÉ ET PUBLIÉ PAR
L'OFFICE CENTRAL R. H. DE STATISTIQUE

AVEC UNE ÉTUDE DU
Dr JOSEPH ASZTALOS
CONSEILLER DE SECTION MINISTÉRIEL

BUDAPEST
STEPHANEUM NYOMDA R. T. — IMPRIMERIE STEPHANEUM S. A.

1932

88. köt

A MAGYAR
FŐISKOLAI HALLGATÓK
STATISZTIKÁJA
AZ 1930/31. TANÉVBEN

SZERKESZTETTE ÉS KIADJA A
M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

SZÖVEGÉT IRTA:
ASZTALOS JÓZSEF Dr.
MINISZTERI OSZTÁLYTANÁCSOS

ÁRA: 2 PENGŐ

PRIX: 2 PENGŐS

STATISTIQUE DES ÉTUDIANTS
DES ÉCOLES
SUPÉRIEURES HONGROISES
EN 1930/31

RÉDIGÉ ET PUBLIÉ PAR
L'OFFICE CENTRAL R. H. DE STATISTIQUE

AVEC UNE ÉTUDE DU
Dr JOSEPH ASZTALOS
CONSEILLER DE SECTION MINISTÉRIEL

BUDAPEST
STEPHANEUM NYOMDA R. T. — IMPRIMERIE STEPHANEUM S. A.

1932

ELŐSZÓ.

A főiskolai hallgatók demografiai, valamint szociális és tanulmányi viszonyainak a statisztika útján az összes főiskolákra kiterjedő s tanévenként legalább egy ízben történő alapos megvizsgálása és az így felszínre hozott adatoknak a lehetőséghez képest részletes alakban való időszzerű közzététele egyik legfontosabb feladata kultúrstatistikánknak. A szakszerűen egybeállított és minden lényegesebb körülményre kiterjedő adatok birtokában mind a tudománypolitikával foglalkozó és a felsőoktatás vezetését ellátó szervek, mind a főiskolai ifjúság szervezési és szociális ügyeit intéző különféle lényezők megbízható útmutatóhoz jutnak. A főiskolai élet mai kiemelkedő jelentősége s ezzel együtt a statisztikai kutatás fejlettsége mellett ilyen segítőeszközre feltétlenül szükség van s ezzel a szükséglettel újabban már valamennyi művelt nemzet számot velett. A mai viszonyok közt, a főiskolai oklevél megszerzésére s általában a szellemi pályákra törekvők helyzetének egyre aggasztóbb arányokat öltő válsága idején, éppen nélkülözhetetlen az ilyen irányban folytatott alapvető munkálkodás.

Ezeket a célokat tartotta szem előtt és kívánta szolgálni a főiskolai hallgatók statisztikájának az 1930. évben végrehajtott reformja s ezzel kapcsolatban a numerus clausus hatálya alá tartozó főiskolák hallgatóiról szóló, a múlt év szeptember havában megjelent nagyobb terjedelmű kiadvány, valamint a jelenlegi, az összes főiskolai hallgatókra vonatkozó, bár a gazdasági viszonyok kényszere folytán szűkebb terjedelemre korlátozott, kiadvány is.

Az adatgyűjtés, a feldolgozás és a kiadványszerkesztés munkálatait *A s z t a l o s J ó z s e f* dr. miniszteri osztálytanácsos vezette s ugyancsak ő írta a kiadványban foglalt ismertetést is. Fáradozását, alapos és szakavatott munkáját teljes elismerés illeti.

Budapest, 1932. évi április hó 28.

Kovács Alajos dr.

h. államtitkár,

a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke.

TARTALOM.

Table des matières.

	Oldal Pages		Oldal Pages
Előszó.....	3		
I.		II.	
Általános jelentés.		Statisztikai táblák. — Tableaux statistiques.	
I. Összefoglaló adatok. — Résumé des données.		I. Összefoglaló adatok. — Résumé des données.	
1. Bevezetés	7	1. Rendes és rendkívüli hallgatók ; a hallgatók vallás és kor szerint. — <i>Étudiants réguliers et au cours irrégulier; culte et âge des étudiants</i>	48
2. A hallgatók létszáma. Megoszlásuk szakok szerint és egyetemenként	8	2. A hallgatók családi állapot, állampolgárság, anyanyelv és idegen nyelvtudás szerint. — <i>Les étudiants suivant l'état civil, la qualité de citoyen, la langue maternelle et la connaissance des langues étrangères</i>	49
3. A hallgatók fontosabb személyi adatai	12	3. A hallgatók szüleinek foglalkozása ; a hallgatók szükségletei és érettségi bizonyítványa. — <i>Profession des parents des étudiants; besoins et brevets de bachelier des étudiants</i>	50
4. Származási és családi viszonyok.....	19	4. A hallgatók az eltöltött tanulmányi idő szerint. — <i>Les étudiants suivant les semestres passés</i>	51
5. Életfenntartás	27	5. Rendes és rendkívüli hallgatók ; a hallgatók vallása és családi viszonyai. — <i>Étudiants réguliers et au cours irrégulier; culte et conditions familiales des étudiants</i>	52
6. Előző tanulmányok	31	6. A hallgatók testvéreinek száma ; a hallgatók lakása és étkezése. — <i>Nombre des frères et soeurs des étudiants; logement et nourriture des étudiants</i>	53
7. Jelenlegi tanulmányok	36		
Rapport général (Résumé)	41	II. Részletes adatok. — Données détaillées.	
Szövegközötti táblák. — Tableaux dans le texte.		7. Rendes és rendkívüli hallgatók ; a hallgatók évfolyam és kor szerint. — <i>Étudiants réguliers et au cours irrégulier; les étudiants suivant les années et l'âge</i>	54
1. tábla. A főiskolai hallgatók száma és megoszlása az 1925/26—1930/31. tanévekben. — <i>Nombre et répartition des étudiants des écoles supérieures dans les années scolaires de 1925/26 à 1930/31</i>	10	8. A hallgatók vallás, anyanyelv és szüleik foglalkozása szerint. — <i>Les étudiants suivant les cultes, la langue maternelle et la profession des parents</i>	55
2. tábla. A hallgatók vallás szerint 1929/30-ban és 1930/31-ben. — <i>Les étudiants suivant les cultes en 1929/30 et en 1930/31</i>	16	9. A hallgatók lakás- és étkezési viszonyai. — <i>Situation de logement et de nourriture des étudiants</i>	58
3. tábla. A főiskolai hallgatók szüleik foglalkozása szerint %-ban. — <i>Les étudiants des écoles supérieures suivant la profession de leurs parents, en %</i>	20		
4. tábla. A főiskolai hallgatók szüleik lakóhelye szerint. — <i>Les étudiants des écoles supérieures suivant le domicile de leurs parents</i> ..	25		
5. tábla. A hallgatók lakás- és étkezési viszonyai %-ban. — <i>Conditions d'habitation et d'alimentation des étudiants, en %</i>	29		
6. tábla. Az I. éves hallgatók előképzettség szerint. — <i>Les étudiants de 1re année suivant les études préparatoires</i>	32		
7. tábla. A hallgatók évfolyamok szerint. — <i>Les étudiants suivant les années</i>	38		

	Oldal Pages		Oldal Pages
10. A hallgatók érettségi bizonyítványa ; a hallgatók eltartói. — <i>Les brevets de bachelier des étudiants; les soutiens des étudiants</i>	60	15. A hallgatók idegen nyelvtudása és családi viszonyai. — <i>Connaissance de langues étrangères et conditions familiales des étudiants</i> ..	67
11. A hallgatók eltartói. — <i>Les soutiens des étudiants</i>	61	16. A hallgatók szüleinek főiskolai végzettsége. <i>Étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études</i>	72
12. A hallgatók lakásviszonyai, ruházata és szüleinek lakóhelye. — <i>Conditions d'habitation, vêtements des étudiants et lieu d'habitation de leurs parents</i>	64	17. A hallgatók szüleinek foglalkozása. — <i>Profession des parents des étudiants</i>	73
13. A hallgatók előző főiskolai tanulmányai. — <i>Les étudiants suivant leurs hautes études antérieures</i>	65	18. A hallgatók az eltöltött tanulmányi idő szerint. — <i>Les étudiants suivant les semestres passés</i>	78
14. A hallgatók állampolgársága és érettségi bizonyítványa. — <i>Qualité de citoyen et brevets de bachelier des étudiants</i>	66	19. A hallgatók tanulmányi viszonyai és támogatási igényei. — <i>Les conditions d'études et les demandes d'assistance des étudiants</i>	79

A magyar főiskolai hallgatók statisztikája az 1930/31. tanévben.

Statistique des étudiants des écoles supérieures hongroises en 1930/31.*

1. Bevezetés.

A főiskolai hallgatókra vonatkozó adatgyűjtés a Központi Statisztikai Hivatal legrégibb adatgyűjtései közé tartozik; úgyszólván a hivatal fennállása óta helyet foglalt munkálatai sorában. Az adatgyűjtés történetében két nevezetesebb időpontot kell különösen kiemelnünk és pedig a háború előtti időszakból az 1913. évet, amelytől kezdve a főiskolai hallgatók *egyéni lapon* szolgáltatták be adataikat, a háború utáni időszakból pedig az 1930. évet, amikor a főiskolai hallgatóknak azelőtt csak a legfontosabb kérdéseket felölölő egyéni lapja részletes *kérdőív* bővült.

Az adatgyűjtésnek ez az utóbbi reformja, mely a főiskolai hallgatók statisztikáját úgyszólván hiánytalanná tette és még külföldi viszonylatban is magas színvonalra emelte, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kezdeményezésére indult meg; a nevezett minisztérium fedezte az új adatgyűjtés első évében az adatok feldolgozásának és közzétételének aránylag nagyobb összeget kitevő költségeit is.

Ennek az új felvételnek az eredményei az 1929/30. tanév II. felére beiratkozott hallgatókról szólnak, minthogy a főiskolai hallgatókra vonatkozó adatgyűjtést a hivatal eddig is *évente egyszer* s minden alkalommal a tanév *második felében* hajtotta végre. A közzététel külön kiadvány alakjában, a kötet terjedelméhez mérten bő részletességgel és a szöveges részben mindenre (az adatgyűjtésnek és eredményeinek ismertetésén kívül a főiskolai hallgatók számának a *külföldön és a hazai főiskolákon* végbement fejlődésére) kiterjedő figyelemmel történt.¹⁾

A reform szerint történt második és ezúttal már a hivatal munkaterve alapján készült adatfelvétel az 1930/31. tanévről, szorosabban tehát az 1931. év elején a tanév II. felére beiratkozott hallgatókról szól, kevés eltéréssel ugyanolyan részletességgel, mint az első felvétel (az eltérések ismertetését l. az

említett kiadvány szöveges részének 10.,* 15.* és 16.* lapjain), csupán az adatgyűjtés köre bővült, amennyiben ezúttal az nem csupán az egyetemekre, a műegyetemre és a jogakadémiákra terjedt ki, mint az 1930. felvétel alkalmával, hanem a többi főiskolákra is és pedig a *hittudományi* (összesen 18), a *gazdasági* (állatorvosi főiskola, bánya- és erdőmérnöki főiskola, gazdasági akadémiák) és ezenkívül *több más*, szervezeténél és céljánál fogva szorosán a felső oktatás keretébe tartozó főiskolára (képzőművészeti főiskola, polgáriiskolai tanárképző, gyógypedagógiai tanárképző, testnevelési főiskola). A budapesti egyetemi közgazdaságtudományi kurt külön egységnek számítva, újrendszerű adatgyűjtésünk eszerint ezúttal már *37 főiskolára* terjedt ki.

Megjegyzendő, hogy az imént említett főiskolák a főiskolai adatgyűjtés keretében a korábbi évek adatgyűjtéseiben már szintén helyet foglaltak (így a hittudományi főiskolák már a főiskolai adatgyűjtések kezdete óta, a gazdasági és egyéb főiskolák pedig az 1922/23. tanévtől kezdődőleg) és csupán technikai okok akadályozták meg, hogy ez utóbbi főiskolák a reform első évében és az adatok első részletes közzétételében még nem szerepelhettek; ezekre nézve 1930-ban még a régi rendszerű adatgyűjtés alapján jelentek meg az adatok a Statisztikai Évkönyvben. Ehhez képest az összehasonlítás az 1930. és 1931. évek között az egyetemekenél (beleértve a műegyetemet és a jogakadémiákat) *valamennyi* adatnál, az *összes* főiskoláknál ellenben *csak* olyan vonatkozásokban lehetséges, amelyekre a régibb rendszerű adatgyűjtés is kiterjedt.

A jelen kiadvány a táblás kimutatásokban (II. rész) *összevont* alakban csaknem egészében ugyanazt az adatmennyiséget közli, mint az 1930-as jóval nagyobb terjedelmű kiadvány. Röviden összefoglalva mégis a következő változtatásokra, illetőleg egyszerűsítésekre kell felhívunk a figyelmet:

I. Az *összefoglaló* kimutatások rendszere főképpen abban tér el az előző évitől, hogy amíg az 1930-as kiadvány *oldalszövege* az egyes egyetemeket és ezen belül a karokat is egyenként feltünteti, az újabb közlésben meg kellett elégednünk az itt szereplő adatoknak a főiskolák három nagyobb csoportja szerint való összevont tagolásával (ehhez

¹⁾ «A magyar egyetemi hallgatók statisztikája 1930.» A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megbízásából szerkesztette a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal. Szövegét írta: Laky Dezső dr. műegyetemi nyilv. rendes tanár. Kiadja: a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal. Ára: 5 P.

*) Voir résumé français pages 41—46.

képezt csak a műegyetem szerepel külön); ezzel az összevonással szemben azonban ezeknek a csoportoknak *évfolyamok*, illetőleg főbb *foglalkozási csoportok* szerint való részletezését nyújthattuk és a fejrovatban is több olyan adatot vehettünk fel, ami a korábbi kiadványban nem ehelyűtt, hanem csak a részletes adatok között került kimutatásra, sőt egyes olyan adatok is *évfolyamok szerint* szemléltethők, amelyeknek ilyen szempontból való részletezése az előző kiadvány keretében nem talált helyet. (A támogatást igénylő hallgatók adatai, a végzett középiskola nemére vonatkozó adatok.)

II. Ami a *részletes* adatokat illeti, a kiadvány szűkebb terjedelme miatt mellőznünk kellett a hallgatók lakás- és étkezési viszonyaira vonatkozó adatok közül azokat, amelyek az erre vonatkozó költségeket tagolják. (L. az 1930-as kiadvány 17—20. sz. tábláit.) Ezenkívül több esetben is el kellett tekintenünk az adatok *részletes* beállításától, a vonatkozó viszonylatokban a legfőbb adatok közlésére szorítkozva. (A lakásra és étkezésre, valamint a ruházatra vonatkozó egyes adatok. A más szakon tanuló hallgatók. A tanulmányok megszakításának okai. A hallgatók lakóhelye szerint. A hallgatók sporttevékenysége. Az ösztöndíjak összege. A támogatásra vonatkozó igények. L. ezeket az 1930-as kiadvány 21., 29., 31., 32., 33., 34. és 35. sz. tábláin.) A főiskolák oldalszövegben való részletes felsoro-

2. A hallgatók létszáma. Megoszlásuk szakok szerint és egyetemenként.

Az 1930/31. tanév II. felében összesen 16.053 hallgató iratkozott be főiskoláinkra, beleértve természetesen a fentebb említett gazdasági és egyéb főiskolákat is. A hallgatószámok ebből a tömegéből 13.525 (84·3%) jut azokra a főiskolákra, amelyek a numerus clausus hatálya alatt állanak (tudományegyetemek, műegyetem és jogakadémiák). Ez az a tekintélyes és elsősorban számbaveendő hallgatósereg, amellyel Laky Dezső dr. az 1930-as kiadványban részletesen, mindenre kiterjedő figyelemmel foglalkozott s így az egyetemi életnek alapvető képét rajzolta meg. Ehhez járulnak ezúttal a numerus clausus hatálya alá nem tartozó (hittudományi, gazdasági és egyéb) főiskolák, amelyeknek hallgatóit (2.528, az összes létszám 15·7%-a) adatgyűjtésünk ezúttal már szintén az újabb rendszer szerint vette vizsgálat alá.

Sokat emlegetett s már szinte közhelyé vált panasz az, hogy a mai kis Magyarországnak ugyanannyi főiskolai hallgatója van, mint amennyi a háború előtt a teljes Magyarországon volt. Ez az állítás azonban ilyen formában csak az egyetemi hallgatókra nézve állhat fenn, de itt is csak úgy, ha az újabb adatok közé a budapesti egyetemi *közgazdaságtudományi kart* (az 1931-ben beiratkozott 1.397 hallgatóval) is felvesszük. Minthogy ez a kar csak a háború után (1920-ban) létesült, az *egyetemi* hallgatók számának a háború

lásánál viszont többféle *külön részletezést* (a nőhallgatók külön feltüntetése, a *korral*, a *vallással*, valamint a *szociális viszonyal* való kombinatív egybevetés) teljesen el kellett ejtenünk. Az *évfolyamok szerint* való részletezést azonban a 14—19. sz. táblánál ezúttal is fenntartottuk s így alig van olyan adat, amely *évfolyamok szerint* az előbbi kiadványhoz hasonlóan rendelkezésre ne állana, sőt az adatközlés így több vonatkozásban (a hallgatók korára, valamint az érettségi bizonyítvány fokozatára, a támogatást igénylő hallgatókra, a végzett középiskola nemére vonatkozó adatok *évfolyamok szerint*) ki is bővült.

A részletes kimutatások összeállításánál ezúttal is az volt a törekvés, hogy lehetőleg minden egyes főiskola külön-külön szerepeljen. A fontosabb vonatkozásokban (7—11. sz. tábla) ez meg is történt; a továbbiakban is (12—19. sz. tábla) csak annyiban történt az oldalrovatban összevonás, hogy a hittudományi főiskolák egyes csoportjai (a róm. kat. és a református intézetek), valamint a jogakadémiák és az egyéb főiskolák itt nem egyenként, hanem együttesen szerepelnek. A 7—13. sz. táblánon ezenkívül az egyetemeket *karok szerint* is tagoltuk, míg az *évfolyamok szerint* részletezett kimutatásoknál (14—19. sz. tábla) az egyetemi karok a négy egyetemre vonatkozólag csak *össze-foglaltan* szemléltethők.

előttivel való összehasonlítása csak e nélkül a kar nélkül lehet egyenlő mértékű s így ejtve meg a mérlegelést, a tudományegyetemek és a műegyetem hallgatóinak együttes létszámában közel 900 *főnyi* a *csökkenés* az 1913/14. tanévhez képest. Tekintettel kell lennünk természetesen arra is, hogy a háború előtt csak két tudományegyetemünk állott fenn és később a két, határon kívül jutott (a kolozsvári és a pozsonyi) egyetemnek az idemenekülése szintén jelentékenyen befolyásolta a hallgatók számának a kialakulását. A budapesti egyetemnek a háború előtt 7.500 (legutóbb pedig 5.000-nél több) hallgatója volt; ugyanígy a kolozsvári (szegedi) egyetem, valamint a műegyetem hallgatóinak a létszáma is apadt (2.119-ről 1.779-re, illetőleg 2.450-ről 1.427-re).

Ha már az egyetemi hallgatóknak (a közgazdaságtudományi kar nélkül számított) számában mutatkozik némi csökkenés a háború előtti létszámmal szemben, még inkább észrevehető ez az *összes* főiskoláknál. Ha mindazokat a főiskolákat számításba vesszük, amelyeket adatgyűjtésünk jelenleg felölel (jóllehet az egyéb főiskolák közül a háború előtt, a főiskolai jelleget tekintve, csak a képzőművészeti főiskola sorozható ebbe a kategóriába), 1913/14-ben a régi Magyarországon 18.090 hallgató iratkozott be főiskoláinkon, tehát jó *kétezerrel* (13%-kal)

több, mint 1930/31-ben a mai Magyarországon. Ez a 2.000 főnyi csökkenés úgy áll elő, hogy az egyetemeknek (a közgazdaságtudományi karral együtt számított) létszámában félezernyi emelkedés, míg a többi főiskolák létszámában együttesen *két és félezernyi csökkenés* mutatkozik; ebből a csökkenésből kb. 600 fő jut a jogakadémiákra, 900 a hittudományi, 500 a gazdasági és 500 fő az egyéb főiskolákra. Az utóbb felsorolt főiskolák nagy része elszakadt tőlünk s így az apadás itt — tekintettel arra, hogy a hallgatószám az utóbb említett három főiskolai csoportnál az utolsó évtized folyamán bizonyos mértékben amúgyis apadt — könnyen érthető; a gazdasági főiskoláknál számításba kell vennünk még azt is, hogy a korábban fennállott kereskedelmi főiskoláink (a kiviteli, a keleti és a tengerészeti akadémia) megszűntek, illetőleg a közgazdaságtudományi karba olvadtak.

Ha pusztán a *népesség számához* viszonyítjuk a főiskolai hallgatószámát, nem találhatjuk azt olyan túlságosan magasnak, mint amilyennek az említett, sokat hangoztatott panaszok feltűntetik. Igaz, hogy az összehasonlítás meglehetősen nyers; az egyes országok népességének korösszetétele, foglalkozás szerint való megoszlása, gazdasági és kulturális helyzete mind olyan tényező, amelyek itt szorosan számításba volnának veendőek, de azt a részletes adatok hiánya, illetőleg az adatközlések eltérő rendszere rendkívül megnehezíti. (Hozzájárul ehhez az is, hogy a felsőfokú oktatás eltérő rendszere miatt a főiskolák egyes csoportjai alig vethetőek egymással össze.) Ezért meg kell elégednünk itt azzal, hogy a rendelkezésre álló legutolsó adatok alapján legalább a következő 18 ország *egyetemi* és *műegyetemi* (Franciaországnál csak egyetemi) hallgatóinak a létszámát vessük egybe a népesség számával.

	Az egyetemi (műegyetemi) hallgatók közül ezer lélekre jut	
	száma	lételek
1. Ausztria	19.496	2·9
2. Svájc	9.674	2·4
3. Cseh-Szlovákia	27.397	1·9
4. Franciaország.....	73.601	1·8
5. Németország	119.556	1·8
6. Finnország	6.484	1·8
7. Románia	29.826	1·7
8. Litvánia	3.727	1·7
9. Dánia	5.531	1·6
10. Magyarország	12.611	1·5
11. Norvégia	4.179	1·5
12. Svédország	9.165	1·5
13. Németalföld	10.091	1·3
14. Lengyelország	37.166	1·2
15. Belgium	9.914	1·2
16. Görögország	7.211	1·2
17. Olaszország.....	33.230	0·8
18. Bulgária	4.508	0·8

A bemutatott országokra nézve kiszámított *átlagos* arányszám 1·5 ezreléket tesz s így Magyarország a főiskolai hallgatók számát illetőleg a középen áll s így arányszáma sem túlmagasnak, sem alacsonynak nem mondható. A tőlünk nyugatra és északra eső államoknak egész sora van, amelyeknél az arányszám jóval nagyobb, mint nálunk. (Angliát itt nem vehettük figyelembe, mivel eltérő oktatási rendszere miatt jóval kevesebb főiskolai hallgatót mutat ki, mint amennyi valószínűleg számbavehető volna.) Igaz, hogy a felsorolt öt első országnál azt is figyelembe kell vennünk, hogy ezeknek egyetemeit látogatják legsűrűbben a külföldi hallgatók; külföldi volt a fenti létszámból

az ausztriai egyetemeken 5.088 hallgató azaz 26·2%,		
a svájci „ 2.472 „ „ 25·6%,		
a franciaországi „ 16.254 „ „ 22·1%,		
a cseh-szlovákiai „ 4.305 „ „ 18·6%,		
a németországi „ 6.658 „ „ 5·6%,		

s így a főiskolai hallgatóknak a külföldiek nélkül számított (ezer lélekre jutó) arányszáma ennél az öt országnál a fentiek helyett így alakul: 2·1, 1·8, 1·4, 1·5 és 1·7, tehát — Ausztriát kivéve — már az átlag körül mozog. Általában a műveltebb és többnyire szerencsésebb gazdasági viszonyok közt élő országoknak (északi államok) vagy a békekötés folytán területileg megnagyobbodott és így igen előnyös helyzetbe került országoknak (főként Románia és Cseh-Szlovákia) az átlagosnál magasabb vagy legalább is az átlagosnak (1·5‰) megfelelő létszámú az egyetemi hallgatószám; a kisebb (1·3‰ vagy ennél kevesebb) átlagot mutató országok többnyire olyanok, amelyeknek népessége alig éri el hazánk népességét vagy annál jóval kevesebb, tehát a kisebb államok közé tartoznak. Feltűnő itt legfeljebb Olaszország rendkívül kis arányszáma, aminek okát az alacsonyabb korosztályoknak erősebb szerepében, valamint az egyéb (hittudományi és művészeti) iskoláknak nagyobb jelentőségében kell keresnünk. Egyébként is feltűnő, hogy Olaszországban a háború óta állandóan apadt a főiskolai hallgatók száma; ez a folyamat szinte példa nélkül áll az európai államok sorában; hasonló — bár kisebb szerű — esést csak a svájci főiskolai hallgatók számában látunk. Ezekről a kivételektől eltekintve valamennyi ország többé-kevésbé lényeges, sokszor nagyon is szembe-tűnő emelkedést mutat fel az egyetemi hallgatók számát illetőleg. (L. az 1930. évi főiskolai kiadvány 20.* és 21.* lapjait.) Magyarország az egyetemi hallgatók arányszámát tekintve tehát éppen nem tartozik a kivételek közé. A főiskolai hallgatók számában sem

mutatkozott nálunk oly egyenes vonalú emelkedés, mint ez a legtöbb országnál észlelhető; az 1922/23. tanévtől kezdve, amikor legmagasabb (közel 21 ezer) volt a főiskolai hallgatók száma, 1926/27-ig fokozatos volt a visszaesés a hallgatók számában (15 ezer volt a legmélyebb színvonal); az 1926/27. tanévtől kezdve azonban ismét állandó az emelkedés a következő négy tanéven át. Ez

a négyévi gyarapodás kb. 1.500 főt jelent.¹⁾ A legutóbbi időben elért gyarapodás pedig az 500-at meghaladja s pontosan 3·5%-nak felel meg. (L. az 1. sz. táblát.)

A főiskolai hallgatóknak tudományszakok szerint való megoszlását (1. sz. tábla) vizsgálva, négy olyan szakot (kart) látunk, amelyekben a hallgatók száma több-kevesebb idő óta gyarapszik és ezeknek a szakoknak a

1. A főiskolai hallgatók száma és megoszlása az 1925/26—1930/31. tanévekben. — Nombre et répartition des étudiants des écoles supérieures dans les années scolaires de 1925/26 à 1930/31.

Tanév Année scolaire	A hallgatók összes száma Nombre total des étudiants	Férfi — Hommes	Nő — Femmes	A hallgatók száma a (az) — Nombre des étudiants									
				hittudományi karokon és főiskolákon — aux facultés et écoles supérieures de théologie		aux facultés		közgazdasági karon a la faculté d'économie politique	joggyógyászati tanfolyamokon — aux cours de pharmacie	műegyetemen — à l'école polytechnique	aux écoles supérieures		
				orvosi de médecine	bölcsészeti de philosophie	karokon	karokon				gazdasági agricoles	egyéb autres	
1925/26	15.200	13.698	1.502	834	4.407	2.954	1.398	1.185	258	2.124	1.315	725	
%	100·0	90·1	9·9	5·5	29·0	19·4	9·2	7·8	1·7	14·0	8·6	4·8	
1926/27	15.020	13.431	1.589	955	4.703	2.582	1.693	1.084	274	1.803	1.104	822	
%	100·0	89·4	10·6	6·4	31·3	17·2	11·3	7·2	1·8	12·0	7·3	5·5	
1927/28	15.459	13.584	1.875	1.037	5.041	2.381	2.031	1.194	311	1.568	932	964	
%	100·0	87·9	12·1	6·7	32·6	15·4	13·2	7·7	2·0	10·2	6·0	6·2	
1928/29	15.675	13.557	2.118	1.086	5.120	2.231	2.444	1.210	292	1.497	866	929	
%	100·0	86·5	13·5	6·9	32·7	14·2	15·6	7·7	1·9	9·6	5·5	5·9	
1929/30	15.497	13.430	2.067	1.248	5.191	2.183	2.227	1.271	256	1.409	816	896	
%	100·0	86·7	13·3	8·1	33·5	14·1	14·3	8·2	1·6	9·1	5·3	5·8	
Átlag—Moyenne 1925/26-1929/30	15.370	13.540	1.830	1.032	4.892	2.466	1.959	1.189	278	1.680	1.007	867	
%	100·0	88·1	11·9	6·7	31·8	16·1	12·8	7·7	1·8	10·9	6·6	5·6	
1930/31	16.053	13.860	2.193	1.348	5.401	2.202	2.457	1.397	235	1.427	795	791	
%	100·0	86·4	13·6	8·4	33·6	13·7	15·3	8·7	1·5	8·9	5·0	4·9	

¹⁾ Az 1. sz. táblán közölt adatok szerint az 1926/27. és az 1930/31. tanév között mutatkozó különbség csak kb. 1.000 főt tüntet fel, de tekintetbe kell itt vennünk, hogy az 1929/30. tanévet megelőző adatgyűjtések a két külön szakra — és pedig az egyik szakon kevés kivétellel csak rendkívüli hallgatóként — beiratkozott hallgatókat az egyes szakok teljes létszámának feltüntetése végett mindkét szakon külön-külön vette számba. Újabb adatgyűjtésünk (az 1929/30. tanév óta) a két külön szakon beiratkozott hallgatókat, elkerülendő az összes létszámban a kétszeres számbavételt, csak azon a szakon veszi számba, amelyiken rendes hallgatóként szerepelnek. E szerint az 1929/30-at megelőző tanévekben a hallgatók számából egy bizonyos részt, vagyis a két külön szakon beiratkozott hallgatók számát (kb. 400—450) le kell számítani, hogy az összehasonlítás az 1929/30. és a

következő tanévek létszámával megközelítően pontos legyen. Ilyen korrekció mellett az 1929/30. tanévben is nem visszaesés, hanem kb. 300 főnyi emelkedés állapítható meg.

A mondott értelemben figyelmen kívül maradt (1930/31-ben) a budapesti egyetem bölcsészeti karán 322 hallgató (ezek közül 220 a felsőkereskedelmi iskolai tanárképzőnek, 42 az Angolkisasszonyok polgári isk. tanárképzőjének a hallgatója, 60 pedig hittudományi hallgató), a közgazdaságtudományi karon 30 hallgató (budapesti egyetemi bölcsészettan-hallgatók) és a szegedi egyetemen 195 hallgató (az ottani polgári isk. tanárképző hallgatói), összesen tehát 547 — az előző évben 510 — hallgató. Ha a nevezett karok teljes létszámát óhajtuk megállapítani, ez esetben a hallgatók most említett számát hozzá kell számítani az illető karoknak kimutatásainkban feltüntetett számához.

népesedése hat aztán ki az összlétszámnak évről-évre való emelkedésére is, amennyiben a többi szakoknál elért apadás nem képes azt ellensúlyozni. Elsősorban a jogi és a hittudományi karon beállott erős létszámnövekedés tűnik szembe. A joghallgatók száma az 1919/20. tanév óta, amikor 2.000 körül volt a számuk (az 1922/23. tanévi kiugrástól eltekintve), szakadatlanul növekszik s így most már több mint két és félszeresét érte el a 11 év előtti létszámnak.¹⁾ (Arányszámban 166% a gyarapodás.) Ezzel párhuzamosan évről-évre fokozatosan emelkedett a hittudományi hallgatók száma is: azaz szintén 1919/20 óta és ugyancsak az akkori létszámnak (500 körül) a két és félszeresére. Nem ily nagyarányú, de szintén elég jelentékeny a bölcsészeti karnak az 1923/24. tanév óta történt benépesülése, amennyiben hét év alatt az akkori létszámnak több mint kétszeresére (pontosan 113%-kal) nőtt a bölcsészettan-hallgatók száma. Végül a közgazdaságtudományi kart kell megemlítenünk, mint amelyen az 1927/28. tanév óta ismét felfelé vonult a hallgatók számát jelző és az 1922/23. tanévben elért magasságról 1926/27-ig fokozatosan lejjebb szállott hullámvonal. A közgazdaságtudományi karon a legutóbbi négy év alatt elért gyarapodás közel 30%-ot tesz.

A hallgatók számának az említett négy szakon való gyarapodását természetesen mélyebben fekvő, a gazdasági és társadalmi életben gyökerező okokban kell keresnünk. A tanulóifjúság ugyanis ma, jóllehet minden pályán túlszűfolt s minden pályán rendkívül nehéz a boldogulás, egyenlő körülmények között inkább törekszik azokra a szakokra, amelyekben egyrészt a tanulmányi költségek kevésbé magasak, másrészt a létfenntartás körülmé-

nyei sem oly nehezek (önálló keresetre inkább nyílik alkalom) s végül az oklevél megszerzése után — ami legalább is az eshetőségeket illeti — az elhelyezkedés tágabb körben s több irányban remélhető.

A felsoroltakkal szemben úgy a többi egyetemi szakoknál, mint a többi főiskolai csoportok körében épp az imént említett körülmények folytán apadást látunk a hallgatók számában. Mindenekelőtt az orvosi kar az, amelyik 1921/22 óta, amikor 5.132 hallgatót számlálhatott, igen sokat veszített s most már kevesebb, mint feleannyi hallgatóval folytatja működését. Az apadás a jelzett tanév óta 57%. Még nagyobb arányú a műegyetemi hallgatóknak szintén a kulminációt jelentő 1921/22. tanév óta bekövetkezett apadása: 4.203-ról 1.427-re, azaz 66%. A gyógyszerészet-hallgatók száma meglehetősen ingadozó volt a háború utáni évtizedben; a három legutóbbi tanévben azonban itt is fogyást látunk, ami a jelzett idő alatt 25%-ot tesz. Számottevő a gazdasági főiskolák népességének apadása is: 1922/23-ban még 1.791 hallgatót számlálhattunk ezeken a főiskolákon, azóta 56%-os visszaesséssel 795-re apadt itt a létszám. Az állatorvosi főiskolát ez a visszaesés nem érintette, de annál erősebben a gazdasági akadémiákat (a jelzett nyolc év alatt 69%-os az apadás), valamint a bányász- és erdőmérnöki főiskolát (60%-os apadás). A többi felsőfokú tanintézetek («egyéb főiskolák») hallgatóinak a létszáma szintén csak a legutóbbi három év alatt apadt s köztük csak a polgári iskolai tanárjelölteknek látunk és pedig elég jelentős (47%-os) csökkenést, míg a többi főiskolák, amelyek számban is növekedtek, valamivel több hallgatót számlálnak, mint négy évvel ezelőtt.²⁾

¹⁾ A joghallgatók számának megállapításánál figyelemmel kell lennünk a csak államszámviteltanra (egyéves tanfolyam) beiratkozott rendkívüli hallgatókra, akik nem számíthatók a tulajdonképpeni jogi pályára törekvők közé. Táblás kimutatásaink épp ezért a csak államszámviteltant hallgatókat külön is feltüntetjük. Ezek száma (az egyetemeken és a jogakadémiákon) 1929/30-ban 300, 1930/31-ben 214 volt, az előbbi évben 5·8, az utóbbiban pedig 4·0% a joghallgatók között.

²⁾ Minthogy táblás kimutatásaink közt az egyetemi szakokon kívül a többi főiskoláknál csak a bányász- és erdőmérnökjelölteket van alkalmunk külön-külön részletezni (7—11. sz. táblák) s ezenkívül csak a közgazdaságtudományi kar Keleti Intézetének és revizori tanfolyamának a hallgatóit emelhetjük ki külön (14—19. sz. táblák), a tudományszakokról szólva meg kell még említenünk a következőket:

A) A közgazdaságtudományi kar hallgatói szakcsoportok szerint a következőképp oszlottak meg:

a) egyetemes közgazdasági és köz-igazgatási szakcsoport . . . . . 209 (15·0%),
b) mezőgazdasági szakcsoport . . . . . 227 (16·2%),
c) kereskedelmi szakcsoport . . . . . 918 (65·7%);
a kereskedelmi szakcsoporton 276 hallgató (30·1%) részesült felsőkereskedelmi iskolai tanárképzésben. A hallgatók száma az 1929/30. tanévhez képest mindhárom szakcsoporton emelkedett; kereskedelmi isk. tanárképzésben azonban ezúttal kevesebb hallgató részesült, mint az előző évben (296). Ezenkívül a Keleti Intézetnek 3 és a revizori tanfolyamnak 40 hallgatója volt.

B) A képzőművészeti főiskolán a hallgatóknak (összesen 366) szakok szerint való megoszlása a következő:

a) általános tanfolyam . . . . . 85 (23·2%),
b) festészeti szaktanfolyam . . . . . 83 (22·7%),
c) szobrászati „ . . . . . 25 (6·8%),
d) rajztanári „ . . . . . 117 (32·0%),
e) továbbképző „ . . . . . 56 (15·3%).
C) A bányász- és erdőmérnöki főiskolán 36·2% volt a bányász- és 63·8% az erdőmérnökjelöltek aránya

Az egyetemi élet terén állandóan szőnyegen forgó kérdés a hallgatóságnak az egyes egyetemek között való megoszlása. Nem túlságos népes-e a budapesti egyetem a vidékiek rovására? Vagy fordítva: indokolt-e az, hogy a vidéki egyetemek a legutóbbi tanévekben a hallgatóknak egyre nagyobb számát vonzzák magukhoz. Ezt a sokféle szempontból vitatott és sok más körülménnyel (pl. városfejlesztés) is kapcsolatos kérdést csupán érintve, elég lesz annyit kiemelni, hogy a budapesti tudományegyetem népessége az 1922/23. tanév óta, amikor a múlt évtized során a legmagasabb színvonalat érte el (közel 7.000 főnyi hallgatóval) — az 1927/28. tanévi fellendüléstől eltekintve — csaknem minden évben vesztett néhány száz főt s így nyolc év alatt több, mint 25%-os apadást szenvedett.¹⁾ Ezzel ellentétben a vidéki egyetemek éppen ettől az időponttól kezdve, amikor egyébként is a legmagasabb volt az egyetemi hallgatók száma, fokozatosan több és több hallgatót vonzottak magukhoz. Így a debreceni egyetem hallgatósága a háború óta — bár lassú mértékben, de évről-évre —

3. A hallgatók fontosabb személyi adatai.

Az adatoknak ebbe a csoportjába sorozzuk a hallgatók 1. nemére, 2. korára, 3. állampolgárságára, 4. vallására, 5. anyanyelvére és nyelvtudására vonatkozó adatokat.

1. Ami a hallgatók *nem szerint* való megoszlását illeti, a nők aránya a múlt évtized folyamán évről-évre fokozatosan emelkedett. A háború előtt alig érte el ez az arány az 5%-ot és csupán a háború alatt nőtt igen magasra, az előbbi aránynak több, mint háromszorosára; ez az állapot ugyan csak átmeneti jelenség volt, de a háború után az arányszám továbbra is meglehetősen magas nívón — 9% — maradt. Ez a 9%-os arányszám az 1923/24. tanévtől kezdve megszakítás nélkül emelkedik s legutóbb a 13·6%-ot érte el. (L. az 1. sz. táblát.)

A főiskolai szakszoportok során végigtekintve, ma már alig találunk olyan főiskolát vagy szakot, amelyen — ha nagyobb számmal nem, legalább szórványosan — ne szereplnének a nőhallgatók. A róm. kat. hittudományi főiskolákon (karon) és a Rabbi-képző Intézetén kívül csupán két olyan főiskolát találunk (a banya- és erdőmérnöki, valamint az állatorvosi főiskola), amelyeknek nincsenek nőhallgatói. Ezenkívül a jogi karon, valamint a műegyetemen egészen kivételes a megjelenésük: a legutóbbi tanév-

¹⁾ A kiszámításra nézve l. a 10. lapon levő jegyzetet.

növekedett: 1919/20-ban még 611 hallgatója volt, legutóbb pedig 1.393, tehát jóval több, mint kétszerannyi. A szegedi egyetemnek 1923/24-ben 1.032 hallgatója volt, legutóbb pedig 1.779; a növekedés 72%-nak felel meg. Végül, ami a pécsi egyetemet illeti, ennek az egyetemnek legtöbb (másfélezret meghaladó) hallgatója szintén az 1922/23. tanévben volt s innen kezdve 1926/27-ig kb. 500 főt vesztett a létszámból, de azóta ismét 41%-os gyarapodást ért el. A vidéki egyetemek fokozatos erősödésének tulajdonítható így, hogy az 1926/27. tanév óta (tehát öt éven belül) a négy egyetem hallgatóinak együttes létszáma közel 25%-kal nagyobbodott.¹⁾

Ezzel kapcsolatosan megemlékezhetünk arról is, hogy 1924/25-től kezdve csak három jogakadémiánk áll fenn s hogy ezek hallgatóinak a száma a múlt évtized során az 1926/27. tanévben volt a legmagasabb (1.048); ezután fokozatosan (1929/30-ig bezárólag több, mint 200 fővel) csökkent ez a létszám és csak a legutóbbi tanévben emelkedett ismét némileg (914 főre).

ben a debreceni és a szegedi egyetem jogi karon, továbbá a műegyetem építészeti és közgazdasági osztályán és a jogakadémiák államszámviteltani tanfolyamán iratkozott be 1—2 nőhallgató. A református és az ág. h. ev. hittudományi hallgatók közt összesen 25, a gazdasági akadémiákon 16, az államszámviteltani tanfolyamokon 17 nőhallgató volt az 1930/31. tanévben. Ezek a kisebb létszámok az illető szakon legfeljebb 7—8%-ot jelentenek; jóval magasabb már a nők aránya a bölcsészeti karon (közel 50%), a gyógyszerészeti tanfolyamon (37·4%), a közgazdaságtudományi karon (14·7%), valamint az orvosi karon (közel 10%). A gyógyszerészeti tanfolyamot kivéve az itt említett többi három szakon emelkedett a nők száma. Egyetemeinken százalékos arány szerint a következőképpen részesedtek a nők az összes hallgatók számában:

	1929/30-ban	1930/31-ben
a budapesti egyetemen....	17·8	19·2
a debreceni „	9·3	10·1
a pécsi „	9·1	8·6
a szegedi „	14·8	16·7
a négy egyetemen együtt..	14·9	15·9

A többi főiskolák közül a képzőművészeti főiskolát és a polgári iskolai tanárképzőket kell megemlítenünk, mint amelyeken gyarapodott a nők száma s a 36%-os, illetőleg 70%-os arányt érte el. A gyógypedagógiai tanárképző, valamint a testnevelési főiskolán

a nők száma a 60, illetőleg az 50%-os arányt közelítette meg.

A nőhallgatóknak a magyar egyetemeken (beleértve a közgazdaságtudományi kart is) elfoglalt arányát, ha azt hasonló külföldi adatok megvilágításába helyezzük, nem tartjuk túlságos magasnak; erre nézve alább közöljük a magyar adatokkal párhuzamba állított 11 más állam néhány olyan, a legutolsó évekről rendelkezésre álló adatát, amely a nőhallgatóknak az egyetemeken és a legfontosabb három egyetemi karon való szerepére mutat rá; volt e szerint:

	az összes egyetemi hallgatók	a jog- tan- közt	az orvos- tan- közt	a bölcsészettan- közt (%)
Ausztria	20·0	7·5	15·6	34·1
Bulgária	23·4	4·1	18·5	44·3
Cseh-Szlovákia	16·6	5·0	17·8	32·4
Franciaország	23·3	10·5	22·2	32·2
Lengyelország	32·1	10·9	23·7	54·1
Magyarország	15·8	0·1	9·9	49·9
Németalföld	21·0	17·8	11·6	32·8
Németország	14·5	3·4	15·6	25·5
Olaszország	16·8	2·8	8·3	34·5
Románia	29·1	11·2	35·7	49·0
Svájc	21·5	10·0	13·6	36·4
Svédország	14·6	5·1	8·0	22·9

A felsorolt 12 állam között eszerint Magyarországon kívül még csak négy olyat találunk, amelyben a főiskolai hallgatók számában a nők 20%-on aluli aránnyal részesednek. Ezzel szemben némely országban a nőhallgatók közel egyharmadrészét teszik az összes hallgatók számának. (Igy Finnországban, amelynek adatát a részletadatok hiánya miatt nem vettük fel a fenti felsorolásba, 1928/29-ben 36% volt ez az arány.) A nőhallgatóknak a fentjelölt tudománykarokon elfoglalt arányához nem szükséges bővebb magyarázat; feltűnő mindenestre, hogy más országok a különben leginkább elzárt jogi karon már többé-kevésbé teret engednek a nőknek is, míg nálunk ez csak kivételesen fordul elő; az orvostanhallgatók közt is a műegyetemeinken viszonylag nem sok a nőhallgató, míg a bölcsészeti karon a nőhallgatók kimutatott aránya nálunk egyike a legmagasabbaknak.

2. Az a nagy eltolódás, amely a háború következtében a főiskolai hallgatók *kor szerint* való megoszlásában végbement, még a legutóbbi tanévek adataiban is visszatükröződik. A háború előtt a hallgatóknak közel 4/5 része tartozott a normális korcsoportba: a 18—22 évesek közé s alig 1/5 rész volt idősebb. Ez a megoszlás a háború után akként alakult, hogy a fiatalabbak aránya csaknem 50%-ra esett le, mintegy 45% volt a 23—30 évesek és 5% az ennél idősebbek aránya. Ezzel szemben a legutolsó két évben a kor-

megoszlást feltüntető százalékos arányok a következők:

	18—22 éves	23—30 éves	30 évesnél idősebb
1929/30-ban.....	71·4	24·7	3·9
1930/31-ben	71·9	24·1	4·0

Kitűnik ugyan, hogy a 23—30 évesek aránya fogyóban van, nagyjából a fiatalabb korcsoport javára, de a régi normális arány még nem állott egészen helyre s valószínűleg még jó néhány esztendőre lesz szükség ahhoz, hogy a korábbi egyensúly visszaálljon.

A főiskolák során végigtekintve, 1930/31-ben a 18—22 évesek csoportjában a hallgatóknak általában mindenütt nagyobb számát találjuk, mint az előző tanévben. Csupán a műegyetemen, a jogakadémiákon és a gazdasági főiskolákon ment végbe további eltolódás az idősebbek javára. Sajátságos tünet, hogy a 30 évesnél idősebbek aránya ezúttal nem csökkent, de ezt még a korábbi évekről visszamaradt idősebb hallgatók nagy számának kell tulajdonítanunk. A 30 évesnél idősebbek aránya csak a budapesti egyetemen és az egyéb főiskolák csoportjában csökkent, másutt emelkedett vagy legalább is változatlan maradt.

A kor szerint való tagozódást az egyetemi hallgatók adatai közt külön vizsgálva, azt látjuk, hogy a debreceni és a budapesti egyetemen tömörültek a fiatalok (18—22 évesek) nagyobb számmal (77·0, illetőleg 75·3%) míg a szegedi és a pécsi egyetemen az átlagosnál alacsonyabb volt arányszámuk (69—70%). A négy egyetem karainak létszámát tekintve viszont a jogi és a bölcsészeti karon látjuk a fiatalabbaknak nagyobb számát (75·8 és 76·2%), szemben az orvosi és a hittudományi karral (71·4 és 73·7%), ami az egyes karok évfolyamainak a száma alapján (az előbbi két kar négy, az utóbbiak nagyrésze pedig öt évfolyamos) könnyen érthető. A hittudományi és az orvosi karon egyébként csak a 23—30 évesek aránya nagyobb az átlagosnál, a 30 évesnél idősebbek pedig szembetűnően alacsony (1·7 és 2·0%), ami arra mutat, hogy a szóbanforgó tanulmányokat a hallgatók zöme idejében végzi el; ezzel szemben a jogi karon már 3·8 és a bölcsészeti karon 4·3% a 30. évükön túlevő hallgatók aránya. A gyógyszerészettanhallgatók csak kétévi előgyakorlat után kezdhetik meg egyetemi tanulmányaikat és így természetes, hogy körükben jóval több az idősebbek aránya: 56·6% ugyanis a 18—22 évesek, 36·6% a 23—30 évesek és 6·8% a 30 évesnél idősebbek korosztályába tartozik. Ugyanilyen természetű okok magyarázzák a nagyjából már valamely életpályán elhelyezkedett államszámviteltani hallgatók

kor szerint való megoszlását; (38·4 — 42·9 — 18·7% a három említett korcsoport arányszáma).

A többi főiskolák közül ezúttal is elsősorban a jogakadémiák válnak ki az idősebb hallgatók szokatlanul magas arányszámával (53·8 — 37·9 — 8·3% a három korcsoport aránya); ezúttal még további eltolódás történt az idősebb hallgatók javára. Elég alacsony (65·9%) a 18—22 évesek aránya az egyéb főiskolák csoportjában, valamint a közgazdaságtudományi karon (67·9%) is; ez utóbbi főiskolán feltűnő a 30 évesnél idősebbek magas (7·4%-os) aránya is. Végül a műegyetem, a gazdasági és a hittudományi főiskolák már a fiatalok magas arányszámával tűnnek fel. (72·5, 76·0 és 77·2% a 18—22 évesek s ezzel szemben 2·5, 1·5 és 0·6% a 30 évesnél idősebbek aránya.)

Adataink alkalmat adnak arra is, hogy a hallgatók kor szerint való megoszlását *évfolyamok* szerint is vizsgálhassuk. Megállapítható, hogy minden évfolyamon 3—3 korosztályt találunk olyant, amely magas számával kiemelkedik; ez a három korosztály természetesen, évfolyamonként feljebb menve, egy-egy évvel magasabbra emelkedik, így :

az I. évfolyamon	a 18—20 évesek	%-a	68·1,
a II. „	a 19—21 „	„	68·0,
a III. „	a 20—22 „	„	68·3,
a IV. „	a 21—23 „	„	64·4,
az V. „	a 22—24 „	„	69·1.

Hasonló szabályszerűség mutatkozik abban is, hogy a IV. és V. évfolyamon az idősebb (26—30 éves) hallgatók aránya magasabb: 12·0, illetve 14·9%; feltűnő ezzel szemben az, hogy a 30 évesnél idősebb hallgatók arányai az egyes évfolyamokon kevés eltérést mutatnak, sőt az I. évfolyamon magasabb (4·5%) ezeknek az aránya, mint a felsőbb évfolyamokon általában.

Az I. évfolyamra beiratkozott hallgatók közt a fiatalabbak aránya az egyetemeken elég erős emelkedést mutat; így a legfiatalabb korosztályhoz tartozó hallgatók (akik a 19. évüket még nem érték el) száma az előző tanévi 29·4%-ról 33·6%-ra nőtt. A fiatalabbak (18—22 évesek) korcsoportja az I. évfolyamra iratkozottak közt az egyetemeken a 80%-ot éri el; az összes főiskolákon ez az arányszám valamivel nagyobb: 81·4%. Egyébként az I. évfolyamon lévő hallgatókat figyelve, a fiatalabb korúak (18—22 évesek) magas arányszáma ugyancsak azoknál az egyetemi karoknál, illetve főiskoláknál tűnik szembe, amelyeket imént az összes hallgatók egybefoglalt számának a vizsgálatánál ebből a szempontból már kiemeltünk; így rámutathatunk arra, hogy az egyetemek

jogi és bölcsészeti karán az I. évfolyamon a hallgatók 82·7, illetőleg 83·1%-a tartozik a 18—22 évesek közé, a műegyetemen 87·6, a gazdasági főiskolákon 90·3, a hittudományi főiskolákon pedig 94·5%. Még ezeknél is magasabb s így az előző megállapítással szemben mintegy kivételt jelent a 18—22 éves hallgatóknak az I. éves orvostanhallgatók között elfoglalt arányszáma (94·7%), ami szintén csak annak a jele, hogy míg a jogi és a bölcsészeti karon az idősebb hallgatók is — más tudományzakon kezdett tanulmányaikat abbahagyva — nagyobb számmal iratkoznak az I. évfolyamon, az orvosi karra nagyobbbrészt közvetlen a középiskolai tanulmányok befejezése után kerülnek fel a hallgatók s legfeljebb az itt való sikertelen próbálkozás után térnek át más tudományzakra.

3. Ami a főiskolai hallgatók *állampolgárságát* illeti, közülük 753 (4·7%) vallotta magát külföldi állampolgárnak, és pedig 669 (4·2%) az utódállamok s 84 (0·5%) egyéb államok polgárainak. Az utódállamok állampolgárai természetesen túlnyomórészt a Magyarországtól elcsatolt területekről valók; ezt a körülményt azonban kimutatásunk nem tünteti fel. Az *elcsatolt magyar területekről való hallgatók száma évről-évre foggy*. Az 1923/24. tanévben még 1.567 ilyen hallgatót (az összes hallgatók 9%-a) vett számba adatgyűjtésünk. Hét év alatt tehát éppen felére esett ez a létszám. Azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek szülei az elcsatolt területeken laktak, amint alább látni fogjuk, jóval nagyobb (6·5%), mint azoké, akik honosságuk szerint erről a területről valók; ennek az eltérésnek részben az az oka, hogy az elcsatolt területen honos hallgatók egyrésze magyar állampolgárnak vallja magát, noha nem szerzte meg az állampolgárságot, másrészt pedig éppen az, hogy egyesek megszerezték már azt, míg szüleik az elcsatolt területen laktak s oda tartozó állampolgárok.

A külföldiek $\frac{4}{5}$ része román, illetőleg cseh-szlovák állampolgár (56 és 23%). Az előbbiek a szegedi és a budapesti egyetemen, továbbá a műegyetemen, az utóbbiak pedig ugyancsak a budapesti egyetemen találhatók legnagyobb számmal.

4. A főiskolai hallgatók *vallási* hovatartozását feltüntető adatok rendkívül fontos kérdéseket érintenek s így azoknak igen jelentős szerepük van a főiskolai adatok sorában. Ebben a tekintetben, az adatok érdekességét és tanulságosságát tartva szem előtt, csupán a hallgatók szüleinek foglalkozási, azaz társadalmi megoszlását tárgyaló adatoknak van hasonló messze kiható jelentőségük. Ez a két szempont: a hallgatók vallási és társadalmi megoszlása, a

háború óta különösen előtérben áll és számos, a főiskolai ifjúságot igen közelről érintő, de másfelől sokszor egész társadalmi életünkre is hatással lévő intézkedésnek voltak az alapjai. Tudjuk, hogy az 1920. és az 1928. évben a numerus claususra vonatkozólag hozott törvények is a vallási és a foglalkozási adatokra támaszkodtak s e két törvény nyomában a figyelem is fokozottabban fordult a főiskolai statisztikának ezeket a kérdéseket tárgyaló adatai felé. Bizonyos az is, hogy a mai mindent megbolygató és új helyzeteket teremtő nagy átalakulás továbbra is szükségessé teszi azt, hogy ezek az adatok hasonló figyelemben részesüljenek és a különféle szempontokat mindenre kiterjedő részletességgel megvilágítsák.

A háború előtt s még inkább a háború folyamán és közvetlen utána a főiskolai hallgatók vallási megoszlását mutató arányszámok a népszerű arányszámától való rendkívül nagy eltéréseket mutattak, aminek visszahatásaként jött létre főképp a numerus claususról szóló törvény. Ennek intézkedései az 1920/21. tanévtől kezdve érvényesültek ugyan, de hatása valójában csak 5—6 év múlva mutatkozott a maga teljességében, amikor azok a hallgatók, akik a törvény életbelépte előtt kezdték tanulmányaikat, azután pedig szerzett jogon iratkoztak be továbbra is s így a törvény hatálya nem vonatkozott rájuk, már kikerültek az egyetemekről. Ehhez mérten az 1927/28. és 1928/29. tanéveket jelölhetjük meg olyanokul, mint amelyek a főiskolai hallgatók vallási arányszámait illetőleg az egyes vallások népszerű arányait¹⁾ leginkább megközelítették. Az 1928/29. tanévtől kezdve, amikor a numerus claususról szóló törvény módosult és a felvétel már nem a korábbi arányokhoz igazodott, ismét fordulat állott be és a hallgatók vallási arányszámai a népszerű arányokhoz viszonyítva megint csak fokozatos eltolódást mutatnak. Ezt élénken szemléltetik a következő, a hallgatók vallási megoszlását tíz évre visszamenőleg feltüntető százalékos arányszámok :

	róm. kat.	ref.	ág. h. ev.	izr.	egyéb
1921/22	57·1	19·2	8·8	12·0	2·9
1922/23	58·2	18·9	8·5	11·5	2·9
1923/24	57·5	20·3	8·7	10·7	2·8
1924/25	58·2	20·7	8·5	9·8	2·8
1925/26	59·3	20·8	8·3	9·0	2·6
1926/27	58·7	21·3	9·0	8·6	2·4
1927/28	60·0	20·3	8·9	8·4	2·4
1928/29	60·4	19·6	8·8	8·8	2·4
1929/30	59·4	19·9	8·7	9·5	2·5
1930/31	59·5	19·3	8·1	10·5	2·6

¹⁾ Ezek az 1928. év végén a kiszámított népszerűség alapján a következők voltak: róm. kat. 64·4, ref. 20·8, ág. ev. 6·1, izr. 5·5, egyéb vallású 3·7%,

A róm. katolikus hallgatók arányszáma eszerint az 1928/29. tanévben érte el a legmagasabb pontot, bár akkor is alatta maradt (4-gyel) a népszerű aránynak. A reformátusok és az ág. h. evangélikusok aránya 1926/27-ben volt a legnagyobb. Az utóbbi 3—4 évben azonban mindhárom említett kategóriában fokozatos visszaesést látunk; ezzel szemben az izraeliták arányszáma, mely 1927/28-ban volt a múlt évtized folyamán a legalacsonyabb, három év (azaz éppen a numerus clausus reformja) óta ismét elég erős emelkedést jelez. Így 1930/31-ben ismét az a helyzet állott elő, hogy összes főiskoláinkon közel kétszerannyi izraelita vallású hallgató van, mint amennyi a népszerű arányszámhoz mérten jelenleg lehetne a főiskolai hallgatók között.

Az egyéb vallású hallgatók csekély száma (összesen 412 hallgatóról van szó) indokolja azt, hogy összefoglaló kimutatásaink ezeket a csoportokat egybefoglaltan tüntetjük fel. Mégis megemlíthetjük itt, hogy ebbe a csoportba 1·5% gör.-kat., 0·4% gör.-kel., 0·6% unitárius és 0·1% egyéb vallású hallgató tartozik, továbbá, hogy a görög katolikusok és görög keletiek aránya az utóbbi években némi emelkedést mutatott. A hallgatók vallási arányszámait igen érdekes és tanulságos az egyes főiskolák (I. a 2. sz. táblát), illetőleg tudománykarok szerint is vizsgálunk. A négy egyetem közül eszerint a budapesti egyetemen a legerősebb — a népszerű aránynak megfelelő, bár az előző évekhez képest már valamivel alacsonyabb — a róm. katolikusok aránya. Ugyancsak elég magas a róm. katolikusok aránya a pécsi egyetemen is, míg a reformátusoké a debreceni egyetemen több, mint feles arányt ér el, de a többi — kivált a pécsi — egyetemen a népszerű aránynak mögötte marad. A pécsi egyetemen viszont az ág. h. evangélikusok magas aránya tűnik szembe; tekintetbe kell azonban itt vennünk, hogy ha ennek az egyetemnek az ág. h. ev. hittudományi karát nem számítjuk, a többi három karon együttesen csupán 7·4% az ág. h. evangélikusok aránya. Ugyanígy a debreceni egyetemen is a hittudományi kar nélkül jóval alacsonyabb (53·1% helyett 46·7%) a reformátusok aránya míg a budapesti egyetemen a többi karok hallgatóinak nagy tömege miatt a róm. kat. hittudományi kar figyelmen kívül hagyása alig változtat a róm. katolikusok százalékos arányán. Az *izraelita hallgatók aránya feltűnően magas (17·4%) a debreceni egyetemen*, de a szegedi és a pécsi egyetemen is magasabb az átlagos arányszámnál; egyébként pedig mind a négy egyetemen, valamint a közgazdaságtudományi karon is, ahol szintén elég nagy (16·0%) a számuk, a legutóbbi tan-

2. A hallgatók vallás szerint 1929/30-ban és 1930/31-ben. — *Les étudiants suivant les cultes en 1929/30 et en 1930/31.*

Főiskola, tanév — <i>École supérieure, année scolaire</i>	Róm. kat. <i>Cath. romains</i>	Református — <i>Calvinistes</i>	Ág. h. ev. — <i>Luthériens</i>	Izraelita <i>Israélites</i>	Egyéb <i>Autres</i>
	v a l l á s ű a k (%)				
Tudományegyetem — Université:					
Budapest ..... 1929/30.	65.4	15.0	9.1	7.9	2.6
..... 1930/31.	65.0	15.0	8.2	9.0	2.8
Debrecen ..... 1929/30.	21.4	55.5	3.8	16.1	3.2
..... 1930/31.	21.5	53.1	3.8	17.4	4.2
Pécs ..... 1929/30.	63.0	9.4	15.5	10.6	1.5
..... 1930/31.	63.9	9.7	13.9	11.2	1.3
Szeged ..... 1929/30.	61.2	17.1	7.0	12.3	2.4
..... 1930/31.	59.8	17.4	7.0	13.7	2.1
Tudományegyetemek együtt — Ensemble des Universités					
..... 1929/30.	58.2	19.7	8.9	10.7	2.5
..... 1930/31.	57.9	19.4	8.2	11.9	2.6
Közgazdaságtudományi kar — Faculté d'économie politique					
..... 1929/30.	57.9	16.1	8.9	14.9	2.2
..... 1930/31.	59.1	14.3	8.3	16.0	2.3
Műegyetem — École polytechnique					
..... 1929/30.	61.1	15.6	11.5	9.7	2.1
..... 1930/31.	61.7	14.1	11.4	10.7	2.1
Hittudományi főiskolák — Écoles supérieures de théologie					
..... 1929/30.	70.4	24.3	—	4.5	0.8
..... 1930/31.	74.0	22.2	—	3.5	0.3
Jogakadémiák — Académies de droit					
..... 1929/30.	51.6	28.0	9.8	8.3	2.3
..... 1930/31.	53.6	25.3	8.6	10.1	2.4
Gazdasági főiskolák — Écoles supérieures agricoles					
..... 1929/30.	64.2	20.0	9.4	3.8	2.6
..... 1930/31.	62.5	19.5	10.8	4.0	3.2
Egyéb főiskolák — Autres écoles supérieures					
..... 1929/30.	63.4	17.7	8.9	6.0	4.0
..... 1930/31.	65.3	16.3	8.1	5.6	4.7

évben szintén növekedett az izraeliták aránya. A műegyetemen a református hallgatók a többi főiskolákhoz mérten aránylag kisebb szerepet játszanak és ugyanez állapítható meg a közgazdaságtudományi karnál is. Az ág. h. evangélikusok aránya viszont a műegyetemen a legnagyobb az összes főiskolák közt, beleszámítva ezek közé, — amennyiben a hittudományi kar nélkül vesszük (l. fent) — a pécsi egyetemet is.

A hittudományi főiskoláknál a hallgatók vallási megoszlását az iskolák jellege szabja meg; jogakadémiáink felekezeti ugyan, de ez a körülmény a hallgatók felekezeti megoszlására nincs túlságos befolyással; annyit megemlíthetünk, hogy a róm. katolikusok

az átlagosnál kisebb, a reformátusok pedig az átlagot meghaladó számmal szerepelnek a jogakadémiákon. Ami végül a gazdasági és egyéb főiskolákat illeti, ezeken a főiskolákon, jóllehet semmilyen rendelkezés nem igyekezett arra befolyást gyakorolni, a vallási megoszlás arányszámai a népesség vallási arányszámához képest alig mutatnak oly feltűnő eltéréseket, mint az egyetemeken látott némely arányszámok. A gazdasági és az egyéb főiskoláknál legfeljebb az evangélikusok nagyobb aránya, az egyéb főiskoláknál pedig a reformátusoknak az átlagosnál kisebb százaléka említhető meg.

Az egyetemi karokat a négy egyetemen összefoglalva és a jogi karhoz a jogakadémiá-

kat is hozzászámítva (a csak államszámviteltanra iratkozottakat figyelmen kívül hagyva), a hallgatók vallási megoszlása a legutolsó két tanévben karok szerint %-os arányban a következő volt:

	jogi kar és jogakadémiák	orvosi kar	bölcsészeti kar	gyógy-szerészeti tanfolyam
1929/30				
róm. kat.	60.8	56.4	59.4	56.3
református	18.9	20.2	19.4	19.5
ág. h. ev.	7.4	8.0	9.4	6.6
izraelita	10.6	12.5	9.4	13.3
egyéb	2.3	2.9	2.4	4.3
1930/31				
róm. kat.	58.8	56.0	59.4	57.0
református	19.7	19.6	19.3	22.6
ág. h. ev.	7.4	7.3	8.6	6.0
izraelita	11.8	14.3	10.1	10.6
egyéb	2.3	2.8	2.6	3.8

A jogi karon a róm. katolikusok aránya a háború előtt és a háború alatt az 50%-ot sem érte el. A múlt évtizedben fokozatosan javult az arány és 1928/29-ben 61%-ra ment fel. Ettől az időponttól kezdve ismét visszaesés mutatkozik. Ugyancsak visszaesett a református hallgatók száma (1926/27-ben még 21.3% volt az arányuk), és az ág. h. evangélikusoké is, míg az izraelitáké az utolsó három évben emelkedett. Az orvosi karon a numerus clausust megelőző időkből mindössze 26—27% volt a róm. katolikusok aránya; a legutóbbi időben ugyan itt is 58%-ig emelkedett ez az arány, de az utolsó két évben ismét valamivel visszaesett. Ugyanez az ág. h. evangélikusok aránya is visszaesett ezen a karon, míg az izraelitáké az utolsó négy évben fokozatosan emelkedett. A bölcsészeti karon a róm. katolikusok számarányának az emelkedése szintén három éve vette kezdetét s azóta évről-évre ismétlődik. A gyógyszerészeti tanfolyam kisebb létszámában kevesebb súllyal esik a mérlegbe a számarányok változása; erre nézve legfeljebb annyit említhetünk, hogy az utolsó három évben kevesebb ág. h. evangélikus és izraelita hallgató került erre a tanfolyamra és itt kivételesen emelkedett a róm. katolikusok és a reformátusok aránya.

Hozzáfűzhetjük még ehhez (az adatokat az utolsó két tanévre nézve l. a 2. sz. táblán), hogy a közgazdaságtudományi karon az utolsó három év alatt a róm. katolikusok aránya emelkedett s ugyancsak emelkedett az utolsó két évben — mégpedig jóval jelentékenyebben — az izraelitáké is s ezzel szemben a két protestáns felekezet aránya az utóbbi 2—3 év alatt hanyatlott. Ehhez hasonló jelenség mutatkozott a műegyetemen is; itt a róm. katolikusoknak négy éven keresztül történt erősebb térfoglalásá-

val szemben csupán az izraelitáknak sikerült a számarányukat javítaniok, míg az ág. h. evangélikusoké alig változott s a reformátusoké állandóan visszaesett.

Amennyiben a vallási megoszlás arányait külön a *férfi-* és külön a *nőhallgatók* csoportjában figyeljük, a következő százalékos arányszámokat szemlélhetjük:

	róm. kat.	ref.	ág. h. ev.	izr.	egyéb
férfi	59.4	19.7	8.3	10.0	2.6
nő	60.2	16.3	7.3	14.0	2.1

A nőhallgatók sorában eszerint a róm. katolikusok aránya valamivel, az izraelitáké pedig jóval nagyobb, mint a férfiak között. A férfiak sorában viszont a protestáns és az egyéb vallásúak számaránya erősebb. Különösen akkor szembetűnők ezek az arányeltolódások, ha évfolyamok szerint figyeljük meg ezt a törvényszerűséget; a legnagyobb eltolódásokat mindjárt az I. évfolyamon találjuk meg, bár a most érintett törvényszerűség enyhébb formában valamennyi évfolyamon jelentkezik; megemlíthetjük így azt, hogy az I. évfolyamon a férfiak közt 19.4%, a nők közt pedig csak 13.8% volt a reformátusok, a férfiak között 8.1%, a nők közt 6.0% az evangélikusok arányszáma; még inkább feltűnő azonban az izraelita (I. éves) hallgatóknál ez a nagy különbség, de éppen ellentétes irányban; itt tudniillik a nőhallgatók vannak túlsúlyban: vallási arányuk az I. évfolyamon 17.3% a férfiak 9.1%-os vallási arányával szemben. (Ehhez képest az összes izraelita nőhallgatóknak 40%-a az I. évfolyamra jutott, míg az izraelita férfihallgatók közül alig 30% esik ugyanerre az évfolyamra.) Azonkívül, hogy az I. évfolyamra újonnan felvett izraelita hallgatók közt a nők száma jobban gyarapodott, kétségtelen jele ez annak, hogy a középiskolát végzett izraelita vallású leányok rendkívül előszeretettel keresik fel a főiskolák padjait, de a további évfolyamok során már kevesebb a kitartásuk és sokan eltávoznak közülük a főiskolák kötelekéből.

Érdekes adatokat nyerünk a vallási adatoknak a *foglalkozási* adatokkal való olyan összevetése alapján, amely azt kutatja, hogy az egyes vallási csoportokon belül a hallgatók miképpen oszlottak meg (szüleik foglalkozása alapján) a foglalkozási fősorok között; eszerint a hallgatók száma százalékos arányban így oszlott meg:

	róm. kat.	ref.	ág. h. ev.	izr.	egyéb	összesen
Östermelés ..	13.3	17.6	12.5	5.5	16.5	13.3
Ipar	19.0	12.2	20.2	18.8	13.4	17.6
Kereskedelem	7.3	6.3	7.1	37.2	6.3	10.3
Közlekedés ..	9.4	6.2	6.5	3.4	6.8	7.8
Értelmiség ..	44.2	51.6	50.3	32.5	51.7	45.1
Egyéb	6.8	6.1	3.4	2.6	5.3	5.9

A felekezeti megoszlást viszont a foglalkozási főcsoportokon belül vizsgálva, az őstermelő szülőktől származó hallgatók a reformátusok és az egyéb vallásúak között képviselnek az átlagnál magasabb arányt, míg az ipar körébe tartozó hallgatók aránya az ág. h. ev., a róm. kat. és nemkülönben az izraelita hallgatók közül emelkedik ki. (Ugyancsak a róm. kat. hallgatók aránya a közlekedési csoportban és az egyéb foglalkozásúak csoportjában is magasabb az átlagnál.) Feltűnő nagy, de az izraeliták foglalkozási megoszlását ismerve érthető is, hogy az izraeliták aránya a kereskedelmi főcsoportban szökik fel magasra. Az értelmiség köréből származó hallgatók aránya pedig a protestáns és az egyéb vallású hallgatók sorában emelkedik az átlagon felül.

5. A hallgatók anyanyelvét feltüntető adatok szerint 1·3% volt köztük nem magyar anyanyelvű (0·8% német és 0·5% egyéb anyanyelvű). Szám szerint legtöbb nem magyar anyanyelvű hallgatót az egyetemek jogi, orvosi és bölcsészeti karain (összesen 79), továbbá a közgazdaságtudományi karon (29), a műegyetemen (28) és a testnevelési főiskolán (17, nagyjából részben) találunk.

Újrendszerű főiskolai adatgyűjtésünk a hallgatók nyelvtudását is tudakolja. (Az adatgyűjtő kérdőív csupán egy kérdést tesz fel a beszélt idegen nyelvre nézve s így természetes, hogy a beszélt nyelv elsajátításának egyénenként igen különböző mértékére nézve, aminek megállapítása egyébként is igen nehéz és kétséges, nem nyújthat tájékozást; erre a körülményre az adatok mérlegelésénél tekintettel kell lennünk.) Kimutatásaink ehhez képest feltűntetik azt, hogy a magyar anyanyelvű főiskolai hallgatók közül az egyes idegen nyelveket hányan sajátították el s a hallgatók nyelvtudása hány idegen nyelvre terjed ki. Ami az előbbi szempontot illeti, azt látjuk, hogy a magyar anyanyelvű hallgatóknak közel felerésze (46·4%) tudott valamely idegen nyelven.¹⁾ A hallgatók közül természetesen a német nyelvet beszélők legtöbben (41·7%), míg franciául 13·6% és angolul

¹⁾ Az előző — 1929/30. — tanévben csak az egyetemekre és a jogakadémiákra terjedt ki adatgyűjtésünk s így összehasonlítást is csak ezekre nézve tehetünk. Az összehasonlító adat szerint — kerek 50% áll szemben az előző évi 45·5%-kal — az idegen nyelvet beszélő hallgatók aránya a nevezett felső iskolákon növekedett, ami arra vall, hogy az újonnan felvett hallgatók közt egyre több az idegen nyelvet beszélők száma.

7·3% tudott. Az egyéb idegen nyelvek rovatánál azt látjuk, hogy azok egyikét sem sajátította el a hallgatóknak 2—2·5%-nál nagyobb része. Ami viszont a beszélt nyelvek számát illeti, a legnagyobb hányad természetesen az egy, illetve két idegen nyelvet beszélőkre jut (27·2, illetve 13·7%), míg a három vagy ennél több nyelvet beszélőkre csupán 5·5%. Az egyes főiskolák közül az idegen nyelvet beszélő hallgatók számát tekintve legelső helyen a budapesti tudományegyetem áll (59·1%); közvetlen utána a műegyetem (57·0%), majd a közgazdaságtudományi kar (51·1%) következik. A többi főiskoláknál ez az arány 30—42% közt mozog, sőt a hittudományi főiskoláknál csak 22·5%.

A nyelvtudást *évfolyamok* szerint részletező adatok arra mutatnak, hogy a hallgatók a főiskolai tanulmányok folyamán tovább fejlesztik nyelvtudásukat s így évfolyamonként felfelé menve az idegen nyelvet beszélők száma is egyre nagyobb; míg az I. évfolyamon csak 42·1% beszél idegen nyelvet, a II.-on 46·2, a III.-on 48·0 s a IV.-en már 52·2%. (Az V. évfolyam adata a hallgatóknak csak egy kisebb — 3·5%-nyi — s más összetételű csoportjára vonatkozik és így a többi évfolyamokkal nem állítható egy sorba; az arány itt valamivel kisebb is, mint a IV. évfolyamon: 49·6%.)

A hallgatók nyelvtudására vonatkozó adatokat *nem* szerint elkülönítve is vizsgálhatjuk. Itt arra a különben ismert és sokszor hangoztatott eredményre jutunk, hogy a nőhallgatók közt aránylag jóval több az idegen nyelvet beszélők száma, mint a férfihallgatók sorában. Amíg a férfihallgatók sorában ugyanis általában 43·5%-ot tesz az idegen nyelvet beszélők száma, a nőhallgatók közt ez az arány 64·5%-ot ér el; az előbbieknél az idegen nyelvet beszélőknek az I. évfolyamon kimutatott 39%-a a IV. évfolyamig 49%-ra, az utóbbiaknál pedig az I. évfolyamon elért 62%-os arány a IV. évfolyamon már 73%-ra emelkedik. Ha azonban tekintetbe veszünk több oly körülményt, amelyek a nőhallgatók társadalmi és tanulmányi viszonyaira vonatkoznak (a jobb anyagi viszonyok, a középiskolai érettségi jobb eredményei, a nőhallgatók közel 70%-a tanári pályára készül stb.), nem csodálkozhatunk, hogy a nőhallgatók kisebb (14%-ot tevő), de kétségtelenül változatosabb csoportja a nyelvismeret terén nagyobb eredményeket ér el.

4. Származási és családi viszonyok.

Ismertetésünknek ebbe a csoportjába a hallgatók következő életkörülményeinek a megvilágítása tartozik: 1. a hallgatók családi állapota, 2. a szülők életbenléte (a hallgatók atyáinak a háborúban való részvétele), a hallgatók testvéreinek száma, 3. a szülők foglalkozása, illetőleg főiskolai végzettsége, 4. a szülők lakóhelye.

1. Ami a hallgatók *családi állapotát* illeti, a nőtlenek, illetőleg hajadonok túlnyomó száma mellett a házassági kötelékben élő vagy élt (nős, illetőleg férjes, özvegy, elvált) hallgatók száma aránylag eltörpül: általában 3·8%, a férfiak körében 4·0, a nők körében 2·8%. Egészen bizonyos az is, hogy — bár korábbi kimutatásaink erről nem szólnak — az idősebb korú hallgatók számának apadásával párhuzamosan a nős, illetőleg férjes hallgatók száma is fogy. A korviszonyokkal való szoros összefüggés kitűnik itt abban is, hogy éppen azokon a főiskolákon, illetőleg karokon legnagyobb a családi kötelékben élő (vagy élt) hallgatók száma, amelyek az idősebb korú hallgatók nagy számával is feltűnnek: így a jogakadémiákon közel 12%, a közgazdaságtudományi karon 7%, a gyógyszerésztan-hallgatók közt jó 6%, a jogi karon több mint 4% s ugyanennyi a bölcsészeti karon, valamint az egyéb főiskolák csoportjában is. (A jogi kart az államszámviteltani hallgatók nélkül kell értenünk; ezek körében ugyanis jóval nagyobb a nevezett arány, amennyiben $\frac{1}{4}$ részük házassági kötelékben él.)

2. A hallgatók szüleinek az életbenlétét, valamint atyáiknak a világháborúban való részvételét, rokkantságát és a hallgatók testvéreinek a számát (s ugyancsak a hallgatók szüleinek főiskolai végzettségét is, melyet a következő pontban ismertetünk), csak újabb (az 1929/30. tanévtől kezdődő) adatgyűjtésünk tudakolja.

A főiskolai hallgatóknak eszerint 3·3%-a (538) volt teljesen árva; jóval nagyobb természetesen a félárvaik száma: kerekszámban 4.000, a hallgatóknak éppen $\frac{1}{4}$ része. A félárvaik közt a nagyobb szám (kerekszámban 3.000, a hallgatók 18·6%-a) azokra jut, akik atyjuk halála révén félárvaik, míg a többi rész (1.000 hallgató, 6·3%) azokból áll, akiknek anyjuk nem él; a teljesen árvaik és az atyjuk halála révén félárvaik együttes számából — kereken 3.500 hallgató közül — $\frac{1}{7}$ rész jut a hadiárvaikra. A hallgatók közül így — 28·2% lévén az összes árvaik számaránya — több mint 70% jut azokra, akiknek mindkét szülőjük életben van.

Azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek

atyja a világháborúban résztvevő, 46·8%-ot tesz, amennyiben kerekszámban *hét és félezer* ilyen hallgatóról számolnak be adataink. Ebből az arányból 4·5% jut azokra, akiknek atyja a világháború következtében rokkant lett. Ha a világháborúban résztvevő 7.500 apának foglalkozását tekintjük, kitűnik, hogy 41% az értelmiség, 22% az ipar (bányászat), 15% az őstermelés, 17% a kereskedelem, hitel és közlekedés, 5% pedig egyéb foglalkozási körökbe tartozik.

A *testvérek számát* feltüntető — a hallgatók szociális és anyagi helyzetét ebben a kapcsolatban így távolról is elég élénken jellemző — adatok arról tanuszkodnak, hogy a hallgatók 15%-ának nincs testvére, míg éppen *felerész* tesz azoknak a száma, akiknek 1—2 testvérük s közel 25%-ot azoké, akiknek 3—4 testvérük van. Az ennél több testvérral bíró hallgatók száma mindössze 11%. Ha a szülők foglalkozási adataival vetjük össze az imént vázolt körülményt, arra az egyébként egészen természetes megállapításra jutunk, hogy azoknak a hallgatóknak a száma, akik szüleiknek egyetlen gyermekük, az őstermelés körében a legkevesebb (10%) s ugyanebben a kategóriában aránylag legkisebb (40%) az 1—2 testvérral bíró hallgatók aránya is, míg az ennél több testvérral bíró hallgatók aránya ugyancsak az őstermelés körében a legmagasabb. Ha viszont évfolyamonként vizsgáljuk a szóbanlevő adatokat, azt a már inkább meglepő megállapítást kell leszögeznünk, hogy az I, illetve 2—3 gyermekes családok köréből származó hallgatók aránya, az egyes évfolyamokon felfelé menve, fokozatosan kisebbedik; így a testvérral nem bíró vagy csak 1—2 testvérral bíró hallgatók együttes száma az I. évfolyamon 67·4%-ot ér el, míg a többi, a népesebb családokból származó hallgatóké ugyanezen az évfolyamon 32·6%; a további évfolyamok során az előbbi csoport aránya fokozatosan kisebbedik, míg az utóbbié ezzel párhuzamosan növekszik, úgyhogy a kisebb számú családok kötelékébe tartozók aránya az V. évfolyamon 59·2%-ra apad, amíg a nagyobb számú családok gyermekeinek aránya 40·8%-ra nő. Feltehetjük ugyan azt is, hogy a nagyobb családokból származó, az élet küzdelmeihez jobban hozzáedzett gyermekek a későbbi évfolyamok során sikeresebben állják meg helyüket, de valószínűbb, hogy ezek a változó arányok arra mutatnak, hogy a gazdasági viszonyok megnehezültével az *újonnan* felvett hallgatók sorából a nagyobb családok gyermekei mindinkább elmaradnak, illetőleg jóval kisebb

3. A főiskolai hallgatók szülei foglalkozása szerint %/o-ban. — Les étudiants des écoles supérieures suivant la profession de leurs parents, en %/o.

Tanév, főiskola Année scolaire, école supérieure	A hallgatók összes száma Nombre total des étudiants	Östermelés Production du sol				Bányászat és ipar — Mines et industries		Keresk. és hitel Commerce et crédit		Közlekedés Transports		Köztisztviselő és szabad foglalkozások — Services publics et professions libérales				Egyéb Autres						
		Nagy-, középbirtokos és kisbirtokos — Grands et moy. propr. et fermiers	Kisbirtokos, kisbirtokos — Petits propriétaires et fermiers	Tisztviselő — Employés	Munkás, cséplő — Ouvriers, domestiques	Önálló — Patrons	Tisztviselő — Employés	Egyéb alkalmazott — Autres	Önálló — Patrons	Tisztviselő — Employés	Egyéb alkalmazott — Autres	Önálló — Patrons	Tisztviselő — Employés	Egyéb alkalmazott — Autres	Köztisztviselő, katonatiszt — Fonctionnaires publ., officiers		Mag. tanár, tanító — Maîtres des écoles, prof., instituteurs	Más önálló és tisztviselő — Autres indépendants et employés	Állami, iskolai — Sous-officiers, gens de service			
1925/26	15.200	3.6	7.1	1.9	1.6	11.8	1.5	1.6	5.3	8.5	1.8	2	2	2	6	2	10	5	10			
1926/27	15.020	3.5	8.8	2.0	0.5	11.3	2.9	1.7	5.0	9.5	2.2	L. a *Kereskedelem és hitel-nél	16.8	10.8	6.0	1.6	12.7	2.1	1.3	1.3		
1927/28	15.450	3.4	8.2	1.9	0.7	11.9	3.4	1.3	5.0	10.1	2.0	Voir «Commerce et crédits»	16.6	11.1	5.9	1.5	13.1	2.0	1.3	0.6		
1928/29	15.675	3.4	8.3	1.9	0.8	10.7	4.0	2.5	5.3	10.2	2.3		15.5	11.6	5.8	1.6	12.5	2.1	0.9	0.6		
1929/30	15.497	2.7	7.8	1.7	1.2	10.5	3.8	3.1	5.3	4.2	0.4	0.1	13.3	11.1	7.6	1.6	13.7	2.6	1.0	0.7		
Átlag — Moyenne	100.0	3.3	8.0	1.0	1.0	11.2	3.1	2.1	5.2	9.6	2.1	L. a *Kereskedelem és hitel-nél — Voir «Commerce et crédits»	16.0	11.1	6.7	1.6	12.8	2.1	1.3	1.0		
1925/26—1929/30 (%) szám	100.0	3.3	8.0	1.0	1.0	11.2	3.1	2.1	5.2	9.6	2.1		16.0	11.1	6.7	1.6	12.8	2.1	1.3	1.0		
1930/31	16.053	4.28	1.250	299	160	1.677	678	473	882	700	59	32	940	289	2.115	1.764	1.192	280	2.162	449	121	103
%	100.0	2.7	7.8	1.8	1.0	10.5	4.2	2.9	5.5	4.4	0.4	0.2	13.2	11.0	7.4	1.7	13.5	2.8	0.8	0.6		
Ebből (1930/31-ben): Dont (en 1930/31):																						
Tud. egyetem — Université																						
Budapest ...	5.198	1.7	5.4	0.9	0.6	8.0	5.1	3.0	4.2	5.2	0.4	0.1	6.2	1.6	15.5	11.6	10.6	1.8	14.9	2.2	0.5	0.5
Debrecen ...	1.393	2.4	11.1	1.7	1.6	10.3	1.1	1.4	7.0	5.3	0.5	0.1	5.6	1.6	11.1	15.2	6.1	1.6	12.0	3.4	0.7	0.2
Pécs ...	1.417	2.2	8.4	2.7	0.8	12.6	1.9	2.9	5.8	3.7	0.4	0.1	6.3	2.4	13.3	11.0	6.1	1.6	12.9	2.9	1.1	0.9
Szeged ...	1.779	2.5	9.1	1.2	1.0	10.9	2.6	2.2	8.2	4.2	0.2	0.4	5.7	1.3	13.0	10.1	8.4	1.3	12.5	3.5	1.1	0.6
Hittud. kar és főiskolák Faculté et écoles supérieures de théologie ...	1.348	0.9	24.9	1.0	3.2	13.4	2.5	4.4	2.9	1.7	0.4	—	3.9	3.6	5.3	14.7	1.6	4.2	6.5	3.5	0.6	0.8
Jog- és államtud. kar. Faculté de droit et des sciences politiques ...	4.487	2.7	7.2	1.6	0.4	8.7	3.0	2.2	5.9	5.0	0.4	0.1	6.5	1.8	16.3	8.6	8.9	1.6	14.5	2.9	0.7	0.5
Orvostud. kar Faculté de médecine ...	2.202	1.6	7.8	1.2	1.2	11.2	4.0	3.2	7.5	4.8	0.5	0.1	4.8	1.5	11.5	11.1	9.9	1.5	12.3	2.6	1.0	0.7
Bölcsészeti kar — Faculté de philosophie ...	2.457	1.1	4.8	1.0	1.0	9.4	4.7	2.9	3.9	4.8	0.2	0.3	6.6	1.6	13.2	16.5	7.1	1.5	15.4	2.9	0.6	0.5
Gyógyszerészeti tanfolyam Cours de pharmacie ...	235	4.3	5.5	2.1	—	5.5	4.7	0.9	4.7	5.5	—	—	4.7	0.4	9.8	6.8	33.2	0.4	10.2	0.9	0.4	—
Közgazdaságtudományi kar — Faculté d'économie politique ...	1.397	4.2	5.5	3.3	0.5	10.6	5.2	2.9	9.2	5.3	0.4	0.1	5.5	2.1	9.2	7.9	5.7	2.1	14.1	4.2	0.9	1.1
Műegyetem — École polytechnique ...	1.427	1.8	1.8	1.6	0.3	15.5	10.3	3.6	4.6	4.8	0.5	0.1	8.2	1.4	12.0	8.7	6.4	1.5	14.1	1.8	0.3	0.7
Jogakadémia — Académie de droit ...	914	4.5	7.8	1.3	1.1	10.4	2.4	2.8	6.0	3.9	—	1.5	5.4	1.4	16.4	7.2	6.8	0.5	15.8	3.1	1.3	0.4
Gazdasági főiskolák Écoles supérieures agricoles ...	795	11.3	10.4	8.6	2.1	8.3	3.5	2.6	2.8	1.8	0.4	—	2.3	1.2	16.5	9.6	3.3	1.4	11.4	0.9	0.9	0.2
Egyéb főiskolák — Autres écoles supérieures	791	0.8	4.3	0.9	1.3	10.5	3.3	3.9	4.7	2.7	0.2	—	6.4	2.0	13.5	17.6	5.4	1.9	15.3	3.2	1.1	1.0

számban kerülnek fel a főiskolákra, mint azok, akik kevésbé népes családból származnak s így a súlyos életviszonyokkal könnyebben küzdenek meg. Hogy ezekre a kérdésekre biztos választ tudjunk adni, mindenesetre több év adatára lesz szükségünk.

3. Arra a többféle szempontból is hangsúlyozható, messze kiemelkedő jelentőségre, amely a hallgatók szüleinek foglalkozási adataihoz fűződik, már fentebb a vallási adatok tárgyalásánál reámutattunk. Jóllehet az idevonatkozó adatok vizsgálatánál és az egyes foglalkozási csoportok számarányainak összehasonlításánál nem látunk évről-évre oly szembevető és meglepő eltolódásokat, sőt kiugrásokat, amint erre egyéb vonatkozások megfigyelésénél alkalmunk van, de meg kell gondolnunk azt, hogy a társadalmi élet hatalmas és nem egykönnyen változó szervezeteiben a megmozdulások és átalakulások is nem átmeneti tünetként, hanem lassú és csak több éven át megfigyelhető folyamatként jelentkeznek. Épp ezért a főiskolai hallgatók társadalmi rétegződését megvilágító adatokat nagyobb időközök távlatában kell vizsgálnunk s így is ügyelnünk kell arra, hogy a számoszlopok során jelentkező kisebb eltérések és ingadozások sokszor igen érzékenyen mutatnak rá egy-egy jelenségre és épp ezért nem hagyhatók a megfigyelés körén kívül. (L. a 3. sz. táblát.)

A kimutatásunkban feltüntetett egyes foglalkozási csoportok közül — azokat említve, amelyekben a hallgatók száma a 10%-ot eléri, illetőleg meghaladja — elsősorban a köztisztviselők és a katonatisztek, valamint a nyugdíjas tisztviselők, továbbá a papok, tanárok, tanítók és az ipar (bányászat) körében önállóak csoportját kell kiemelnünk. A kereskedelem és a hitel, valamint a közlekedés körében alkalmazott tisztviselők gyermekei együttesen szintén elérik a 10%-ot. Ezeknél kisebb, de a többiekhez viszonyítva még elég nagy számot (7—8%) jelentenek az egyéb értelmiséghez (orvos, ügyvéd stb.) tartozó szülőknek, valamint a kisbirtokosoknak, kisbirtokosoknak a gyermekei; a többi kategóriák legfeljebb az 5%-ot érik el.

A köztisztviselőket és az egyes gazdasági ágakban alkalmazott tisztviselőket (az ide tartozó nyugdíjasokkal) összefoglalva, valamint a papok, tanárok és tanítók csoportját is ideszámítva, megállapíthatjuk, hogy a főiskolai hallgatók 54%-ának tisztviselő a szülője. Ha ehhez a létszámhoz még az altisztek 4.6%-ot tevő csoportját (szintén a nyugdíjasokkal együtt), végül az értelmiség körében önálló foglalkozást folytatók közül ugyancsak a tisztviselőket (kb. 2%) is

hozzá vesszük, a köz- és magánalkalmazottak tekintélyes tömegén tekinthetünk át, amelyhez a főiskolai hallgatóknak kb. 60%-a tartozik. Hogy a közalkalmazottak közül mennyi az állami alkalmazottak száma, az kimutatásainkból nem tűnik ki, de hozzávetőleges számítás szerint a jelzett létszámnak több, mint a fele — az összes hallgatóknak 35%-a — jut rájuk. Ha a jelzett 60%-os létszámból csupán a tisztviselőket (tehát az altisztek csoportja nélkül) vesszük számításba, de viszont ezekhez számítjuk még a szabadfoglalkozási értelmiségiek-többi (nem tisztviselő) részét is (kb. 5.5%), valamint a gazdasági életben önálló foglalkozásúak egy részét is (kb. 7%), a hallgatóknak így egy még jóval nagyobb táborát foglalhatjuk össze: az értelmiség körébe tartozókat, akiknek a száma így a 70%-ot közelíti meg. Ez a hatalmas arány améltett tanuskodik, hogy az értelmiségi osztály továbbra is igyekszik megtartani a közéletünkben elfoglalt vezető szerepét és a főiskolai hallgatók számát, a multak hagyományához híven, nagyrészt önmagából termeli ki.

Az egyes foglalkozási csoportokban végbe ment változásoknak legalább nagyjában való áttekintése végett közöljük azokat az adatokat, amelyek a hallgatók szüleinek ilyen szempontból való megoszlását az utolsó öt év távlatában (százalékban) mutatja be:

	Östermelés	Ipar (bányászat)	Keresk. és hitel közlekedés	Értelmiség ¹⁾	Egyéb ²⁾
1925/26-ban...	14.2	14.9	15.6	48.6	6.8
1930/31-ben...	13.3	17.6	18.1	45.1	5.9
növekedés (+)					
v. csökkenés					
(-) %-ban...	-0.8	+22.8	+22.1	-2.0	-8.4

Visszaesést e szerint három főcsoportban látunk és pedig az östermelés, de főként az értelmiség és az egyéb foglalkozások (ténylegesen és nyugdíjas altisztek stb.) körében, míg az ipar-forgalomhoz tartozó foglalkozásoknál jelentős emelkedés mutatkozik. Az östermelés körében elsősorban a nagy- és közép-birtokosok gyermekeinek számában feltűnő a csökkenés, de ugyanez a jelenség kisebb mértékben a kisbirtokosoknál is tapasztalható. Ami az értelmiséget illeti, a tényleges köztisztviselők gyermekeinek a száma 1924/25-ben még meghaladta a háromzetet (az összes hallgatók számának közel 20%-át

¹⁾ A nyugdíjas köz- és magántisztviselőkkel együtt, de a gazdasági életben (östermelés, ipar stb.) elfoglalt tényleges tisztviselők és egyéb értelmiségiek nélkül. (L. a II. rész táblái közül a 3., 5. és 8. táblát.)

²⁾ A tényleges altisztekkel és szolgálakkal együtt.

tette), míg legutóbb 2.115 volt, azaz 13%. Ezzel szemben erősen növekedett a nyugdíjas tisztviselők (köz- és magántisztviselők) gyermekeinek a száma; (1924/25-ben 1.818 ilyen hallgatót tüntettek fel adataink, azaz alig 12%-ot, míg legutóbb 2.162-t, azaz 13,5%-ot). A tényleges és a nyugdíjas tisztviselőktől származó hallgatók számának ez az ellentétes irányú változása a múlt évtized folyamán a tisztviselők körében történt nagyszámú nyugdíjazások folytán könnyen érthető. A papok, tanárok és tanítók gyermekeinek az aránya az 1925—1927. évek adataival szemben, az egyéb értelmiséghez tartozók gyermekei pedig különösen az utóbbi két évben, elég jelentős emelkedést mutat. Az ipari foglalkozások csoportjában a tisztviselők gyermekeinek a száma ért el igen jelentős emelkedést (5 év alatt 222-ről 678-ra nőtt a számuk) és ez a növekedés kisebb arányban az egyéb ipari alkalmazottak sorában is jelentkezik; ezzel szemben az önálló iparosok gyermekeinek a száma fogyott. A kereskedelem, hitel és közlekedés körébe tartozó hallgatók számánál általában emelkedést látunk, de a legerősebb növekedést itt is a tisztviselők gyermekeinek a száma mutatja: 1924/25-ben 1.139 hallgatót (7,3%) láttunk ebben a csoportban, míg legutóbb 1.640 (10,2%) volt a megfelelő létszám. Végül ami az egyéb foglalkozásúak csoportját illeti, a nyugdíjas tisztviselők gyermekeinek növekedésével párhuzamosan emelkedett a nyugdíjas altisztektől származó hallgatók száma is, mégpedig amazokénál jóval erősebben (1924/25-ben 160 nyugdíjas altisztet vettek számba adataink, összesen 1%-ot, míg legutóbb 2,8% volt a megfelelő arányszám); ez az utóbbi adat igazolja azt az évek óta tapasztalt tény, hogy az altiszti sorban levő közalkalmazottak gyermekei elismerést érdemlő törekvéssel és kitartással egyre nagyobb részt kérnek maguknak a felső oktatás terén. Ami a «Tökés, járadékos, háztulajdonos», valamint az «Egyéb és ismeretlen» megjelölés alatt összefoglalt hallgatókat illeti, az itt észlelt csökkenés nem jelentős; a hallgatóknak csak 1,4%-a volt ide sorolható az 1925/26. évi 3,6%-kal szemben.

A kimutatásunkban (I. 3. sz. tábla) feltüntetett foglalkozási csoportokat gazdasági és társadalmi életünk általános szervezetének megfelelően három nagyobb főcsoportban foglalhatjuk össze; az első főcsoport eszerint a gazdasági életben önálló foglalkozást űzőkből (birtokosok, iparosok, kereskedők, tőkésék), a második az értelmiséghez tartozókból (mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, közlekedési tisztviselők, köztisztviselők, szabadfoglalkozásúak, valamint a fel-

sorolt ágakhoz tartozó nyugdíjasok), a harmadik pedig a *segédszemélyként* alkalmazottakból (munkás, altiszt, napszámos) áll. A hallgatóknak szüleik foglalkozása szerint való megoszlása e három főcsoport alapján — összehasonlítva az újabb adatokat egy olyan korábbi tanév adataival, amelyben a hallgatók összes száma ugyanazon a szinten állott, mint a legutóbbi tanévben — a következő képet mutatja:

		Ön- állóak	Értel- miség	Segéd- személyek
1924/25-ben.....	szám	4.590	9.439	1.553
	%	29,4	60,6	10,0
1930/31-ben.....	szám	4.390	9.850	1.813
	%	27,5	61,3	11,2

A három főcsoport arányainak az eltolódása, amint láthatjuk, az önálló foglalkozású szülők gyermekei számának a csökkenése s más oldalon az értelmiségi foglalkozásúak, valamint a segédszemélyként alkalmazottak gyermekei számának a növekedése folytán áll elő. Ez a jelenség mindenesetre kapcsolatos a gazdasági téren beállott nagy válsággal, amelyet elsősorban az önálló foglalkozást folytató s a korábbi években a konjunktúra folytán kedvező helyzetben volt társadalmi osztálynak kellett megéreznie s amelynél másfelől az értelmiségi osztály túlságos megnövekedése is époly kísérő tünet, mint az alsó társadalmi rétegeknek a szellemi pályák felé való feltörekvése.

Az egyetemi hallgatók szüleinek társadalmi tagozódása, amennyiben az adatokat *egyetemek szerint* vesszük vizsgálat alá, szintén sok figyelemre méltó jelenségre mutat rá, amelyek természetesen a helyi viszonyokkal állanak összefüggésben. Ezeknek az adatoknak során azt látjuk, hogy a köztisztviselők, katonatisztek s a nyugdíjas tisztviselők, valamint a szabadfoglalkozásúak gyermekei a budapesti egyetemen nagyobb arányban vannak képviselve, mint a többi egyetemen (a hallgatók 15,5, 14,9 és 10,6%-a) s ugyancsak a közlekedési tisztviselők gyermekeinek száma is elég nagy (6,2%); ezzel ellentétben a vidéki egyetemen a birtokosok (a debreceni egyetemen 13,5%), az iparosok (a pécsi egyetemen 12,6%), a kereskedők (a szegedi egyetemen 8,2%), a papok, tanárok, tanítók (a debreceni egyetemen 15,2%), a nyugdíjas altisztek (3—3,5%) aránya nagyobb, mint a budapesti egyetemen.

Ha viszont az *egyetemi karokat* nézzük, inkább az egyes foglalkozási csoportok társadalmi helyzetében találjuk meg az összefüggést; így szembeötlő a kisbirtokosok gyermekeinek a hittudományi hallgatók közt való erős részesedése (a hittudományi hall-

gatók ¼ része áll ezekből); az önálló iparosoktól származott hallgatók ugyancsak a hittudományi hallgatók közt szerepelnek nagyobb (13,4%-os) aránnyal, de jelentős a részesedésük az orvostanhallgatók sorában is, akik közt a kisbirtokosok gyermekei is szép számmal vannak. Az önálló kereskedők gyermekeinek aránya a közgazdaságtudományi karon emelkedik ki (9,2%), de az orvosi karon is elég magas (7,5); a közlekedési tisztviselők, valamint a köztisztviselők (a nyugdíjasokat is számítva) gyermekeinek a száma a jogi és a bölcsészeti karon jelent nagyobb arányt (a joghallgatók közt 6,5, illetőleg 16,8%, a bölcsészethallgatók közt 6,6, illetőleg 13,2%); magas arányt képviselnek a papok, tanárok, tanítók gyermekei a bölcsészeti (16,5%) és a hittudományi hallgatók sorában (14,7%). Sajátságos, de mindenesetre érthető jelenség az is, hogy a gyógyszerészetanhallgatók 1/3-részét az önálló értelmiségiektől származók sorában találjuk meg, amennyiben ezek közt a legtöbbnek önálló gyógyszerész az apja; az orvosi karon szintén jelentékeny az önálló értelmiségiek (többnyire orvosok) gyermekeinek az aránya (10%). Végül ami az altiszteket (a nyugdíjasokat is számítva) illeti, a hittudományi hallgatók közt szerepelnek nagyobb (7,7%-os) aránnyal, de feltűnő a számuk (nagyobbra nyugdíjasokról van szó) a közgazdaságtudományi karon is (6,3%), főképp a kereskedelmi szakcsoporton (7%).

A többi főiskolákat is bevonva vizsgálódásunknak ebbe a körébe, azt látjuk, hogy a birtokosok és a gazdasági tisztviselők gyermekei a gazdasági főiskolákon (nagy- és középbirtokos 11,3, kisbirtokos 10,4, gazdasági tisztviselő 8,6%), az önálló iparosok, az ipari és közlekedési tisztviselők gyermekei a műegyetemen (15,5, 10,3 és 8,2%), a köztisztviselők gyermekei a jogakadémiákon s ugyancsak a gazdasági főiskolákon (16%-on felül) s a nyugdíjas tisztviselők gyermekei szintén a jogakadémiákon s az egyéb főiskolák hallgatói közt (15%-on felül) szerepelnek nagyobb, az országos átlagot meghaladó arányszámmal. Ugyanígy figyelemreméltó az is, hogy a papok, tanárok, tanítók rovatában az egyéb főiskolák hallgatóinak soránál 17,6%-os arányt találunk (az országos arány 11,0%), ami azonban könnyen érthető is, hisz itt is nagyrészt olyan főiskolákról van szó, amelyek különféle tanári pályákra (polgári isk. tanár, rajztanár, gyógypedagógiai, testnevelési tanár) nyújtanak képzést.

Ha a főiskolák, illetőleg karok szerint részletezett adatoknál csupán azt tekintjük, hogy a főiskolai hallgatók (szüleik foglalkozását tekintve) az egyes foglalkozási főcsoport-

lok közt miképpen oszlanak meg, a következő százalékos eredményeket láthatjuk:

	Östermelés	Ipar (bányászat)	Kereskedelem, hitel	Közlekedés	Értelmiség	Egyéb
Hittudományi kar és főiskolák.....	30,0	20,3	5,0	7,5	28,1	9,1
Jog- és államtudományi kar.....	11,9	13,9	11,3	8,4	48,8	5,7
Orvostudományi kar.....	11,8	18,4	12,8	6,4	44,8	5,8
Bölcsészeti kar.....	7,9	17,0	8,9	8,5	52,2	5,5
Gyógyszerészeti tanfolyam.....	11,9	11,1	10,2	5,1	60,0	1,7
Közgazdaságtud. kar.....	13,5	18,7	14,9	7,7	36,9	8,3
Műegyetem.....	5,5	29,4	9,9	9,7	41,2	4,3
Jogakadémiák.....	14,7	15,6	9,9	8,3	46,2	5,3
Gazdasági főiskolák.....	32,4	14,4	5,0	4,0	40,8	3,4
Egyéb főiskolák.....	7,3	17,7	7,6	8,4	51,8	7,2
Összesen.....	13,3	17,6	10,3	7,8	45,1	5,9

A szülők foglalkozását tekintve, tehát az östermelés körében a hittudományi és a gazdasági főiskolai, az ipar körében a műegyetemi, a kereskedelmi főcsoportban a közgazdaságtudományi, a közlekedésiben pedig szintén a műegyetemi hallgatók aránya emelkedik ki elsősorban az átlaghoz képest. Az értelmiségi pályákon levő szülők gyermekei legnagyobb (az országos átlagot meghaladó 46—60%-os) aránnyal szerepelnek a joghallgatók közt (a jogakadémiákon is), továbbá a bölcsészethallgatók, valamint az egyéb főiskolák hallgatói közt. Az egyéb foglalkozásokhoz (altisztek stb.) tartozók gyermekei a közgazdaságtudományi karon, a hittudományi főiskolákon és ugyancsak az egyéb főiskolákon érnek el az országos átlagot meghaladó arányt.

A társadalmi rétegződés már említett három nagy csoportja szerint figyelve szóban levő adatainkat, viszont azt a tényt szögezhetjük le, hogy az *értelmiség* köréből származó hallgatók legnagyobb aránnyal szerepelnek a jog-, a bölcsészethallgatók, a gyógyszerészetanhallgatók, a műegyetemi és az egyéb főiskolai hallgatók sorában, míg a hittudományi, a gazdasági főiskolai, valamint az orvostan- és a közgazdasági hallgatók közt is az *önálló* foglalkozásúak gyermekeinek az aránya haladja meg az országos átlagot; végül a *segédszemélyként* alkalmazottak gyermekei három szakon mutatnak fel az országosnál nagyobb arányt és pedig: a hittudományi főiskolákon (karokon), a közgazdaságtudományi karon és az egyéb főiskolákon.

A foglalkozási megoszlást *évfolyamok* szerint feltüntetett adataink útján az egyes foglalkozási csoportok arányainak az alakulására nézve szintén érdekes megfigyeléseket tehetünk. Csupán a nagyobb csoportokat nézve,

azt látjuk mindjárt, hogy az önálló iparosok, a papok, tanárok, tanítók és a nyugdíjas tisztviselők gyermekeinek a száma az alsóbb évfolyamokon, különösen az I. évesek között, valamivel visszaesett, míg az egyes gazdasági ágakban alkalmazott tisztviselők aránya az alsóbb évfolyamokon (az átlaghoz viszonyítva) emelkedést mutat s ugyanezt állapíthatjuk meg a közalkalmazottakra és a szabadfoglalkozásúakra, valamint a nyugdíjas altisztekre nézve is. Ezek a megállapítások nagyrészt fedik az egyes csoportok arányainak a változásáról fentebb mondottakat, csupán a köztisztviselőkre és a nyugdíjas tisztviselőkre nézve közölt adattal állanak ellentétben, ami arra mutat, hogy újabban — főként az I. évfolyamon — már a *tényleges* tisztviselők gyermekeinek a száma ismét növekszik, míg a nyugdíjasoké fogy.

A szülők társadalmi tagozódásának tudakolásával kapcsolatban újabb adatgyűjtésünk kiterjed arra a kérdésre is, hogy a *hallgatók szüleinek van-e főiskolai oklevelük*. Az idevonatkozó adatok mindenestre rendkívül érdekesek az egyes társadalmi osztályok feltörekvésének (az ú. n. társadalmi kapillaritás törvényének) a megvilágítása szempontjából. A főiskolai hallgatóknak viszonylag igen nagy számát, sőt ennek a létszámnak évről-évre való emelkedését kétségtelenül társadalmi életünk egyik legnagyobb problémájának kell tekintenünk, amelynek súlyosbításához hozzájárul az egyes társadalmi osztályoknak a hagyományokban gyökerező vagy éppen azoktól eltérni akaró, általában sokszor érthető, de nem mindig helyesíthető magatartása; az *értelmiséghez tartozó, főiskolai oklevellel rendelkező szülők* a legmostohább körülmények közt sem törődnek bele abba, hogy utódjaik a tanulmányok által nyújtott minősítésben és így a társadalmi életben elfoglalt helyzetben is hátrább kerüljenek; a főiskolai végzettséggel *nem bíró* szülők felfogására pedig jellemző odairányuló törekvésük, hogy gyermekeik a főiskolai oklevél megszerzése révén magasabbra jussanak a társadalmi ranglétrán, mint amelyen ők állottak. Adataink *mindkét irányú törekvésre* világot vetnek, mert amint a főiskolai végzettséggel bíró szülők adatait tanulmányozzuk, egyúttal láthatjuk azt, hogy a másik oldalon — a főiskolát nem végzett apától származó hallgatók közt — milyen arányokat mutatnak az egyes számadatok s így mennyi tulajdonképpen a magasabb társadalmi rétegbe feltörekvők száma.

Az 1930/31. tanévben beiratkozott hallgatók közül közel *ötezer* (pontosan 4.676, azaz 29%) volt olyan, akiknek apja is főiskolai oklevellel rendelkezett. Ennek a létszámnak

a szülők foglalkozása szerint való tagolása arra a megállapításra vezet, hogy a főiskolai oklevellel bíró apák túlnyomórésze (94,8%) a szorosabban vett értelmiségi osztály köréből való: volt ugyanis köztük köztisztviselő, katonatiszt 21,0%, pap, tanár, tanító 19,1%, egyéb (gazdasági, ipari stb.) tisztviselő 14,2%, nyugdíjas tisztviselő 18,0%, másféle értelmiségi azaz szabadfoglalkozású 22,5%. Valószínű így az is, bár kimutatásunk erre nem terjed ki, hogy ebből a létszámból a túlnyomó rész azokra jut, akik — *főiskolai* végzettségük lévén — ilyen *minősítéshez* kötött foglalkozások körébe is tartoznak. Így *csupán* 5,2% jut azokra az apákra, akik a különféle gazdasági ágakban (főként az őstermelésben — 3,7%) vannak elfoglalva s nem tartoznak sem a tisztviselők, sem a szabadfoglalkozású értelmiségiek csoportjához.

A másik igen érdekes megvilágítás az, amely feltűnteti, hogy az *összes hallgatók* szüleinek nagyobb körében az egyes foglalkozási csoportokban milyen arányt érnek el a főiskolai oklevellel bíró szülők. Így a szabadfoglalkozással bíró értelmiségieknél (orvos, ügyvéd, mérnök stb.) a szülők 88%-ának, a papok, tanárok, tanítók csoportjában 51%-ának volt oklevele s ehhez hasonló arány mutatkozik a köztisztviselő, valamint a katonatisztek és a nyugdíjas tisztviselők körében is (47, 44 és 39%). Jóval kisebb a főiskolai oklevellel bíró szülők száma az őstermelés, valamint a közlekedés (17 és 16%) körében és a legkevesebb (6—8%) az ipar-, bányászat és a kereskedelem-hitel csoportjába tartozó szülők közt.

4. A hallgatók szüleinek (vagy más eltartóinak) a *lakóhelyéről* szóló adataink segítségével megállapíthatjuk azokat a közelebbi és távolabbi körzeteket, amelyekről egy-egy főiskolának a hallgatósága kikerül. Az adatok évről-évre való megfigyelésével így az egyes főiskolák között végbemenő *átvándorlási* folyamathoz is érdekes adatokat nyerünk. A lakóhelynek vármegyék és városok szerint való felsorolása helyett (l. az 1930. évi kiadványt) a jelen kiadványban (l. II. rész, 12. tábla) meg kellett elégednünk az adatoknak bizonyos összevont csoportosításával, mely a főiskola székhelyén, valamint az ugyanazon vármegyében (illetőleg az annak területén levő más tj. városban) vagy a más vármegyében (tj. városban) lakó hallgatók számát szemlélteti. (L. a 4. sz. táblát.)

Itt mindenekelőtt figyelmet érdemel azoknak a hallgatóknak a száma, akiknek szülei az elcsatolt magyar területeken laknak. Amint fentebb említettük, az elcsatolt területeken *honos* hallgatók száma jóval kisebb, mint az ott *lakó* hallgatóké s ennek a körülménynek

4. A főiskolai hallgatók szülei lakóhelye szerint. — *Les étudiants des écoles supérieures suivant le domicile de leurs parents.*

Főiskola, tanév — <i>École supérieure, année scolaire</i>	A hallgatók közül — <i>Domicile des étudiants (%)</i>				
	a főiskola székhelyén — <i>Siège de l'école supérieure</i>	ugyanazon vármegyében más községben, városban — <i>Autre commune ou ville du même comitat</i>	más vármegyében (tj. városban) — <i>Autre comitat (ville autonome)</i>	elcsatolt területen — <i>Territoire détaché</i>	egyéb külföldön — <i>Autres pays</i>
L a k o t t (%)					
Tudományegyetem — <i>Université:</i>					
Budapest .....1929/30.	46.9	16.5	29.2	7.2	0.2
.....1930/31.	50.3	16.7	26.7	6.0	0.3
Debrecen .....1929/30.	28.2	8.3	58.8	4.5	0.2
.....1930/31.	29.2	7.1	58.6	4.7	0.4
Pécs .....1929/30.	16.9	6.2	72.3	4.2	0.4
.....1930/31.	16.3	6.1	74.1	3.4	0.1
Szeged .....1929/30.	22.0	9.8	56.2	11.9	0.1
.....1930/31.	22.1	9.0	58.4	10.3	0.2
Közgazdaságtudományi kar — <i>Faculté d'économie politique</i> .....1929/30.	42.4	14.2	36.8	6.0	0.6
.....1930/31.	44.7	14.1	35.5	5.0	0.7
Műegyetem — <i>École polytechnique</i> .....1929/30.	49.1	11.1	27.4	11.8	0.6
.....1930/31.	50.9	12.6	26.1	9.9	0.5
Hittudományi főiskolák — <i>Écoles supérieures de théologie</i> .....1929/30.	11.5	20.6	62.3	5.4	0.2
.....1930/31.	13.5	19.0	63.7	3.3	0.5
Jogakadémiák — <i>Académies de droit</i> .....1929/30.	26.2	27.3	39.2	7.2	0.1
.....1930/31.	25.7	25.5	41.9	6.8	0.1
Gazdasági főiskolák — <i>Écoles supérieures agricoles</i> .....1929/30.	13.0	10.4	65.3	10.4	0.9
.....1930/31.	15.7	10.5	63.9	8.8	1.1
Egyéb főiskolák — <i>Autres écoles supérieures</i> .....1929/30.	32.3	11.3	47.5	6.7	2.2
.....1930/31.	34.1	11.5	44.4	7.5	2.5
Összesen — Total .....1929/30.	34.4	18.7	48.9	7.6	0.4
.....1930/31.	35.8	18.6	48.6	6.5	0.5

az okaira is rámutattunk. A nevezett honoságú hallgatók számának csökkenésével kapcsolatosan az ott *lakó* hallgatók száma is fokozatosan apadt: 1925/26-ban még jelentős arányt (15,2%-ot) képviseltek az összes hallgatók számában, sőt 1928/29-ben is még a létszám $\frac{1}{10}$ része jutott rájuk, az utána következő évben pedig 7,6%, legutóbb pedig csak 6,5% volt a megfelelő arány. Kétségtelen, hogy az általában súlyosabbá vált gazdasági viszonyoknak nagy része van abban, hogy az elszakított magyarság egyre kevesebb számmal vehet részt a magyar fő-

iskolai életben, de ezenkívül hozzájárul ehhez az is, hogy az utódállamok az itt szerzett oklevelek ottani érvényesítését mindjobban megnehezítik.

A főiskolai hallgatók közül több, mint $\frac{1}{3}$ résznek a *főiskola székhelyén* volt az állandó lakóhelye: a fővárosban székelő két legnépesebb főiskola, a Pázmány Péter tudományegyetem és a műegyetem hallgatóságának éppen fele része a fővárosban lakó ifjúságból kerül ki, de közel ilyen nagyarányú a közgazdaságtudományi karon is a helyben lakók száma. Az egyéb főiskolák között csak

egy (a polgári isk. tanárképző) van, amelynek nem a főváros a székhelye, miértis könnyen érthető a helyben lakó hallgatóknak ezeken a főiskolákon elért szintén elég magas ($\frac{1}{3}$ résznyi) aránya. A vidéki egyetemek közül a debreceni egyetem emelkedik ki abból a szempontból, hogy a hallgatók elég tekintélyes része (közel $\frac{1}{3}$ -a) ugyanottani lakos; a szegedi és a pécsi egyetemen már jóval kevesebb (22, illetőleg 16%) ezeknek a hallgatóknak az aránya. A jogakadémiákon is elég nagy ($\frac{1}{4}$ résznyi) a helybenlakók száma, míg a sorban utolsó helyen következnek ebből a szempontból a gazdasági és a hittudományi főiskolák.

A közelebbi körzetben — azaz abban a vármegyében, amelynek területén a főiskola székhelye van — a hallgatóknak jóval több, mint $\frac{1}{10}$ része lakik. A három vidéki egyetemen feltűnően kevés (6—9%) az ugyanazon vármegyéből való hallgatók száma, míg a hittudományi főiskolákon és még inkább a jogakadémiákon aránylag magas (20—25%).

A távolabbi körzetből (azaz más vármegyéből) való hallgatóknak legnagyobb arányait a pécsi egyetemen (a hallgatók $\frac{3}{4}$ része), a hittudományi és a gazdasági főiskolákon (64—64%), továbbá a debreceni és a szegedi egyetemen (közel 60%) látjuk. Általában jellemző az, hogy a budapesti egyetem, a közgazdaságtudományi kar és a műegyetem hallgatószámának az a része, amely a távolabbi körzetből való, úgyszólván az országnak minden részéből toborzódik: a lakóhelyet tekintve ugyanis minden egyes vármegyére a hallgatószámának legalább 1—2%-a jut. A vidéki egyetemeken már inkább szembevetünk egy-egy vármegyének a nagyobb részesedése: így a debreceni egyetemen a hallgatók 16%-a szabolicsmegyei, a pécsi egyetem hallgatószámából 12% somogyi lakos (s ezenkívül Tolna, Pest, Zala és Vas megyék egyenként 6—9%-kal vannak képviselve), a szegedi egyetemen a pestmegyeiek (közel 10%) kívül igen sok a békésmegyei (8%-nál több), a csanád- és szolnokmegyei lakos. A többi főiskolák közül legfeljebb az egri és a miskolci jogakadémiát említhetjük meg, mint amelyeken egy-egy (főként szomszédos) vármegyéből a hallgatók nagyobb száma (5—6%-a) kerül ki; (az egri jogakadémiát illetőleg külön megemlíthetjük, hogy a hallgatók 10%-a borsodmegyei, 8%-a pestmegyei lakos).

Az egyes főiskolák székhelyén lakó hallgatók aránya évről-évre fokozatosan növekszik, jóval nagyobb arányban, mint az összes, illetőleg a vidéken lakó hallgatóké. Erre a körülményre egyébként világot vet a következő néhány, a magyarországi és az el-

csatolt területekről való hallgatókra vonatkozó, az öt éves változást áttekintő adat:

	A Magyarországon lakó hallgatók összesen	E z e k k ö z ü l a főiskola székhelyén	a mai Magyarországon más községében (városában) lakó	elcsatolt területen
1925/26-ban ...	15.138	4.729	8.096	2.313
1930/31-ben ...	15.972	5.755	9.178	1.039
növekedés (+) v. csökkenés (—) %-ban	+5.5	+21.7	+13.4	—55.1

A helyben lakó hallgatók számának ez az erőteljes gyarapodása a központosító törekvések mellett szól, amely szerint a hallgatók zömének elsősorban a főiskola székhelyének, valamint a közvetlen körzetet alkotó területnek a lakosságából kell kikerülnie. Egyébként a közölt néhány adat arra is rámutat, hogy a mai Magyarországon lakó hallgatók számának — mindkét kategóriában (t. i. úgy a helyben, mint a vidéken lakók számánál) való — növekedése az elcsatolt területen lakók rovására történt; ezeknek száma ugyanis öt év alatt jóval kevesebb, mint felenyire apadt.

A lakóhelyre vonatkozó adatok alapján végül a fővárosi és a vidéki főiskoláknak a fővárosban, illetőleg a vidéken lakó hallgatókra gyakorolt kölcsönös vonzóereje is vethetünk egy pillantást. Azt látjuk, hogy a budapesti főiskolákon az összes hallgatószámának — a szülők állandó lakóhelyét tekintve — felénél valamivel nagyobb része (51%) valamelyik fővárosi főiskola kötelekébe való tartozása mellett egyúttal budapesti lakos is, míg a hallgatószám másik fele a vidékről kerül a budapesti főiskolákra. A vidék itt igen sok esetben a főváros közvetlen környékét, a Nagy-Budapesthez tartozó városokat és községeket jelenti; kimutatásunk ezt nem tünteti fel, de jellemző az, hogy a budapesti főiskolákon beiratkozott hallgatóknak további 17.3%-a pestmegyei lakos.

Ezzel szemben a vidéki főiskolákra beiratkozott hallgatóknak mindössze 10%-a budapesti lakos; ezt az arányt elég magasnak kellene tartanunk akkor, ha a vidékre való törekvésnek pusztán tanulmányi okai volnának, hisz a főiskolára törekvő ifjúság a fővárosban a felső oktatásnak alig nélkülözi valamilyen ágát; itt azonban többféle ok játszik szerepet s inkább azt mondhatjuk, hogy a fővárosban lakó ifjúságnak a vidéki főiskolák felé való — az utóbbi években egyébként valamivel erősödött — törekvése egyelőre alig elégítheti ki a főiskolai élet decentralizációjának híveit, akik szívesebben látnák a vidéki főiskolák jelentőségében való növekedését s a fővárosi ifjúságnak az egészségesebb vidéki élet felé való irányítását.

5. Életfenntartás.

A hallgatók életfenntartását tárgyaló adatok azt tudakolják, hogy 1. ki a hallgató eltartója, 2. milyenek a hallgató lakás- és étkezési viszonyai és 3. milyen tekintetben tart a hallgató támogatásra igényt.

1. A főiskolai hallgatókra vonatkozó szociális vonatkozású kérdések közül legfontosabb az, amely a hallgató eltartójára vonatkozik. Ebből a szempontból a hallgatókat három csoportba osztjuk:

a) Az első csoportba azok tartoznak, akiknek eltartásáról teljesen a szülő (vagy helyettese) gondoskodik. A hallgatók zöme — 78.4%-a — ebbe a csoportba tartozik. Ebből a hányadból 67.7% jut azokra, akiket kizárólag a szülők tartanak el és 10.7% azokra, akiknek eltartásához a szülőn kívül még valamely intézmény, illetőleg a hallgató rokona is hozzájárul vagy akiknek ellátásáról a szülő helyett gyám (rokon) vagy valamelyik jótékony egyesület, ösztöndíj, alapítvány gondoskodik vagy akik, többnyire mint hittudományi hallgatók, szemináriumban vagy rendházban laknak.

b) A második csoportba azokat sorozzuk, akiknek eltartásáról a szülő (vagy helyettese) csak részben gondoskodik s akik ezért keresményükkel vagy vagyoni jövedelmükkel pótolják a szülőtől (vagy annak helyettesétől) származó segítséget. A hallgatóknak éppen $\frac{1}{10}$ része jut erre a kategóriára és pedig 7.5% a keresettel bírókra, 2.3% a katonai szolgálatot teljesítőkre s a fennmaradó kis hányad a vagyonnal rendelkezőkre.

c) Végül a hallgatóknak 12%-a sorozható a 3. csoportba vagyis azokhoz, akik eltartásukról teljesen maguk gondoskodnak, nagyobbára mint tisztviselők, katonatisztek, illetőleg irodai alkalmazottak (5.2%), katonák (2.2%),¹⁾ papok, tanárok, tanítók, házitánítók vagy nevelők (1.9) vagy más foglalkozásúak (1.9%). A vagyontól élőkre itt is csak egy töredék jut (az összes hallgatók $\frac{1}{2}$ %-a).

A korábbi évekre visszapillantva, azt látjuk, hogy a keresettel bíró s magukat fenntartó hallgatók száma fokozatosan kevesedik; az 1922/23. tanévben a hallgatóknak még 15%-a tartozott a fentjelölt b) és 20%-a a c) csoportba, azaz összesen 35% gondoskodott a saját fenntartásáról; később ez az arányszám 30%-ra szállott le, újabban pedig — szorosabban az 1926/27. tanév óta — alig

¹⁾ A katonák közül csak azok vétettek fel a b) és a c) csoportba, akik laktanyákban kapnak ellátást; egyébként az összes katonahallgatók száma 1032.

haladja meg a 20%-ot. Ez a körülmény egyrészt következménye annak, hogy fogyott az idősebb — állásban levő — hallgatók száma, másfelől természetesen összefügg az a mai nehéz kereseti és elhelyezkedési viszonyokkal és következményül azt vonja maga után, hogy egyre több hallgató eltartása nehezedik a keresményükben egyébként szintén nagyon megfogyatkozott szülőkre: 1922/23-ban 65% volt ez az arány, újabban pedig 80%.

Kimutatásunk nemcsak a b) és c) csoportban, hanem a teljesen eltartottak csoportjában is számbaveszi azokat, akiknek keresetük van. Ilyenformán arra nézve is tájékozódhatunk, hogy az összes hallgatók közül hányan van keresete, különbséget téve természetesen ezúttal is abban a tekintetben, hogy az illető hallgató életfenntartása egészben vagy részben erre a keresetre van-e alapítva. A jelzett három csoportban eszerint főiskolák, illetőleg karok szerint — nem számítva a vagyoni jövedelemből élő hallgatókat — százalékos arányban a következő volt a keresettel bíró hallgatók száma:

	a) csoportban	b) csoportban	c) csoportban	összesen
Tud.-egyet., Budapest ...	3.6	10.4	7.1	21.1
« Debrecen ...	4.0	8.8	11.7	24.5
« Pécs	0.8	13.5	17.0	31.3
« Szeged	6.4	7.9	13.7	28.0
Összesen	3.8	10.2	10.3	24.3
Hittudományi kar ...	0.7	4.1	3.0	7.8
Jog- és államtud. kar ...	6.4	12.2	14.5	33.1
Orvosi kar	1.1	9.1	6.3	16.5
Bölcsészeti kar	2.0	8.8	8.0	18.8
Gyógyszerészeti tanf. ...	3.4	6.0	6.3	15.7
Közgazdaságtud. kar ...	5.2	12.5	19.1	36.8
Hittudományi főiskolák ..	1.7	4.7	2.5	8.9
Jogakadémiák	3.3	20.8	22.8	46.9
Műegyetem	4.4	6.4	8.9	19.7
Gazdasági főiskolák	2.8	6.6	10.0	19.4
Egyéb főiskolák	3.4	4.9	9.0	17.3
Mindössze	3.7	9.8	11.2	24.7

Természetesen itt elsősorban a b) és a c) csoport jöhet számításba, mert az idetartozó hallgatók kereseti viszonyai többé-kevésbé az életfenntartással függenek össze, de a mai viszonyokra egyébként a teljesen eltartottak — a) csoport — elhelyezkedési és kereseti lehetőségei is elég jellemzőek. A főiskolai ifjúságnak ez a része ugyanis (600 hallgatóról van szó) egyrészt már előre, tanulmányai befejezése előtt, igyekszik valamilyen állásban elhelyezkedni, hogy így a későbbi életfenntartását is lehetővé tegye, másrészt pedig — jóllehet életfenntartása általában biztosítva van — egyes (sokszor elsőrendű) szükségleteinek a kielégítése végett mégis keresetet vállal.

Fentebbi összeállításunk szerint a főiskolai hallgatók $\frac{1}{4}$ részének (közel 4.000 hallgatónak) van önálló keresete; ebből a létszámából 40, illetőleg 45% jut a b) és c) csoportra, vagyis azokra, akiknek életfenntartásuk végett van szükségük a keresetre, míg 15% az a) csoportra jut, azaz azokra, akiknél a kereseti viszony a létfenntartással nem áll közvetlen kapcsolatban. Főiskolák, illetőleg karok szerint tekintve ezeket az adatokat, jellemző, hogy a keresettel bíró hallgatóknak legnagyobb arányait éppen ott találjuk meg, ahol az idősebb hallgatók nagyobb számmal szerepelnek: így elsősorban a jogakadémiákon (a hallgatók közel felerészének van keresete), általában a jogi karon (az államszámviteltani hallgatók részesedése természetesen itt emeli az arányt), a közgazdaságtudományi karon, az egyetemek közül pedig a pécsi és a szegedi egyetemen. A hittudományi hallgatók közt ezzel szemben a legkevesebb (8–9%) az önálló keresettel bírók száma, minthogy életfenntartásukat nagyobb részt az intézeti ellátás biztosítja.

A kereseti viszonyokkal összefüggő adat az is, amely rámutat arra, hogy hallgatók közül hányan támogatják szüleiket, testvéreiket. A tárgyalt évben 858 ilyen hallgató volt (5.3%), aránylag legtöbb a jogakadémiákon (11.3%), a közgazdaságtudományi karon (10.7%) és a jogi karon (8.5%).

Végül a hallgatók foglalkozásával kapcsolatosan megemlíthetjük, hogy a hallgatók 10%-a már volt katona; a katonai szolgálatot teljesített hallgatók aránya ismét általában azokon a főiskolákon, illetőleg karokon a legmagasabb (12–15%), amelyeken az idősebb hallgatók aránya is nagyobb.

2. A hallgatók lakásvizonyaira — kisebb részletességgel ugyan — korábbi adatgyűjtéseink is kiterjeszkedtek, míg az étkezési viszonyokra vonatkozó adatok újabb adatgyűjtéseink eredményei. (L. az 5. sz. táblát.)

A lakásvizonyokat tekintve, a hallgatóknak felerésze szüleinél (rokonainál), további $\frac{1}{4}$ része pedig internátusban lakik (ideértve a szemináriumokat és a rendházakat); a hátralevő $\frac{1}{4}$ részben szerepelnek a hónapos szobában, illetőleg a saját éves lakásban (együtt 20%) és a laktanyában (közel 5%) lakó hallgatók, valamint igen csekély számmal az ágyrajárók, akik a valóságban valószínűleg többen vannak, de nagyobb részük ezt a körülményt nem vallja be s azok, akik ellenszolgáltatás fejében kapnak lakást.

Az internátusban lakó hallgatók aránya 1922/23-tól kezdve 1927/28-ig örvendetes javulást mutatott, amennyiben a 27%-ot meghaladta; a következő évben azonban 25.3%-ra esett vissza ez az arány s azóta is

évről-évre valamivel csökkent, jeléül annak, hogy a főiskolai hallgatókat befogadó internátusoknak is küzdeniök kell a mai nehéz viszonyokkal és a hallgatóknak eddig befogadott létszámát az internátusok alig tudják továbbra is ellátni.

Sokkal inkább feltűnő a hónapos szobában lakó hallgatók számának a csökkenése, ami évről-évre észlelhető. Az 1922/23. tanévben még a hallgatók $\frac{1}{3}$ részének állott módjában, hogy hónapos szobát béreljen; azóta fokozatosan csökkent ez az arányszám s legutóbb már csak 15.3% volt. Ezzel kapcsolatban a jelzett nyolc év alatt 47.7%-ról 55.0%-ra emelkedett a szüleiknél (rokonainál vagy ritkább esetben saját éves lakásukban) lakó hallgatók száma. Ugyanerre az eredményre jutunk az adatok évfolyamok szerint való vizsgálatánál: az alsóbb évfolyamokon kisebb (az I. évfolyamon csak 12.3%) a hónapos szobában lakók aránya, míg a szüleiknél lakó hallgatóké az alsóbb évfolyamokon nagyobb (az I. évfolyamon 46.6%). Amint tehát az eltartási viszonyok vizsgálatánál azt látjuk, hogy egyre több hallgató szorul arra, hogy teljesen a szülői tartásukra, ugyanez a jelenség kitűnik a lakásvizonyoknál is: egyre több lesz azok száma, akiknek szüleikkel együtt kell lakniuk; ezek az adatok is tehát a súlyosabbra fordult életviszonyokra mutatnak rá.

A hónapos szobában lakó hallgatókat adataink lakótársaik száma szerint is részletezik; a nevezetteknek eszerint felénél nagyobb része egyedül, 41%-a másodmagával, 6%-a harmadmagával és alig 1%-a negyed- vagy többedmagával lakik együtt. Adatainkból kitűnik az is, hogy az egyedül lakó hallgatók száma a felsőbb évfolyamokon valamivel csökkent.

A laktanyában lakó hallgatók aránya évről-évre növekedett; 1928/29-ben 3.4% volt ez az arány, legutóbb pedig 4.6%. A katonai szolgálatot teljesítő hallgatóknak (1.032) közel $\frac{3}{4}$ része lakik laktanyában.

A lakásvizonyokat feltűnő adatok főiskolák és karok szerint más-más képet mutatnak. A róm. kat. hittudományi hallgatók csaknem kivétel nélkül szeminárium vagy rendház lakói (l. internátus rovat alatt); jelentékeny az internátusban lakó hallgatók száma a bölcsészeti karon, valamint a gazdasági és egyéb főiskolákon is (30–42%), az egyetemek közül pedig a debreceni egyetemen. Ezzel szemben feltűnő, hogy a jogakadémiai hallgatók közt alig van internátusban lakó, viszont aránylag sok köztük a saját éves lakásban lakó. A hónapos szobában lakó hallgatók aránya a vidéki egyetemekenél jóval magasabb, mint a budapesti egyetemen; a

5. A hallgatók lakás- és étkezési viszonyai % -ban. — Conditions d'habitation et d'alimentation des étudiants, en %.

Főiskolák, karok Écoles supérieures, facultés	A h a l l g a t ó k k ö z ü l																		
	Habitation des étudiants							Alimentation des étudiants											
	szüleinél Dans la famille	rokonainál Chez des parents	saját éves lakásban — En logement loué à l'année	internátusban En internat	hónapos szobában — En chambre louée au mois	laktanyában En caserne	ágyrajáró — Lits loués	lakást ellenszolgáltatás fejében kap Logement en échange de services	szüleinél Dans la famille	rokonainál Chez des parents	saját lakásukban (éves lakás) — Dans leur ménage (log. à l'année)	internátusban Dans les internats	lakásuknál (hónapos szobában) Chez la logeuse (chamb. au mois)	nyilvános étkezőben Dans les restaurants	menzán — Dans les coopératives (Cymensas)	laktanyában Dans les casernes	jótékonyság útján Dans les établis. de charité	étkeztetés ellenszolg. fejében kap Aliment. en échange de services	egyéb és ismeretlen helyen étkezik Autrement ou d. des endr.-inconn.
Tudományegyetem — Université:																			
Budapest	56.8	6.3	3.8	20.5	9.6	2.5	0.2	0.3	55.1	5.7	3.0	13.5	1.2	6.2	12.0	1.4	1.2	0.5	0.2
Debrecen	40.1	4.0	4.2	25.7	19.4	5.7	—	0.9	41.1	4.7	2.2	10.8	2.7	16.2	18.8	2.4	—	0.7	0.4
Pécs	34.3	4.4	6.7	23.0	23.5	7.7	0.2	0.2	34.2	4.2	4.1	9.0	5.1	11.3	29.8	1.3	0.1	0.4	0.5
Szeged	41.2	5.4	5.3	20.0	21.5	5.8	0.1	0.7	40.8	5.6	4.1	17.8	4.2	11.0	8.4	5.1	1.8	0.5	0.7
Összesen — Total	48.4	5.5	4.6	21.5	15.2	4.8	0.1	0.4	47.5	5.8	3.3	13.8	2.5	9.2	14.9	2.2	1.0	0.5	0.3
Hittudományi kar — Faculté de théologie	9.6	0.8	1.2	69.7	18.7	—	—	—	9.6	0.8	0.5	59.1	2.2	18.0	8.4	—	—	0.2	1.2
Jog- és államtud. kar — Faculté de droit et des sciences politiques	57.1	6.8	6.7	10.8	12.7	5.4	0.2	0.3	57.3	6.7	5.1	6.3	2.4	9.4	9.1	2.8	0.4	0.3	0.2
Orvosi kar — Faculté de médecine	39.8	4.5	2.7	23.6	22.9	5.9	0.2	0.4	37.8	4.5	1.4	11.6	3.5	10.1	25.4	3.0	1.5	0.6	0.6
Bölcsészeti kar — Faculté de phi- losophie	48.9	4.7	2.6	30.5	10.5	2.2	—	0.6	47.2	4.2	2.2	19.2	1.9	5.3	16.5	1.1	1.5	0.7	0.2
Gyógyszerészeti tanf. — Cours de pharmacie	23.8	9.0	7.2	28.1	31.5	—	—	0.4	19.1	7.7	1.7	20.0	3.9	22.1	21.7	—	0.8	1.3	1.7
Közgazdaságtudományi kar — Faculté d'économie politique	48.5	5.2	7.9	15.6	14.2	8.4	0.2	—	48.3	4.7	6.6	8.5	1.5	6.4	16.3	5.5	1.1	0.9	0.2
Hittudományi főiskolák — Écoles supé- rieures de théologie	5.6	0.9	1.0	86.6	5.2	—	0.1	0.6	4.8	0.5	0.2	85.8	0.6	0.2	6.8	—	0.1	0.9	0.1
Jogakadémiák — Académies de droit	59.0	5.7	14.8	0.6	14.9	4.5	—	0.5	58.8	6.6	10.8	0.3	5.8	10.5	2.7	3.5	0.1	0.8	0.1
Műegyetem — École polytechnique	53.0	4.1	3.1	18.8	15.3	5.0	0.1	0.6	46.7	2.7	1.7	11.1	2.5	9.1	22.2	0.1	2.1	0.4	1.4
Gazdasági főiskolák — Écoles supé- rieures agricoles	17.0	3.6	2.5	35.0	31.7	9.9	—	0.3	16.6	2.9	0.5	20.3	3.1	22.6	29.2	2.5	0.9	0.4	1.0
Egyéb főiskolák — Autres écoles supé- rieures	33.0	3.9	3.8	42.0	15.3	1.3	0.2	0.5	28.4	2.9	2.8	39.2	2.2	2.9	18.3	0.8	1.4	0.2	0.9
Mindössze — Total général	44.6	5.0	5.0	25.0	15.3	4.6	0.1	0.4	43.2	4.6	3.5	17.8	2.5	8.9	15.4	2.2	1.0	0.5	0.4

budapesti egyetem hallgatóinak ugyanis jóval több, mint felerésze (63%) szüleinél vagy rokonainál lakik; (a nevezett hallgatók felerészének a szülei ugyanis Budapesten laknak). Az orvostanhallgatóknak több mint $\frac{1}{3}$ része lakik hónapos szobában; ezzel szemben a joghallgatóknak alig 13%-a bérel hónapos szobát, minthogy nagyobb részük (64%) szüleinél, illetőleg rokonainál lakik. A hónapos szobában lakók aránya a gazdasági főiskolai hallgatók

számában is elég magas s aránylag nagy ezek közt a laktanyában lakók száma is (10%).

A hallgatók étkezési viszonyai (l. az 5. sz. táblát) a lakásvizonyokkal állíthatók párhuzamba s így kitűnik, hogy a szüleiknél és rokonainál lakó hallgatók nagyobb részt (96.4%) otthon is étkeznek. Az internátusban lakó hallgatóknak egyrésze csak lakást kap az intézetben s így ezeknek a hallgatóknak 71.1%-a étkezik ugyanott. A saját éves

lakásukban lakó hallgatóknak felerésze étkezik otthon, a laktanyában lakóknak is közel felerésze étkezik a laktanyában, míg a hónapos szobában lakó hallgatók közül csak 16.6% étkezik otthon, azaz lakásadójánál. A hallgatóknak azt a kis számát, amely a jótékony útján, illetőleg egyéb és ismeretlen helyen étkezőkre jut (összesen 1.4%) nem számítva, az előbb említett kategóriából fennmaradó hányad (t. i. akik nem otthon étkeznek: a hallgatók 24.3%-a) a nyilvános étkezőkben és a menzákon étkező hallgatókra jut.

Az étkezési viszonyoknak *főiskolák és karok* szerint részletezett adatai, minthogy az adatok itt is nagyrészt párhuzamosak a lakásra vonatkozó adatokkal, a nyilvános étkezőkben és a menzákon étkezőknél érdemelnek különös figyelmet. A budapesti főiskolák hallgatóinak csak kis része étkezik nyilvános étkezőben, minthogy a hallgatók nagyjából ott hon kapnak ellátást vagy a menzákon étkeznek. A vidéki egyetemeken (főként a debreceni egyetemen), a jogakadémiákon és a gazdasági főiskolákon már jóval több ezeknek a hallgatóknak az aránya (az utóbbiaknál 22.6%). A menzán étkező hallgatóknak különösen nagy számát találjuk a műegyetemen (22.2%), a pécsi egyetemen (29.8%) és a gazdasági főiskolákon (29.2%). A hallgatók egyes csoportjai közül viszont az orvosi kar és a gyógyszerészeti tanfolyam hallgatói emelkednek ki a menzán étkezők nagyobb arányát (25.4 és 21.7%) tekintve, de jelentéktelen a számuk a bölcsészettan- és a közgazdasági hallgatók közt is (16.5—16.3%).

Az internátusban (nem számítva ide a szemináriumokat és a rendházakat) lakó hallgatókat adataink aszerint is számbaveszik, hogy élveznek-e kedvezményt a lakást vagy az ellátást illetőleg; kitűnik így, hogy az internátusban lakó több mint 3.000 hallgató (a hallgatóknak közel 20%-a) közül 28.8% élvez valamilyen kedvezményt; ezek nagyobb része (közel 18%) a teljes ellátásért kedvezményes díjat fizet; egy kisebb részük (4.2%) egyáltalán nem fizet az ellátásért, míg 7% csupán a lakást illetőleg élvez kedvezményt, nagyjából (5%) teljesen ingyen kapván az internátusi lakást.

3. Újabb adatgyűjtésünk a hallgatók szociális viszonyaiba mélyebben igyekszik bepillantani azoknak a kérdéseknek az útján, amelyek a hallgatók *lakásának és ruházatának* a megfelelő vagy meg nem felelő voltát, valamint azt tudakolják, hogy milyen szükséglet az, amelynek fedezése végett a hallgató *támogatásra szorul*. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a nevezett körülmények tudakolása inkább csak kísérletnek tekinthető a főiskolai

hallgatóság nehéz helyzetének némi megvilágítására, semmint biztos alapnak ahhoz, hogy a szociális felségítésnek valamilyen akciója azon elindulhasson.

A főiskolai hallgatóságnak 13.7%-a (2.200 hallgató) vallotta azt, hogy lakása nem megfelelő vagy legföljebb tűrhetőnek mondható. Jóval nagyobb (30%, azaz közel 5.000) azoknak a száma, akik a ruházatra vonatkozólag adtak hasonló választ (nem megfelelő, illetőleg tűrhető). Ezek a szegényebb sorsú hallgatók legnagyobb aránnyal a debreceni (45%) és a pécsi (34%) egyetemen szerepelnek, de számuk elég nagy (közel $\frac{1}{3}$ résznyi) a többi egyetemen, a műegyetemen és az egyéb főiskolákon is; az egyes karok közül viszont az orvosi és a bölcsészeti kar (38 és 36%) érdemel itt figyelmet. Eszerint a hittudományi és a gazdasági főiskolákon, valamint a jogakadémiákon még legkedvezőbb az arányszám.

A másik említett kérdésre (t. i. hogy a hallgató milyen irányban szorul támogatásra) kerek számban 9.500 hallgató (60%) adott választ. A hallgatók egy részének természetesen nemcsak egyféle, hanem több olyan szükséglete van, amelynek fedezése végett támogatásra szorul s ehhez képest ezek a hallgatók az egyes csoportokban kétszer, sőt többször is szerepelnek. (L. a II. rész 3. sz. táblát.) Legnagyobb azoknak a száma, akiknél a tandíjfizetés tekintetében állanak fenn nehézségek és erre nézve kérnek támogatást: a hallgatók jó 40%-a. A tankönyvek beszerzésére $\frac{1}{4}$ rész, a vizsgadíj lefizetésére 17%, a szigorlati díjak lefizetésére 10%, gyógyszerelésre és fogkezelésre 14%, lakásra és ételmezésre 20%, ruházatra pedig 9% jelentett be támogatási igényt. Általában érdemes megfigyelnünk azt, hogy évfolyamonként felfelé menve egyre növekszik a támogatásra szoruló hallgatók száma; kivételt itt csupán a tandíjra vonatkozó támogatási igényről látunk; a tandíj lefizetése körül mutatkozó nehézségek ugyanis a felsőbb évfolyamokon fokozatosan csökkennek, minthogy a tanulmányokban való előhaladás folytán egyre több tanuló kap tandíjmentességet.

A támogatási igényeknek *főiskolák és karok* szerint részletezett adatain szintén érdemes végigtekintenünk; erről röviden annyit, hogy az egyes főiskolák közül a debreceni egyetem az, amelyen a legtöbb támogatásra szoruló hallgató (a hallgatók $\frac{3}{4}$ része) jelentkezett, de elég jelentékeny ez az arányszám a többi egyetemen (60—65%), valamint a közgazdaságtudományi karon (60%), a műegyetemen (61%) és az egyéb főiskolákon (64%) is. Az egyes karok közül viszont ismét a bölcsészeti és az orvosi kar mutat kiemelkedő arány-

számot. A lakás és ételmezés tekintetében inkább a vidéki egyetemeken, valamint az egyéb főiskolákon, a ruházat tekintetében a pécsi egyetemen és a műegyetemen, a gyógyszerkezeltet pedig a debreceni egyetemen és a műegyetemen mutatkoznak inkább hiányok. A tandíjfizetésre vonatkozó kérelmek

6. Előző tanulmányok.

Az előző tanulmányokról szólnak azok az adatok, amelyek a hallgatókat 1. középiskolai érettségi bizonyítványuk, illetőleg egyéb képesítésük, 2. az eddig eltöltött tanulmányi idejük, 3. más szakon folytatott tanulmányaik vagy a szerzett oklevelek szerint mutatják ki.

1. A hallgatók *előképzettségére* nézve az alábbi adatok tájékoztatnak:

	Az I. éves hallgatók közül %	Az összes hallgatók közül %
Gimnáziumban	31.0	42.7
Reál-gimnáziumban	35.6	26.5
Reáliskolában	9.7	9.0
Leányközépiskolában	8.8	8.8
Általában középiskolákban	85.1	87.0
Felsőkeresked. iskolában	9.2	7.2
Felsőmezőgazd. iskolában	0.5	0.4
Külföldön	2.0	2.6
Tanítói oklevéllel	1.2	1.3
Egyéb képesítéssel	2.0	1.5

Az összes hallgatóknak eszerint csaknem $\frac{9}{10}$ része *Magyarországon* szerzett középiskolai érettségi bizonyítvánnyal iratkozott be; ebben a létszámban nemcsak a békekötés óta a mai Magyarországon érettségit tettek foglaltatnak benn, hanem azok is, akik a régi Magyarországon (esetleg tehát a békekötés előtt az elcsatolt területen) tettek érettségit. Természetes, hogy a Magyarországon régebben érettségizettek száma egyre kevesebb lesz s a jelzett létszám is egyre inkább csak a mai területen érettségizettekre szorítkozik.

Feltűnő, hogy a *gimnáziumban* érettségizettek aránya az összes hallgatóknak még mindig több, mint negytedet teszi s ennél jóval kisebb a reál-gimnáziumban érettségizettek száma, holott a reál-gimnáziumokban évente *jóval több, mint kétszerannyi* tanuló tesz érettségi vizsgát, mint a gimnáziumokban. Figyelembe kell itt vennünk egyrészt, hogy az 1924/25. tanévben alakult reál-gimnáziumok, amennyiben ugyanis az új reál-gimnáziumi tantervet keresztülvitték, legföljebb csak 1927/28-ban adtak ki első ízben érettségi bizonyítványt s így az ezekben szerzett érettséggel 1930/31-ben a hallgatók csak a III. évfolyamig juthattak fel, más-

viszont a tudományegyetemeken (l. elsősorban a debreceni egyetemet) aránylag jóval gyakoribbak, mint a többi főiskolákon. Az egyes karok közül végül ki kell emelnünk az orvosi kart, mint amelyen adataink általában, a szükségletek mindegyik nemében, erős hiányokat jeleznek.

részt, hogy az 1927/28. tanév előtt érettségizettek száma még az alsóbb évfolyamokon is igen tekintélyes.

Az I. éves hallgatók közt is még elég nagy (közel $\frac{1}{3}$ rész) a gimnáziumokban érettségizettek száma, jelölve annak, hogy ezek közt is aránylag sokan vannak a korábban érettségizettek. Az I. évfolyamra beiratkozott hallgatók számából (4.443) kb. csak kétharmad rész, tehát közel 3.000 hallgató, esik azokra, akik a *közvetlen előző tanévben* (tehát 1929/30-ban) szereztek (Magyarországon) érettségi bizonyítványt; ez a létszám pedig éppen fele a Magyarországon 1929/30-ban érettségizett tanulók számának. Így az I. éves hallgatók $\frac{1}{3}$ része azokból kerül ki, akik korábban (a jelen esetben 1928/29-ben vagy azelőtt) érettségiztek s ezek javarésze természetesen *gimnáziumi* érettségije van.

A hallgatók előképzettségéről szóló adatokat szakcsoportok szerint való részletezésben a 6. sz. tábla tünteti fel. (Ezek az adatok az I. éves hallgatókra vonatkoznak, minthogy a hallgatóságnak ebben a rétegében kell legelsősorban megfigyelnünk, hogy *milyen előképzettséggel, milyen szakokra* kerülnek fel a középfokú iskolát végzett tanulók.)

Újabb középiskolai törvényünk szerint a különböző középiskolafajokban szerzett érettségi bizonyítványok a korábbi megkülönböztetéssel szemben *egyformán képesítenek* mindenféle főiskolai szakra. A fenti adataink alapján mégis azt látjuk, hogy azokra a szakokra, amelyeken a latin nyelv ismerete szükséges (tehát szorosabban a tudományegyetemekre és az azok karaival azonos jellegű főiskolákra), túlnyomó többségben iratkoznak a *gimnáziumot* vagy *reál-gimnáziumot*, illetőleg — amennyiben a nevezett szakon a nőhallgatók nagy számmal szerepelnek — a leányközépiskolát végzett tanulók, míg a műegyetemre és a többi főiskolákra a *reáliskolát* végzettenek is nagyobb számmal kerülnek fel. A gimnáziumot végzettenek nagy száma egyes szakokon (gyógyszerészeti tanfolyam, jogi kar) az idősebb hallgatók nagyobb számával hozható összefüggésbe.

A közgazdaságtudományi kar mezőgazdasági és kereskedelmi szakcsoportján felső

6. Az I. éves hallgatók előképzettség szerint. — Les étudiants de 1re année suivant les études préparatoires.

A hallgatók szakcsoportjai Groupes des étudiants	Étudiants qui se sont inscrits										
	avec un brevet de bachelier obtenu										
	Gimnáziumban — au gymnase	Reál-gimnáziumban au gymnase réel	Reáliskolában l'école réale	Leányközépiskolában — à l'école secondaire de jeunes filles	Felsőkereskedelmi — à l'école supérieure de commerce	Felsőmezőgazdasági — à l'école supérieure d'agriculture	Külföldön — à l'étranger	Tanítói oklevéllel — avec un diplôme d'inspecteur	Egyéb képesítéssel — avec une autre aptitude	szerzett érettségi alapján	
	iratkozott be (%)										
Étudiants hallgatók { Hittudományi — en théologie. Jog — en droit ..... Orvostan — en médecine ... Bölcsészettan — en philosophie Gyógysz.-tanf. — en pharmacie Közgazdaságtan — en économie politique ..... Műegyetemi — polytechniciens Gazd. főiskolai — d'écoles sup. agricoles ..... Egyéb — d'éc. sup. autres .. }	57.2	37.7	4.5	1.2	1.5	—	0.5	0.2	0.2		
	40.5	50.0	7.4	—	0.1	—	1.7	0.1	0.2		
	27.8	53.2	5.8	12.0	—	—	0.7	—	0.5		
	19.6	24.7	10.2	38.6	0.4	—	1.8	0.1	4.6		
	48.6	18.1	1.9	25.7	—	—	5.7	—	—		
	13.9	11.1	9.3	5.4	54.4	3.1	2.4	—	3.4		
	28.6	31.1	34.1	—	0.2	—	5.0	0.5	0.5		
	25.6	46.5	11.2	1.6	10.5	—	3.5	—	1.1		
3.6	11.8	6.1	19.0	14.2	3.2	1.2	23.9	17.0			

mezőgazdasági vagy felső kereskedelmi iskolai érettségivel is beiratkozhatnak a hallgatók s ehhez képest a nevezett főiskolán a hallgatók 57%-ának volt ilyen előképzettsége. A jogi karon kevés kivétellel csak az államszámviteltanra iratkoznak a felső kereskedelmi iskolát végzettek, akik ezenkívül még a gazdasági akadémiákon és az egyéb főiskolákon szerepelnek nagyobb számmal; ez utóbbiakon (és pedig a polgári isk. tanárképző, valamint a testnevelési főiskolán) felső mezőgazdasági iskolát végzettek is beiratkoztak. Sajátságos, hogy újabban a hittudományi hallgatók közt is találunk felső kereskedelmi iskolát végzetteket. Érdekes végül az is, hogy a középiskolát végzetteknek (1929/30-ban 5.824) $\frac{3}{4}$ része folytatja felső iskolán a tanulmányait, míg a felső kereskedelmi és felső mezőgazdasági iskolát végzetteknek csak mintegy $\frac{1}{5}$ része kerül fel a főiskolákra.

A tárgyalt tanévben több, mint 400 hallgató iratkozott be külföldön (nagyobbrészt az elcsatolt területeken) szerzett érettségi bizonyítvánnyal; ezek $\frac{1}{4}$ része az első évfolyamra jut.

A tanítói oklevéllel beiratkoztak legnagyobb része a polgári isk. tanárképző főiskolára (43) és a többi pedagógiai irányú főiskolára jut; az egyéb képesítéssel beiratkoztak közül a polgári isk. tanári oklevéllel

bírók főképp a szegedi Apponyi-kollégium (tanítóképzőintézeti tanárképző) tagjai, akik az ottani egyetem bölcsészeti karán mint rendkívüli hallgatók iratkoznak be, míg a többi részük, valamely középiskola legfelső vagy alacsonyabb osztályát végzettek, a képzőművészeti főiskolára beiratkozott hallgatók közül kerül ki.

Ami az érettségi bizonyítvány fokozatát illeti, a középiskolai érettségivel beiratkozott hallgatók a három fokozat szerint — ugyancsak az I. évesek sorában — százalékos arányban a következőképp oszlottak meg:

	Jeles	Jó	Elégséges
Tud.-egyetem, Budapest	34.0	32.0	34.0
" Debrecen	17.2	27.1	55.7
" Pécs	12.8	28.3	58.9
" Szeged	11.4	24.7	63.9
Összesen	23.6	29.2	47.2
Hittudományi kar	23.2	32.6	44.2
Jog- és államtudományi kar	16.2	28.1	55.7
Orvosi kar	32.5	28.9	38.6
Bölcsészeti kar	38.8	34.4	26.8
Gyógyszerészeti tanf.	12.1	19.2	68.7
Közgazdaságtudományi kar ..	17.8	33.6	48.6
Hittudományi főiskolák	16.4	38.8	44.8
Jogakadémiák	9.1	21.1	69.8
Műegyetem	27.8	33.6	38.6
Gazdasági főiskolák	6.9	26.0	67.1
Egyéb főiskolák	21.4	38.6	40.0
Mindössze	21.4	29.9	48.7

Az összes hallgatók számában az érettségi eredményére vonatkozó adatok valamivel kedvezőbb képet mutatnak ugyan (22.5% jeles, 29.7% jó és 47.8% egyszerűen érett volt köztük), mint az I. éves hallgatók sorában, de egészben véve az arányok az összes és az I. éves hallgatók közt az egyes karoknál sem jeleznek nagyobb eltéréseket.

Az 1929/30. tanévben középiskolai érettségit tett tanulók közt 17.9% volt a jeles, 28.0% a jól és 54.1% az egyszerűen érettek száma; a jobb érettségi eredményt felmutató tanulók tehát arányukhoz képest nagyobb számmal kerülnek a főiskolákra, mint az egyszerűen érettek.

Az I. éves hallgatóknak az érettségi fokozata szerint részletezett adatait a további évfolyamok hasonló adataival állítva szembe, azt látjuk, hogy a felsőbb évfolyamokon fokozatosan növekszik a jeles érettséggel bíró hallgatók száma (a II. évfolyamon 21.8, a III. évfolyamon 23.0, a IV. évfolyamon 24.0, az V. évfolyamon 26.7%), ugyancsak a jó eredménnyel érettségizettek is nagyobb az utolsó két évfolyamon (30.3 és 31.6%), míg az egyszerűen éretteké a három felső évfolyamon visszaesik: a III. évfolyamon 47.2, a IV. évfolyamon 45.7 és az V. évfolyamon 41.7%. Annál inkább figyelemreméltó ez, mert az egyes évfolyamokon felfelé menve növekszik a középiskolát végzettek aránya is: az I. évfolyamon 85.0% ez az arány s innen kezdve minden egyes évfolyamon fokozatosan nagyobb lesz s az V. évfolyamon már 90.4%-ot ér el.

A numerus clausus alá tartozó főiskolákon (tudományegyetemek, műegyetem, jogakadémiák) az érettségi bizonyítvány eredménye a felvételnél nagyobb szerepet játszik s ezen a főiskolákon valóban jóval kedvezőbb eredményt tükröznek vissza az idevonatkozó adatok. Az államszámviteltani tanfolyamot figyelmen kívül hagyva, a nevezett főiskolák hallgatóinak összesített létszámában az érettségi fokozatát illetőleg a következő százalékos arányokat látjuk:

	Jeles	Jó	Elégséges
I. évfolyam	23.1	29.7	47.2
II. "	23.4	28.4	48.2
III. "	24.2	30.0	45.8
IV. "	25.6	30.2	44.2
V. "	30.1	30.1	39.8
Együtt	24.1	29.5	46.4

Hozzáfűzhetjük ez utóbbi adatokhoz azt, hogy a középiskolát végzettek száma ezeken a főiskolákon még nagyobb arányt jelent: az I. évfolyamon 89.1%, az V. évfolyamon pedig már 94.4%.

A felsorolt adatok egyfelől arról tanuskod-

nak, hogy a nem középiskolai érettségivel beiratkozott hallgatók száma az alsóbb évfolyamokon még elég nagy (I. államszámviteltani tanfolyam) s innen kezdve egyre kevesebb lesz, egyrészt azért, mert a középiskolai érettségivel nem rendelkező hallgatók a felsőbb évfolyamok során sok esetben kevesebb kitartást tanusítanak, de főként azért, mert azok közt a főiskolák közt, amelyekhez a felső kereskedelmi érettségi is elegendő a felvételhez, igen sok a három évfolyamú intézet (gazdasági akadémiák, az egyéb főiskolák nagyrésze). Másfelől arra is rámutatnak az iménti adatok, hogy az évfolyamok során felfelé menve a gyengébb eredménnyel érettségizettek közül mindig többen maradnak el s így a magasabb évfolyamokon egyre kedvezőbb az a kép, amely a hallgatók megoszlását az érettségi fokozata szerint mutatja. Ez a körülmény annál inkább figyelemreméltó, mert a középiskolai érettségit tett tanulók számában, az érettségi eredményét tekintve, az utóbbi években fokozatos eltolódást látunk a jelesen s még inkább a jól érettek javára s ezzel a javuló eredménnyel kapcsolatban — figyelembe véve a szigorúbb kiválasztás elvét is — megállapítható az is, hogy a főiskolákra is évről-évre nagyobb számmal kerülnek a jobb eredménnyel érettségizett tanulók; (így a tudományegyetem és a műegyetem hallgatóinak együttes számában a tárgyalt tanévben a jelesen érettek aránya 23.8, a jól éretteké pedig 30.0% volt az előző tanévi 22.5, illetőleg 29.1%-kal szemben). Ha tehát már az I. évfolyamon évről-évre emelkedik a középiskolát jobb eredménnyel végzettek száma, ez a körülmény még nagyobb javulást jelent a felsőbb évfolyamok emez arányszámainak a jövőben való kedvező kialakulását illetőleg, mert — amint láttuk — a felsőbb évfolyamokon ezek az arányok a hallgatóknak ilyen szempontból vett fokozatosan javuló összetételére mutatnak rá.

A középiskolai érettségi eredményét feltehető adatok a főiskolák, illetőleg karok szerint való részletezésben is sok érdekes körülményre hívják fel figyelmünket; többek közt, az I. éves hallgatók adatait figyelve, kitűnik, hogy a budapesti egyetem a hallgatók érettségi eredményét tekintve (34% jeles érett) legelső helyen áll a főiskolák sorában s közvetlen utána a műegyetem sorakozik. A vidéki egyetemeken (különösen a szegedin) jóval kedvezőtlenebbek a hallgatók érettségi vizsgáinak az eredményei; a legkevésbé kedvező az eredmény a jogakadémiai és a gazdasági főiskolai hallgatók sorában.

Az egyetemi hallgatók összes számát karok szerint foglalva össze, a középiskolai érettségi

vizsga eredménye tekintetében a bölcsészeti kar kimagaslik s igen kedvező képet mutat az orvosi kar is; a jogi karon s főképp a gyógyszerészeti tanfolyamon már jóval gyengébb eredményű érettségi bizonyítvánnyal iratkoznak be a hallgatók. Az egyes karok arányszámainak ilyen kialakulására elsősorban a budapesti egyetemnek van befolyása, amelynek hittudományi, bölcsészeti és orvosi karán a jeles eredménnyel érettségizetteknek feltűnően magas számát látjuk: az I. éves hallgatók közt 56·5, 46·5, illetőleg 40·8%. A budapesti egyetem jogi karán sem oly kedvezőlen a hallgatók érettségi bizonyítványainak az eredménye (27·2% ezen a karon a jeles érettség, ha az államszámviteltani hallgatókat nem számítjuk, akiknek a sorában csupán alig 3% jeles érettség találunk, ellenben 86% közöttük az egyszerűen érettség). A műegyetemen a közgazdasági és a vegyész-mérnöki osztályon találunk legtöbb jelesen érettség hallgatót (41·5, illetőleg 33·3%); elég kedvező eredményt mutatnak azonban a gépészmérnöki osztály hallgatói is (30·5% jeles érettség). A közgazdaságtudományi karon, amelynek I. éves hallgatói közt alig 40%-kal szerepelnek a középiskolát végzettek, a kereskedelmi szakcsoport hallgatói mutatnak fel kedvezőbb eredményt (27·0% jeles érettség).

A felső kereskedelmi iskolát végzett I. éves hallgatók érettségi vizsgájuk eredménye szerint így oszlottak meg: 15·7% jelesen, 32·7% jól és 51·6% egyszerűen érettség. A felső kereskedelmi iskolát végzett összes tanulók között viszont az 1929/30. tanévben csak 6·6% volt a jelesen és 21·8% a jól érettek száma, míg 71·6%-ot tett az egyszerűen éretteké; a felső kereskedelmi iskolát végzettek tehát jóval válogatottabban kerülnek fel a főiskolákra, mint a középiskolát végzettek, ami érthető is, mert csupán $\frac{1}{4}$ részük jut fel a főiskolákra. A jeles fokozatú felső kereskedelmi érettséggel beiratkozott I. éves hallgatók száma az egyes főiskolák közt legnagyobb a közgazdaságtudományi karon (20·1%). A felső mezőgazdasági iskolai érettséggel főiskolára került I. éves hallgatók közt (összesen 26) 38·5%-ot tett a jeles érettek száma.

2. A főiskolai hallgatókat az eltöltött tanulmányi idő szerint két külön csoportban kell vizsgálnunk: Az első csoportba azok tartoznak, akiknek még nincs főiskolai oklevelük, a másodikba pedig azok, akik már szereztek valamilyen főiskolai oklevelet s jelenlegi tanulmányaik során, amennyiben nem csupán a tanulmányok kiegészítéséről van szó, egy másik oklevél megszerzésére törekcsenek. Természetes, hogy az utóbbi hallgatókat, akiknél a már eltöltött tanulmányi időnek jóval nagyobbak kell lennie, el kel-

lett a többiektől különitenünk. Ebbe az utóbbi kategóriába a hallgatóknak mindössze 4%-a tartozik s ezek kevés kivétellel már legalább 6 féléven át voltak főiskolai hallgatók. Azok a hallgatók, akiknek nincs főiskolai oklevelük, az eltöltött tanulmányi idő szerint százalékos arányban a következőképp oszlottak meg:

	0-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11 v. több
	féléven át hallgatott					
I. évfolyam	93·5	2·8	1·3	1·1	1·2	0·1
II. „	6·5	85·7	4·9	1·3	0·9	0·7
III. „	—	8·9	81·2	6·4	2·1	1·4
IV. „	—	—	11·1	75·0	10·2	3·7
V. „	—	—	—	7·0	79·1	13·9
Együtt ...	31·7	25·1	21·1	15·0	5·5	1·6

Az évfolyamokon felfelé menve tehát a hallgatók számának megduzzadása fokozatosan tovább tolódik abba a csoportba, amelybe a hallgatók túlnyomó részének normális előhaladás mellett (t. i. ha figyelembe vesszük, hogy az illető évfolyamba való feljutáshoz hány félévnek az elvégzése szükséges) tartoznia kell. Figyelemreméltó, hogy az alsóbb évfolyamokon mégis nagyobbak ezek, a hallgatók zömét mutató, arányszámok és felfelé (a IV. évfolyamig) fokozatosan csökkennek is, aminek nemcsak az az oka, hogy kevesbedik az akadálytalanul előhaladók száma, hanem az is, hogy azoknak a főiskolai hallgatóknak a száma, akik *négynél kevesebb* évfolyamú szakon (államszámviteltani, gyógyszerészeti tanfolyam, műegyetemi közgazdasági osztály, gazdasági akadémiák, a pedagógiai irányú egyéb főiskolák) végzik tanulmányaikat, az első három évfolyamon még növelik az említett arányszámot. (Az I. évfolyamon ezenkívül a II. félévben újonnan beiratkozottak száma is hozzájárul ennek az aránynak a növekedéséhez.) Ezzel szemben a többséget jelentő említett arányszámokat (jobbról) követő két-két arányszám az évfolyamokon felfelé menve fokozatosan nagyobbodik, természetesen nemcsak azért, mert a kevesebb évfolyamú szakot végzettek s ezzel a végzettséggel a főiskola kötelékéből kiléptettek száma apad, hanem azért is, mert növekszik a tanulmányaikban elmaradtak száma. Azok a számarányok viszont, amelyek a többséget jelentő arányszámok *előtt* (balról) állanak (a II. évfolyamtól felfelé 6·5, 8·9, 11·1%), nagyobb részt azoknak a hallgatóknak a számát jelzik, akik a tanév *II. felében* iratkoztak be első ízben és akik így — további rendes előhaladás mellett — mindig a tanév *II. felében* (vagyis akkor, amikor a hallgatók többsége az illető évfolyam *II. felébe* lép) kezdik az új évfolyamot. Ezeknek a tanév közepén beiratkozottaknak az aránya újabban — az alsóbb év-

folyamokon — fokozatosan kevesbedik, mint-hogy a főiskolák (karok) egyre kevesebb engedélyt adnak a II. félévben *újonnan* való beiratkozásra.

Az imént bemutatott adatok természetesen az egyes főiskolákon, illetőleg szakokon a tanulmányi idő tartama szerint eltérő képet mutatnak; a jogi, valamint a közgazdaságtudományi karon alig 3—4% jut azokra, akik a szabályszerű 8 félévnél több idő alatt végzik tanulmányaikat, a bölcsészeti karon már az 5%-ot, a hittudományi hallgatók közt pedig, minthogy egy részük öt év alatt végzi tanulmányait, a 8%-ot haladja meg ez az arányszám. Az orvostanhallgatóknak is mindössze 5—6%-a hosszabbítja meg a tanulmányi idejét 10 féléven túl; a gyógyszerésztanhallgatók közt pedig mintegy 8·9% akad olyan, aki 4 félévnél hosszabb ideig hallgatója az egyetemnek. A jogakadémiai hallgatók 6·7%-a marad 8 félév után is főiskolai hallgató s ugyanilyen ez az arányszám a műegyetemen is. A gazdasági és egyéb főiskolák közül a négy évfolyamos főiskolákon 11—12%, a három évfolyamosokon pedig 4—5% azoknak a hallgatóknak az aránya, akik a szabályszerű tanulmányi időn túl végzik el tanulmányaikat.

Azoknak a főiskolai hallgatóknak a száma, akik *tanulmányaikat megszakították*, közel harmadfélezernyi s az összes hallgatóknak 15·3%-át teszi. (Ebből 8·3% 1—2 féléven át, 2·9% 3—4 féléven át, 4·1% pedig 5, illetőleg több féléven át szakította meg tanulmányait.) Legnagyobb számmal a műegyetemen (25%), az orvosi karokon (24%), valamint a jogakadémiákon (28%) szerepelnek ezek a hallgatók; a hittudományi hallgatók, valamint az egyéb főiskolák hallgatói közt viszont alig 4—5%-ra megy fel az arányuk. A tanulmányaikkal *hosszabb* időn keresztül (öt, vagy több féléven át) szünetelt hallgatók számaránya feltűnően magas (13%) a jogakadémiákon. A nevezett adatokat évfolyamok szerint is vizsgálva, az I. évfolyamon mindössze 5·6% olyan hallgatót találunk, aki megszakította tanulmányait, a II. évfolyamon már 11·3, a III. évfolyamon 22·7, a IV. évfolyamon 29, az V. évfolyamon 26% ezeknek a hallgatóknak az aránya.

A tanulmányok megszakításának okait is kutatva, azt látjuk, hogy a nevezett hallgatók nagyobb része anyagi okok (36%), betegség (23%), valamint tanulmányi okok (16%) miatt szakította meg tanulmányait.

3. A hallgatók *előző tanulmányaik* legalább általános szempontból való megfigyelhetése végett a hallgatókat három csoportba foglaljuk: az elsőbe a hallgatók zöme ($\frac{9}{10}$ része) tartozik, vagyis azok, akik csak *egy*

szakon (t. i. azon, amelyre jelenleg is beiratkoztak) folytattak eddig tanulmányokat; a második csoportba azokat sorozzuk, akik *más szakon* is folytattak már tanulmányokat; ebbe a csoportba több, mint ezer hallgató tartozik (6·4%) s végül a harmadik csoportba azokat sorozzuk (655 hallgató, 4·1%), akik már *oklevelet szereztek* és legtöbbszörre más, de sok esetben (amikor doktori oklevél megszerzéséről vagy a tanulmányok egyéb kiegészítéséről van szó) ugyanazon a szakon még folytatják tanulmányaikat.

A *más szakon* tanulmányokat folytatott hallgatókat legnagyobb számmal a jogakadémiákon (12%), a jogi és a közgazdaságtudományi karon (7·5%) találjuk, az egyetemek közül pedig a pécsi egyetemen (7·6%). A hittudományi és az orvostanhallgatók, valamint az egyéb főiskolák hallgatói közt viszont a legkevesebb ezeknek a hallgatóknak az aránya (3—4%). Azok a hallgatók, akik *más szakon* is folytattak már tanulmányokat, a megfelelő főiskolán vagy karon legnagyobb részt mérnöki, egyetemi közgazdasági, orvosi és bölcsészeti tanulmányokkal foglalkoztak. Nem szerint vizsgálva az adatokat, 7% volt közöttük nőhallgató.

A *más szakon* tanulmányokat végzett hallgatók közt mindössze 113 olyan hallgatót (a jelzett létszám $\frac{1}{10}$ része) találunk, akik külföldi főiskolán voltak a hallgatói. Hozzászámítva ezekhez azokat, akik külföldi főiskolán *ugyanazon* a szakon végeztek tanulmányokat (211 hallgató), megállapíthatjuk, hogy a főiskolai hallgatóknak mindössze 2%-a folytatott általában *külföldön* tanulmányokat.

A főiskolai *oklevéllel* bíró hallgatók száma az I. évfolyamon valamivel magasabb (közel 6%), míg a felsőbb évfolyamok során fokozatosan apad ez az arány, jeléül annak, hogy a hallgatók nagyrészeinek nincs kitartása arra, hogy egy további oklevelet szerezzen. Egyesek éppen az elhelyezkedési nehézségek miatt igyekeznek újabb oklevelet szerezni. A nevezett hallgatók legnagyobb számmal a bölcsészeti és a közgazdaságtudományi karon (7—8%) szerepelnek, amennyiben legnagyobb részt a doktori oklevél megszerzése a céljuk; az egyetemek közül elég nagy a szegedi egyetem a számuk (7%), mivel itt a polgári iskolai tanári oklevéllel bíró hallgatók nagyobb számmal iratkoznak a bölcsészeti karra. A nevezett hallgatók 11%-a (71) külföldön szerezte oklevelét. Adataink végül a szerzett okleveleket szakok szerint is részletezik s így kitűnik, hogy legnagyobb számmal tanári (203), gazdasági akadémiai (113) és mérnöki oklevelet szereztek a nevezett hallgatók s hogy tanári oklevéllel leginkább

a bölcsészeti, gazdasági akadémiaival a jogi és a közgazdaságtudományi karra, mérnöki oklevéllel pedig a műegyetem közgazdasági osztályán kívül ugyancsak a jogi karra iratkoztak.

Az előképzettséget vizsgáló adatokkal kapcsolatban végül megemlékezhetünk arról, hogy a főiskolai hallgatóknak közel $\frac{1}{4}$ része tud *gyorsírást*. A közgazdaságtudományi ka-

ron ez az arányszám 54%-ig is felmegy, mint-hogy e karon a hallgatók számának nagyobb fele felső kereskedelmi iskolát végzett. Elég magas a gyorsírást tudók aránya a joghallgatók közt is (27%), míg a többi főiskolai csoportokon, illetőleg karokon a 20%-ot alig éri el az arányszám. Az egyetemek közül a szegedi egyetemen találunk legtöbb gyorsírást tudó hallgatót (25%).

7. Jelenlegi tanulmányok.

A tanulmányi viszonyok megfigyelése szempontjából legelsősorban azt kell látnunk, hogy a hallgatók miképpen oszlanak meg *szakok szerint* és hogy az egyes szakokon belül a hallgatók számát illetőleg a közelmúltban milyen átalakulásokat tapasztalhattunk. Ezekről a körülményekről ismertetésünk első részében már megemlékeztünk; ehelyütt még csupán néhány olyan adatra kell rámutatnunk, amelyek szintén a hallgatók tanulmányi viszonyaival, illetőleg a főiskolai élettel állanak összefüggésben; ezek a következők: 1. a rendkívüli hallgatók száma; 2. a hallgatók megoszlása évfolyamok szerint; 3. a tandíj- és vizsgadíjmentesek, valamint az ösztöndíjasok, a kölcsönzött könyvből tanult hallgatók száma; a kollokviumok és a szemináriumi gyakorlatok száma s végül 4. a diákszervezetekben és a sportegyesületekben résztvevők száma.

1. A *rendkívüli* hallgatók száma az 1924/25. tanévben 3·9% volt s innen kezdve 1928/29-ig (8·0%) fokozatosan emelkedett ez az arány, mivel azokra a szakokra, amelyen rendkívüli hallgatók is vannak, a hallgatóknak egyre nagyobb száma iratkozott be; 1929/30-ban ezzel szemben 5·3%-ra szállott le a nevezett arányszám.

A tárgyalt tanévben 824 (5·1%) volt a rendkívüli hallgatók száma; köztük 152 nőhallgatót találunk. Feltűnően nagy számmal (23%) szerepelnek a rendkívüli hallgatók a közgazdaságtudományi karon, mivel az erre a karra jó és elégséges eredményű felső kereskedelmi és felső mezőgazdasági érettségivel beiratkozott hallgatók addig, amíg a tanulmányokban nem mutatnak fel bizonyos fokú előhaladást, csak rendkívüli hallgatók lehetnek. (Ehhez képest a közgazdaságtudományi kar I. évfolyamára beiratkozottak $\frac{1}{3}$ része rendkívüli hallgató s ezek legnagyobb része a kereskedelmi és a mezőgazdasági szakra jut: az előbbin 37%, az utóbbin 46% az I. éves rendkívüli hallgató.) Ezenkívül igen magas ($\frac{1}{3}$ résznyi) a rendkívüli hallgatók száma a képzőművészeti főiskolán, mivel ezen a főiskolán azok, akiknek nincs meg

a megkívánt előképzettséjük, csak mint rendkívüli hallgatók végezhetik tanulmányaikat. A budapesti egyetem jogi karán az államszámviteltani hallgatók emelik magasra (8·4%) a rendkívüli hallgatók számát, a szegedi egyetem bölcsészeti karán pedig az Apponyi-kollégium említett tagjai. (18·2% e karon a rendkívüli hallgatók száma.)

A mondottakból érthető, hogy a rendkívüli hallgatók száma az I. évfolyamon jóval magasabb (10·4%), mint a további évfolyamokon (II. évfolyam 3·7, III. évfolyam 2·0, IV. évfolyam 1·5%).

2. A főiskolai hallgatók *évfolyamok szerint* való kimutatása a hallgatót s nem a beszámított félévek alapján történik, amire azért kell felhívni a figyelmet, mert némi esetben előfordul az, hogy a hallgató egyes féléveinek a beszámítását illetőleg a főiskola még nem döntött s ilyen esetben az illető hallgató az adatgyűjtés során a *hallgatót* félévek számát jegyzi be. A hallgatóknak ilyen alapon való számbavétele mellett évfolyamok szerint való megoszlásuk a következő képet mutatja:

	F é r f i		N ő		E g y ü t t	
	szám	%	szám	%	szám	%
I. évfolyam	4.511	32·6	718	32·8	5.229	32·6
II. "	3.539	25·5	615	28·0	4.154	25·9
III. "	2.979	21·5	446	20·3	3.425	21·3
IV. "	2.312	16·7	362	16·5	2.674	16·7
V. "	519	3·7	52	2·4	571	3·5

A hallgatók évfolyamok szerint való tagozódásának vizsgálatánál figyelembe kell vennünk azt, hogy a hallgatóknak közel $\frac{3}{4}$ része (11.679 hallgató, azaz 72·8%) a *négy évfolyamú*, $\frac{1}{5}$ része (3.041 hallgató, azaz 18·9%) pedig az öt évfolyamú főiskolák, illetőleg szakok kötelékébe tartozik; az egy évfolyamú államszámviteltanra, valamint a revizori tanfolyamra a hallgatóknak csak 1·6%-a, a két évfolyamú szakokra (gyógyszerészeti tanfolyam, műegyetemi közgazdasági osztály, Keleti Intézet) 1·8%-a s a három évfolyamú főiskolákra (gazdasági akadémia, az egyéb főiskolák nagy része) 4·2%-a

esik. Ezeket az adatokat mérlegelve, azt mondhatjuk, hogy — ha a hallgatók száma egyenletesen oszlana meg az egyes évfolyamokon — egy-egy évfolyamra, legalábbis a IV. évfolyamig, a hallgatók 20—25%-ának kellene jutnia. Ez az ideális megoszlás azonban nem érvényesülhet egyrészt azért, mert az I. évfolyamon az utóbbi években fokozatosan gyarapodott a felvett hallgatók száma, másrészt, mert a felsőbb évfolyamok során a hallgatóknak egyre nagyobb hányada marad el.

Adatainkat az előző tanév adataival összehasonlítva (ezek az adatok azonban csak az egyetemre és a jogakadémiákra vonatkoznak, mivel az 1929/30. tanévben a többi főiskolai hallgatókat kimutatásaink ilyen szempontból nem részletezték), azt látjuk, hogy az első három évfolyamon emelkedett a hallgatók száma, míg a IV. évfolyamon visszaesett, ami könnyen érthető, hisz az újonnan felvett hallgatók száma az utóbbi években, amint láttuk, fokozatosan növekedett. A nevezett főiskolák eszerint a következőképp alakult a hallgatók száma:

	Összesen	az I. a II. a III. a IV. az V.
	é v f o l y a m o n	
1929/30-ban	szám szerint 12.932	4.121 3.191 2.693 2.463 464
%-ban	100·0	31·9 24·7 20·8 19·0 3·6
1930/31-ben	szám szerint 13.525	4.411 3.430 2.849 2.370 465
%-ban	100·0	32·6 25·4 21·1 17·5 3·4

Arra nézve, hogy az I. évfolyamra beiratkozott hallgatóknak mekkora része jut fel a felsőbb évfolyamokra, adatgyűjtési rendszerünk alapján pontos képet nem nyerhetünk, mivel a hallgatók száma az egyes szakokon állandóan hullámzik. (Ennek egész pontos megállapításához a hallgatóknak az évfolyamok során *név szerint* való figyelemmel kísérésére volna szükség.) Mégis érdemes az adatoknak ilyen szempontból összeállított során végigtekintenünk, hogy legalább az egyes évfolyamok benépesítésére nézve tájékozást szerezzünk. (L. a 7. sz. táblát.)

A tudományegyetemek adatait figyelve, szembetűnő, hogy a budapesti egyetem I. és II. évfolyamán a hallgatók aránya kisebb, mint a vidéki egyetemeknek ugyanezen az évfolyamain, míg a felső három évfolyamot illetőleg fordított a helyzet. Különösen a szegedi egyetemhez viszonyítva feltűnő ez az eltolódás. Ezek az adatok tehát szintén arra mutatnak rá, hogy újabban a *vidéki egyetemek népessége jóval nagyobb arányban növekedett*, mint a budapesti egyetemé s ezenkívül még arra is engednek következtetni a nevezett adatok, hogy a hallgatók egy része a vidéki egyetemek kötelékéből a fel-

sőbb évfolyamok során a budapesti egyetemre igyekszik átlépni.

Az egyetemi karok közül a jogi karon meglehetősen aránytalanság mutatkozik a hallgatósnak az egyes évfolyamokon való eloszlásában (a IV. évfolyam létszáma mindössze 36%-át teszi az I. évfolyam létszámának), ami a joghallgatók számának évről-évre való gyarapodása folytán áll elő; a bölcsészeti karon évenként szintén növekedett a felvételek száma, de ezen a karon mégis egyenletesebb a mondott megoszlás: a IV. évfolyamon levő hallgatósnak 72%-a az I. évfolyamon levő létszámnak. Ezzel ellentétben az orvosi kar és a gyógyszerészeti tanfolyam mindinkább fogyatkozó létszámmal szerepelt az utóbbi években, így érthető, hogy az orvosi kar utolsó évfolyamán *6%-kal nagyobb a létszám*, mint az elsőn s a gyógyszerészettanhallgatók számának is a nagyobb fele a II. évfolyamra jut. Figyelembe kell itt vennünk, hogy a felsőbb évfolyamok hallgatóinak a számát sok esetben növeli a tanulmányaikban visszamaradt hallgatók száma, ellensúlyozva így azt az apadást, amit a tanulmányaikat félbeszakító hallgatók elmaradása okoz.

A közgazdaságtudományi karon újonnan felvett hallgatók számának a gyarapodása a közelmúltban szintén elég erős mérvű volt; ehhez képest ezen a karon az I. és a IV. évfolyam egymáshoz viszonyított aránya is a jogi karéhoz hasonló (a IV. évfolyam létszáma 44%-át teszi az I. évfolyaménak). A műegyetemen (a közgazdasági osztályt nem számítva) 82%, a jogakadémiákon 73%, a három évfolyamú többi főiskolákon 84% az utolsó évfolyam létszámának az I. évfolyaméhoz viszonyított %-os aránya; tehát az egyes évfolyamok létszáma itt nem mutat oly nagy számbeli eltéréseket, mint a jogi és a közgazdasági karon; viszont a hittudományi főiskolákon csak 52%-ot, a négy évfolyamú gazdasági és egyéb főiskolákon pedig csak 56%-ot tesz az utolsó évfolyam létszáma az I. évfolyamhoz viszonyítva.

3. A hallgatók tanulmányi viszonyaira és a főiskolai életre vonatkozó többi, alább felsorolt adatok újabb adatgyűjtéseink eredményei. A nevezett adatok mindenesetre elég távolról, inkább a szociális, mint a tanulmányi oldalról mutatnak rá a szóbanlevő kérdésekre s így az érdeklődést nem mindenben elégíthetik ki. Tekintettel kell azonban lennünk arra, hogy a főiskolai életnek éppen ezek a jelenségei foghatók meg számszerűleg, tehát statisztikai módszerrel, a legnehezebben s így adatgyűjtéseink is alig haladhatják meg az alábbi kereteket.

Adatgyűjtésünk itt elsősorban azokat a

jótéteményeket igyekszik megfigyelés tárgyává tenni, amelyeknek a céljuk az, hogy a főiskolai hallgatóknak a tanulmányi költségek fedezésében segítséget nyújtsanak (tandij- és vizsgadíjkezdvezmény, ösztöndíj).

Ami a *tandijkezdvezményeket* illeti, a hallgatóknak több mint $\frac{4}{10}$ része (42·8%) részesült ilyenmő kedvezményben. A tandijkezdvezmények mértékére nézve azonban tiszta képet csak akkor nyerhetünk, ha a kedvezmény mértékét is figyelembe vesszük; a tandijkezdvezménynek ugyanis négyféle nemét ismerik főiskoláink, ú. m. 1. az egész- és 2. a féltandijmentességet, 3. a köztisztviselői kedvezményt, ami a féltandijmentességnek felel meg és 4. a köztisztviselői ked-

vezményen kívül élvezett féltandijmentességet, ami tehát $\frac{3}{4}$ mentességet jelent. Az összes hallgatóknak eszerint 13·9%-a egész-, 8·6%-a féltandijmentességet, 10·7%-a köztisztviselői kedvezményt, 9·6%-a pedig az utóbbi kedvezménnyel kapcsolatos féltandijmentességet élvezett. Az egész tandijmentességben részesültek száma az orvosi és a bölcsészeti karokon, a gazdasági és az egyéb főiskolákon (a jelzett sorrendben 27, 23, 17 és 33%), a féltandijmenteseké viszont a közgazdaságtudományi karon (20%), a bölcsészeti karokon, a gazdasági főiskolákon és a műegyetemen (11—11%) a legnagyobb. Az egyetemek közül a budapesti egyetem részesítette a hallgatók legnagyobb részét

7. A hallgatók évfolyamok szerint. — Les étudiants suivant les années.

Főiskolák, karok — Écoles supérieures, facultés	A hallgatók — Étudiants					
	Összes száma Nombre total	közül — dont de				
		I. I ^{re}	II. II ^e	III. III ^e	IV. IV ^e	V. V ^e
		évfolyamos volt (%) — année (%)				
Tudományegyetem — Université						
Budapest ¹⁾	5.029	27·8	25·6	22·0	19·1	5·5
Debrecen ¹⁾	1.388	33·7	27·8	21·2	13·3	4·0
Pécs ¹⁾	1.411	32·9	26·2	20·1	16·4	4·4
Szeged ¹⁾	1.761	35·5	28·3	18·2	14·1	3·9
Hittudományi kar — Faculté de théologie						
4 évfolyamúak — à 4 années.....	270	26·7	30·4	21·1	21·8	—
5 évfolyamúak — à 5 années.....	136	17·6	19·1	24·3	20·6	18·4
Jog- és államtudományi kar¹⁾ — Faculté de droit et des sciences politiques	4.289	36·7	27·6	22·4	13·3	—
Orvosi kar — Faculté de médecine.....	2.202	18·9	21·2	20·6	19·3	20·0
Bölcsészeti kar — Faculté de philosophie	2.457	31·0	26·6	20·2	22·2	—
Gyógyszerészeti tanfolyam — Cours de pharmacie	235	44·7	55·3	—	—	—
Közgazdaságtudományi kar²⁾ — Faculté d'économie politique	1.354	36·9	25·3	20·4	17·4	—
Hittudományi főiskolák — Écoles supér. de théologie						
4 évfolyamúak — à 4 années.....	605	36·7	24·9	18·7	19·7	—
5 évfolyamúak — à 5 années.....	337	27·0	25·8	17·8	16·3	13·1
Jogakadémiák¹⁾ — Académies de droit	898	29·9	24·7	23·7	21·7	—
Műegyetem — École polytechnique	1.427	30·4	22·5	25·0	22·1	—
« a közgazd. oszt. nélkül » la sect. d'écon. pol. non compr.	1.369	28·3	22·6	26·0	23·1	—
Gazdasági és egyéb főiskolák³⁾ — Écoles supérieures agricoles et autres						
3 évfolyamúak — à 3 années.....	783	34·6	36·3	29·1	—	—
4 évfolyamúak — à 4 années.....	741	31·6	27·3	23·6	17·5	—

¹⁾ Az államszámviteltani tanfolyam nélkül — Sans le cours de comptabilité publique.

²⁾ Keleti Intézet és revizori tanfolyam nélkül. — Sans l'Institut Oriental et le cours pour réviseurs.

³⁾ A képzőművészeti főiskola V. évfolyamúul szolgáló továbbképző tanfolyam hallgatói (62) nélkül. — Sans les auditeurs (62) du cours complémentaire servant comme V^e année de l'école supérieure des Beaux-Arts.

(közel 20%-át) egész tandijmentességben, míg a féltandijmentesek aránya a debreceni egyetemen emelkedik ki (11%). A köztisztviselői (fél-) tandijkezdvezményben részesültek ugyancsak a bölcsészeti és az orvosi karokon (20 és 11%), a közgazdaságtudományi karon (11%) és a gazdasági főiskolákon szerepelnek nagyobb számmal; az egyetemek közül a pécsi egyetemen aránylag kevés, de a többi egyetemen szintén elég számottevő (12—15%) az ily kedvezményben részesültek száma. Végül a $\frac{3}{4}$ tandijmentességet élvezőket legnagyobb számmal a műegyetemen (19%), a szegedi egyetemen (18%) és a közgazdaságtudományi karon (15%) találjuk; az egyes egyetemi karokat összefoglalva, a jogi és a bölcsészeti karon, valamint a gyógyszerészeti tanfolyamon a $\frac{3}{4}$ tandijkezdvezményben részesülteknek csaknem egyformán magas arányait (10—11%) láthatjuk.

A négyféle tandijkezdvezményben részesült hallgatók számát összefoglalva, megállapíthatjuk, hogy az egyetemek közül legtöbben a szegedi egyetemen (53·8%), az egyetemi karok közül pedig a bölcsészeti karon (66·3%) részesültek tandijkezdvezményben. Jelentékeny ezeknek a hallgatóknak száma a közgazdaságtudományi karon is (57%), feltűnően alacsony azonban a joghallgatók közt: az egyetemen 30·2%, a jogakadémiákon pedig 18·7%. Az egyetemek közül legkisebb ez az arányszám a pécsi egyetemen (35·1%).

A tandijmentesek számának az egyes karokon, illetőleg főiskolákon való megoszlása természetesen szoros összefüggésben áll a hallgatók személyi és tanulmányi viszonyaival s az utóbbiakra vonatkozó, többnyire már tárgyalt körülmények ismeretében megérthetjük a tandijmentesek számának a nevezett karokon, illetőleg főiskolákon való imént vázolt kialakulását. Ehelyütt még annyit említhetünk meg, hogy a tudományegyetemek és a műegyetem együttes létszámában az egész tandijmentesek száma az előző tanévhez képest némileg visszaesett ugyan, de a tandijkezdvezményesek többi három csoportjában az arányszám *annál jelentékenyebben* (545-tel, azaz 15%-kal) emelkedett, továbbá, hogy a tandijmenteseknek az I. évfolyamon elért 39%-os arányával szemben a IV. évfolyamon 45%-ot (az V. évfolyamon 60%-ot) ér el ez az arány.

Vizsgadíjkezdvezményben a hallgatók 5·4%-a (861 hallgató) részesült, legtöbben a közgazdaságtudományi karon (15%) és a szegedi egyetemen (10%), az egyetemi karok közül viszont az orvosi és a jogi karon (6—7%), illetőleg a gyógyszerészeti tanfolyamon (10%). Míg az I. évfolyamon alig 2% a vizsgadíj-

kedvezményben részesülő, a többi évfolyamokon (kivéve a szintén alacsony — 2·6%-os — aránnyal szereplő V. évfolyamot) 7—8 %-ot ér el a nevezett hallgatók aránya.

A főiskolai hallgatóknak több, mint fele-része (52·1%) használt tanulmányai során *kölcsönzött tankönyveket*; ez az arányszám olyanformán oszlik meg, hogy 12·1% jut azokra, akik a kölcsönzött könyvek mellett *saját* könyveiket is használták, míg a többi rész *kizárólag* kölcsönzött tankönyvekből tanult. Az évfolyamokon felfelé menve, fokozatosan növekszik a kölcsönzött tankönyvekből tanuló hallgatók száma: az I. évfolyamon 43·4%, a IV. évfolyamon 62·5% volt a mondott arány.

A főiskolai hallgatók vizsgáiról és szigorlatairól szóló adatokat az egyes főiskolák közvetlenül szolgáltatják be. (Az eredményeket I. a Statisztikai Évkönyv «Közműveltség és közoktatásügy» c. fejezete alatt). Az egyéni kérdőívek útján végrehajtott adatgyűjtés számára ehhez képest csupán az a feladat marad, hogy a hallgatók *sikerességek* kollokviumaira nézve nyújtson általános tájékoztatást. Adataink szerint a hallgatók 53·6%-a kollokvált az adatgyűjtést megelőző félévben. A kollokviumok intenzitására nézve is elég kedvező képet kapunk, amennyiben az tűnik ki, hogy a mondott arányszámból csak 6·5% jut az egy és 10·9% a két tárgyból kollokvált hallgatókra, míg a hallgatók 36·2%-a három vagy több tárgyból kollokvált. Egyetemeink közül a budapesti és a debreceni egyetemen jóval magasabb a kollokváló hallgatók száma (63%), mint a másik két egyetemen (52—53%). Az egyes karok közül a bölcsészeti karon a legnagyobb ez az arányszám (89%), de elég számottevő az orvosi karon is (69%); a jogi karon és a gyógyszerészeti tanfolyamon már jóval kisebb (40%) a kollokváló hallgatók száma. Aránylag kevesen kollokváltak a jogakadémiákon is (26%), míg a többi főiskolák és különösen a műegyetem (70%) arányszámai szintén a tanulmányok intenzívebb folytatásáról tanuskodnak. Évfolyamok szerint vizsgálva az adatokat, úgy találjuk, hogy az első két évfolyamon több (55—56%) a kollokváló hallgatók száma, mint a két felsőbb (III. és IV.) évfolyamon (51 és 50%). Az V. évfolyam idevonatkozó adata (57%) a hallgatóknak egy kisebb csoportjára vonatkozik és így kevésbé fontos is.

Szemináriumi munkásságot a hallgatók 17·7%-a fejtett ki; (ez az adat szintén az adatgyűjtést megelőző félévről szól). Az egyetemek közül ebben a tekintetben a debreceni egyetem válik ki, ahol a hallgatók 27%-a vett részt szemináriumi gyakorlatokban. A pécsi egyetem vonatkozó arányszáma

17%-ot, míg a másik két egyetemé 13—14%-ot tesz. Az egyetemi karok közül az aránylag kevés hallgatóval bíró hittudományi kart (a hallgatóknak itt $\frac{1}{5}$ része folytat szemináriumi gyakorlatot) nem számítva, ismét a bölcsészeti kart látjuk előtérben (35%) a többi karokkal szemben, amelyekben alig néhány százalékra (így a jogi karon 7%-ra, az orvosi karon 3%-ra) megy fel a szemináriumi gyakorlaton résztvevők száma. A műegyetemen, a jogakadémiákon és a gazdasági főiskolákon a tanulmányokban való elmélyedésnek ez a rendszere nem fejlődött ki annyira, amennyiben a nevezett főiskolákon a hallgatóknak szintén csak 3—7%-a vett részt a szemináriumi gyakorlatokon. A hittudományi főiskolák közül a református intézetekben a hallgatók $\frac{3}{4}$ része, a róm. kat. intézetekben pedig közel felerésze folytat szemináriumi munkásságot; ugyancsak elég magas a nevezett hallgatók aránya a polgári iskolai tanárképző főiskolákon is (42%); a képzőművészeti főiskolán nincsenek szemináriumi gyakorlatok; a gyógypedagógiai tanárképző és a testnevelési főiskolán azonban a hallgatók $\frac{1}{5}$ része szintén folytat szemináriumi gyakorlatot. Évfolyamok szerint tekintve az adatokat, az I. évfolyamon a hallgatóknak csak 12%-a vett részt szemináriumi gyakorlaton, de innen kezdve mindegyik évfolyamon nagyobbodik az arányszám; (a IV. évfolyamon már kétszer annyira — 24% — nő); az V. évfolyam adata (8.1%) természetesen itt is jelentéktelen.

4. A főiskolai hallgatóknak közel fele része (47%) tömörült diákszervezetekben. A vidéki egyetemeken ebben a tekintetben jóval élénkebb mozgalmat látunk (a debreceni egyetemen 55%, a szegedi egyetemen 52%, a pécsi egyetemen 49% a nevezettek arányszáma), mint a budapesti egyetemen, ahol a hallgatók nagy száma miatt az arányszám jóval kisebb (39%). Az egyetemi karok közül az orvosi kar fejt ki ebben a tekintetben leg-erősebb tevékenységet: az orvostanhallgatók 67%-a tagja valamely diákszervezetnek. (A hittudományi kar hallgatói közül 65% ez az arány, ezen a karon viszont a hallgatók száma kevés.) A másik két nagyobb egyetemi kar (a jogi és a bölcsészeti) 40—40%-kal szerepel az arányszámoknak ebben a sorában s ugyanilyen az arány a közgazdaságtudományi karon is (41%). A többi főiskolák hallgatói közt a gazdasági főiskolák (66%), a jogakadémiák (60%) és a műegyetem (58%) szintén elég magas arányát mutatja fel a diákszervezetek tagjaiként szereplő hallgatóknak. Az egyéb főiskolák közül az állami polgári iskolai tanárképzőt kell itt kiemel-
nünk: hallgatóinak több, mint $\frac{3}{4}$ része

tömörül diákszervezetben; ugyanez az arány a képzőművészeti főiskolán 43%-ot, a gyógypedagógiai főiskolán 55%-ot és a testnevelési főiskolán 30%-ot mutat. Érdekes az is, hogy az évfolyamok során miképp gyarapodik a szervezeti életben résztvevők száma: az I. évfolyamon a hallgatók 42.7%-a tartozik ide, a többi évfolyamokon már több, mint 48%, sőt az V. évfolyamon 55%.

Hasonló érdekes adatok azok is, amelyek a hallgatóknak a sportéletben való részvételére mutatnak rá, megjelölve, hogy mekora részük tartozik *sportegyesület* kötelekébe. Eszerint az összes hallgatóknak 27.7%-a volt valamelyik sportegyesület tagja. Egyetemeinken általában $\frac{1}{4}$ résznyi azoknak a hallgatóknak a száma, akik a sportegyesületek életében résztvesznek (kivéve a debreceni egyetemet, amely 19%-os aránnyal szerepel). Az egyes karok közül a jogi kar (31%) és az orvosi kar (26%) jár elől a sportélet kifejlésében; a többi karok egyenként 15—17%-os arányt mutatnak fel ebben a tekintetben. A többi főiskolák közül a jogakadémiákon feltűnően magas (55%), a gazdasági főiskolákon (45%) és a műegyetemen (43%) szintén elég tekintélyes a nevezett hallgatók arányszáma. A hittudományi hallgatók többnyire az intézetek zárt életére vannak utalva s így alig vesznek részt a sportegyesületek életében. A közgazdaságtudományi karon 30% a nevezett arány; az egyéb főiskolák hallgatói 32%-os aránnyal szerepelnek a jelzett adatok sorában. (Az egyéb főiskolák közt elég nagy különbségeket találunk: a testnevelési főiskolának minden tagja sportegyesületi tag, míg a polgári iskolai tanárképző főiskolán a hallgatók 30%-a, a képzőművészeti főiskolán 13%-a és a gyógypedagógiai főiskolán csak 7%-a.) Említésre méltó adat az is, hogy az első három évfolyamon emelkedik a sportegyesületekbe beiratkozott hallgatók aránya (a három évfolyamon sorrendben 26.7, 27.9 és 30.3%), míg a IV. és V. évfolyamon ismét csökken ez az arány.

A sportegyesületekbe iratkozott hallgatók kérdőíveiken azt is feltűntetik, hogy az illető egyesületeknek mely *szakosztályain* működnek; ennek alapján megállapíthatjuk, hogy az egyesületi tagok legnagyobb része (több, mint $\frac{1}{4}$ -e) atlétikával foglalkozik; jelentékeny az úszás és az evezés híveinek száma is (17%); a többi sportokat (vívás, teniszezés, futball, turisztika) a tagoknak egy-egy tized része űzi; a céllövés híveinek a száma mintegy 6%-ot tesz s ezenkívül 35% jut még azokra, akik a sportok egyéb ágaiban képezik ki magukat.

Statistique des étudiants des écoles supérieures hongroises en 1930/31.

(Résumé.)

1. *Introduction.*—L'Office Central Hongrois de Statistique se documente systématiquement tous les ans sur les étudiants des écoles supérieures, notamment à l'occasion des inscriptions au commencement du deuxième semestre (janvier-février). Compte tenu de l'importance croissante de la vie universitaire, ainsi que de la crise toujours plus angoissante des carrières intellectuelles, cette enquête statistique a reçu en 1929/30 un élargissement notable par les questions relatives à la situation sociale et scolaire des étudiants. Les résultats en ont été publiés dans un cadre agrandi, sous forme de livre, en langue française aussi.¹⁾ La présente publication forme la suite de ce livre. Elle n'en a pas le volume; en revanche, elle embrasse, avec les universités, la *totalité* des écoles supérieures (au nombre de 37) et s'efforce de ne négliger aucun point de vue important.

2. *Nombre des étudiants.*—Les écoles supérieures en question comptaient pendant l'année scolaire 1930/31 en tout 16.053 étudiants inscrits, environ 500 de plus que l'année d'avant (Voir le Tableau 1.²⁾ Depuis l'année scolaire 1922/23 marquée par le maximum (presque 21.000 étudiants), la baisse continua sans interruption jusqu'en 1926/27; puis un lent relèvement se dessinait. Si nous comparons la proportion des étudiants en Hongrie au chiffre de la population (proportion pour mille habitants) et les proportions analogues établies pour *d'autres États* (voir

¹⁾ *Statistique des étudiants des Universités hongroises en 1930.* Publiée, sur l'ordre de M. le Ministre royal hongrois des cultes et de l'instruction publique, par l'Office central r. h. de Statistique, avec une étude de M. le Dr Désiré de Laky, professeur à l'Université royale hongroise des Sciences techniques. Édition de l'Office central r. h. de Statistique. Prix: 5 pengő. Imprimerie «Patria», Société anonyme, Budapest, 1932.

²⁾ *Les tableaux se trouvent dans le texte hongrois (pages 7 à 40) qui sert d'introduction.*

le tableau à la page 9), nous trouvons que les étudiants ne sont pas relativement trop nombreux en Hongrie. Néanmoins, vu la foule compacte des personnes pourvues de diplômes universitaires, et vu la situation critique des travailleurs intellectuels à notre époque, on doit tenir pour dangereux tout nouvel accroissement de leur nombre, et des mesures s'imposent pour endiguer le courant.

Avant la guerre, l'université de Budapest comptait 7.500 élèves; dans la dernière année, seulement 5.000. Pareillement, l'université de Szeged (autrefois de Kolozsvár) et l'école polytechnique («Université des Sciences techniques») ont vu leur clientèle diminuer. Le même phénomène s'observe plus nettement encore aux autres écoles supérieures. Tout compte fait, le nombre actuel des étudiants des écoles supérieures hongroises accuse un *recul de 2.000 unités environ* par rapport au nombre des étudiants inscrits avant la guerre sur le territoire de la Hongrie d'alors. A ce point de vue, la fréquentation des écoles supérieures paraît élevée, puisqu'un grand nombre des écoles supérieures hongroises sont restées sur les territoires transférés, et que deux universités seulement (celles de Kolozsvár et de Pozsony) et quelques écoles supérieures de moindre importance ont transféré leur siège dans la Hongrie actuelle.

En examinant la situation par *faculté*, nous voyons que *quatre* facultés enregistrent une augmentation de clientèle; ce sont les facultés de droit, de philosophie (sciences et lettres), de théologie et de sciences économiques. Depuis la guerre, le nombre des *étudiants en droit* ne cesse de croître; il en est de même des *étudiants en théologie*. Aux facultés de philosophie, le relèvement se poursuit depuis l'année 1923/24; à l'école des sciences économiques (appelée Faculté des sciences économiques, mais dotée d'une organisation indépendante), l'accroissement gra-

duel du nombre des étudiants se dessine de nouveau pendant la dernière période de quatre ans. Au contraire, le nombre des étudiants en *médecine*, et celui des étudiants de l'école *polytechnique* diminuent constamment depuis l'année 1921/22 ; en neuf ans, la diminution totale se chiffre par 7.000 unités. Il convient encore de noter que les écoles supérieures agricoles et autres écoles supérieures sont également moins fréquentées qu'avant.

La plus grande des *quatre universités* (c'est-à-dire l'université de Budapest) voit le nombre des étudiants constamment diminuer depuis 1922/23 (année où elle comptait 7.000 élèves) ; aux trois universités de province, c'est le phénomène inverse qui se produit. Ces deux changements de signe contraire ont eu pour effet résultant que le nombre total des étudiants inscrits aux quatre universités s'est accru en huit ans de 25%. L'école des sciences économiques dont nous avons parlé tout à l'heure se compose de trois sections : 1° économique générale et administrative, 2° agricole, 3° commerciale, et chacune d'elles a pu enregistrer une fréquentation accrue.

3. *Éléments personnels.* — Si nous considérons la répartition des étudiants suivant le sexe, nous trouvons que la *proportion des femmes* n'a cessé d'augmenter au cours de la dernière dizaine d'années. Avant la guerre, cette proportion avait à peine atteint 5% (pendant la guerre, elle s'est triplée) ; puis, après la guerre, elle s'est chiffrée par 9%. A partir de l'année 1923/24, elle *montait graduellement* et dernièrement, elle s'exprimait déjà par 13.6% (voir le Tableau 1). A très peu d'exceptions près, toutes les facultés comptent des étudiantes parmi leurs élèves ; on trouve le plus de femmes aux facultés de *philosophie* et autres écoles supérieures préparant des professeurs futurs (presque 50%), au cours de pharmacie (37%), à l'école des sciences économiques (15%) et à la faculté de médecine (10%). A l'université de Budapest, les femmes figurent avec 20% à peu près ; aux universités de province, leur proportion varie entre 9 et 17%. Au total, elles atteignent la proportion de 16%, valeur nullement trop élevée si nous comparons la Hongrie à d'autres États (Autriche : 20%, France : 23%, Pays-Bas : 21%, Suisse : 22%.)

Avant la guerre, les $\frac{4}{5}$ des étudiants appartenaient à la *classe d'âge* normale, c'est-à-dire à la classe ayant 18 à 22 ans ; $\frac{1}{5}$ seulement était plus âgé. La guerre a sensiblement modifié cet état de choses ; quand elle était finie, la classe jeune ne figurait plus qu'avec la proportion de 50%. Dans les der-

nières années, on assiste naturellement de nouveau au *relèvement* de l'importance relative de la classe des jeunes, mais l'équilibre d'avant-guerre ne s'est toujours pas rétabli. Pendant la dernière année scolaire, les jeunes gens de 18 à 22 ans représentaient 72% de l'ensemble des étudiants. Ils occupent la première place en première année à l'école polytechnique, aux écoles supérieures agricoles et de théologie, et surtout à la faculté de médecine (95%). Il paraît donc que beaucoup d'étudiants en droit ou en philosophie ont abandonné les études auxquelles ils s'étaient primitivement voués.

Les *étrangers* figurent parmi les étudiants avec la proportion de près de 5%, mais la majeure partie d'entre eux est originaire des *territoires hongrois transférés* aux États successeurs (Autriche, Tchéco-Slovaquie, Yougoslavie, Roumanie). Les étudiants viennent de moins en moins nombreux de ces territoires. En 1923/24, leur proportions s'est chiffrée encore par 9%. Les étudiants étrangers se composent pour $\frac{4}{5}$ de ressortissants roumains et tchéco-slovaques.

96% de la population de la Hongrie actuelle professent quatre religions : 64% sont Catholiques romains, 21% Calvinistes, 6% Luthériens et 5% Israélites. Il est important et intéressant de savoir comment ces religions sont représentées dans la jeunesse des écoles supérieures. Pendant et immédiatement après la guerre, les proportions se sont modifiées d'une manière frappante au profit surtout des Israélites. La loi dite du «*numerus clausus*», créée en 1920 avec le dessein dominant de refréner le mouvement qui portait les masses vers les carrières intellectuelles, a cherché à fixer aux universités des proportions normales entre les adeptes des diverses confessions. Ceci a réussi plus ou moins bien pendant la période s'étendant jusqu'en 1927/28. En cette année, par exemple, il y avait parmi les étudiants des écoles supérieures 60% de Catholiques romains, 20% de Calvinistes, 9% de Luthériens et 8% d'Israélites. Une nouvelle loi abolit dès 1928/29 les restrictions et, comme conséquence, les trois années scolaires qui viennent de s'écouler sont marquées par un recul relatif des religions chrétiennes et par un progrès du groupe des étudiants *israélites* dont la proportion a fini par atteindre 10.5%. Des universités, c'est celle de Debrecen qui compte relativement le plus d'étudiants *israélites* (voir le Tableau 2), notamment 17.4% ; si on examine séparément les facultés, l'école des sciences économiques vient en premier lieu (avec 16% d'Israélites) et tout de suite après les facultés de médecine (avec 14%)

Seulement 1.3% des étudiants ont une *langue maternelle* autre que le hongrois. Mais presque la moitié des étudiants de langue hongroise (46%) connaissait au moins une *langue étrangère*. Parmi les étudiants de première année, 42% appartiennent à cette catégorie ; parmi les étudiants de IVe année, 52%. La plupart parlent l'allemand (42%) ; le français est répandu dans la proportion de 14% seulement, et l'anglais dans la proportion de 7%. En ce qui concerne le nombre des langues étrangères connues, 27% des étudiants en parlaient une, 14% deux et 6% trois ou plus. C'est à l'université et à l'école polytechnique de Budapest qu'on trouve le plus d'étudiants sachant des langues étrangères (59 respectivement 57%). La connaissance des langues étrangères est plus répandue parmi les étudiantes (64%) que parmi les étudiants (43%).

4. *Origine et situation familiale.* — Dans l'ensemble des étudiants (hommes), ceux qui sont ou ont été *mariés* (veufs, divorcés) figurent avec la proportion de 4% ; la proportion correspondante est de 2.8% en ce qui concerne les étudiantes. A mesure que les classes âgées cèdent la place aux jeunes, ces proportions vont en diminuant.

3.3% des étudiants (hommes et femmes) étaient *orphelins* de père et de mère ; 25% des étudiants n'avaient plus qu'un des parents et, dans ce groupe, les $\frac{3}{4}$ avaient perdu leur père, $\frac{1}{4}$ leur mère. Parmi les orphelins de père (ou de père et de mère), dont le nombre total monte à 3.500, environ $\frac{1}{7}$ est privé de père à la suite de la guerre.

Les étudiants dont le *père a pris part à la guerre* représentent 47%, dont 4.5% ont un père *mutilé* de guerre.

15% des étudiants sont *enfants uniques*, la moitié environ des étudiants ont 1 ou 2 frères ou sœurs, un quart des étudiants ont 3 ou 4 frères ou sœurs et 11% appartiennent à des familles plus nombreuses. Cette dernière catégorie se recrute principalement dans la classe des agriculteurs où la natalité est la plus forte. Dans ces dernières années, on a constaté cependant que les étudiants sortant des familles nombreuses ont diminué en nombre ; cela tient certainement à la gravité des conditions économiques.

La répartition des étudiants suivant la *profession des parents* est montrée par le Tableau 3. Nous y voyons que 54% des pères appartiennent à la classe des *fonctionnaires* (y compris les pasteurs, professeurs et instituteurs). Avec les employés subalternes, environ 60% des pères sont employés publics ou privés. On peut évaluer à 70% la proportion des étudiants dont la famille fait

partie de la *classe intellectuelle*. Pendant les cinq dernières années, les représentants de l'agriculture et les fonctionnaires publics ont perdu du terrain au profit des employés de l'industrie et du commerce, ainsi que des fonctionnaires retraités (cette dernière circonstance s'explique par les mises à la retraite en masse). — En opérant un autre groupement, on trouve que 28% des étudiants sortent des familles à *existence indépendante* (propriétaires, industriels, commerçants, rentiers), 61% sont fils ou filles de personnes adonnées aux *professions intellectuelles* (fonctionnaires, personnes exerçant des professions libérales, retraités), et 11% appartiennent aux *autres couches* de la population (ouvriers, employés subalternes). — Le choix de la carrière et la profession du père présentent certains traits permanents : les étudiants en théologie sont fils d'agriculteurs ou d'artisans ; les étudiants de l'école des sciences économiques sortent généralement des milieux commerciaux, les fonctionnaires envoient leurs enfants aux facultés de droit et de philosophie ; les pasteurs, professeurs et instituteurs préfèrent surtout les facultés de philosophie et autres écoles préparant à l'enseignement (voir la rubrique des «*autres écoles supérieures*»), ainsi que les facultés de théologie ; les fils de propriétaires et d'intendants d'exploitation agricole se font inscrire aux écoles supérieures agricoles ; les industriels, les employés des entreprises industrielles et de transport recherchent pour leurs enfants l'instruction donnée par l'école polytechnique.

Parmi les pères d'étudiants, près de 5.000 (soit 29%) possédaient eux-mêmes un *diplôme d'école supérieure* ; 95% de ces pères appartenaient aux classes exerçant les professions intellectuelles. La proportion des parents pourvus d'un diplôme universitaire est la plus forte (dans la catégorie des carrières libérales (88%e et parmi les fonctionnaires en exercice ou en retraite, pasteurs, professeurs et instituteurs (40 à 50%).

Comme *lieu de résidence*, on peut noter qu'un tiers des étudiants habitaient le siège de l'école, et un dixième le comitat ; par conséquent — si on fait abstraction des 6.5% originaires des territoires transférés et du petit nombre d'étrangers — la clientèle des écoles supérieures se recrute dans la proportion de 44% de jeunes gens venus de plus loin (c'est-à-dire d'autres comitats). (Voir le Tableau 4.) A l'université, à l'école des sciences économiques et à l'école polytechnique de Budapest, la *moitié* des étudiants ont leur famille dans la capitale ; la proportion de cette catégorie d'étudiants augmente d'ailleurs d'année en année, la règle

étant posée qu'il faut choisir les admissibles en premier lieu parmi les candidats originaires du lieu ou de la région. Aux universités de province, la proportion correspondante est notablement plus faible (16 à 29%). Ainsi, les $\frac{3}{4}$ des étudiants de l'université de Pécs sont venus d'autres comitats. Un dixième de la jeunesse fréquentant les universités de province a sa famille à Budapest. Les jeunes gens habitant les territoires transférés viennent de moins en moins nombreux ; leur proportion avait été de 15% en 1925/26, au lieu de 6.5% pendant la dernière année scolaire.

5. *Conditions matérielles.* — Deux tiers des étudiants sont entretenus par leurs parents (ou tuteurs, etc.), 11% par leurs parents et par des institutions de bienfaisance (associations, bourses, établissements) ; 10% ont des ressources s'ajoutant aux subsides familiaux et d'institutions, le reste (12%) vit du produit de son *propre travail*. Si nous considérons tous les étudiants qui travaillent pour *gagner de l'argent*, ceux-ci représentent le quart de l'ensemble et dans leur groupe, mais 15% ne tirent pas leur subsistance uniquement de leur travail. On a pu enregistrer dans ces dernières années une diminution notable de la proportion des étudiants qui travaillent pour vivre ; autrefois, cette proportion approchait de 40%, mais à mesure que les étudiants âgés disparaissaient et que les possibilités de trouver du travail diminuaient, un fléchissement sensible est survenu. 5.3% des étudiants viennent en aide par leur travail à leurs parents, frères ou soeurs.

Au point de vue de l'*habitation*, il y a lieu de noter que la moitié des étudiants étaient logés dans leurs familles (ou chez des parents), un quart dans les internats, et un quart dans les garnis, logements loués à l'année ou les casernes (cette dernière catégorie figure avec 5%). Nous enregistrons une baisse récente relativement à la proportion des internats ; c'est que la situation économique actuelle ne permet pas aux internats de faire bénéficier de leurs avantages autant d'étudiants qu'autrefois. Pour la même raison, le nombre des étudiants habitant en garni s'est réduit ; au contraire, celui des étudiants habitant chez leurs parents a augmenté. La moitié environ des étudiants qui sous-louent des chambres au mois habitent seuls, l'autre moitié avec un ou plusieurs collègues.

La statistique concernant l'*alimentation* des étudiants (voir Tableau 5) montre que 96% des jeunes gens qui habitent chez leur père ou mère (ou des parents) prennent les repas à la maison ; dans les internats, 71% des étudiants mangent à la table de l'établisse-

ment ; et quant aux étudiants logés en garni, 17% seulement se font nourrir par leurs logeurs. Cela explique qu'environ $\frac{1}{4}$ des étudiants prennent les repas aux restaurants publics ou coopératifs («mensa»). A Budapest, la majeure partie des étudiants mangent à la maison ou à la «mensa» ; en province, la proportion des clients de restaurant est plus élevée (au moins 10%). La «mensa» est fréquentée surtout à l'école polytechnique, à l'université de Pécs et aux écoles supérieures agricoles. Les étudiants en médecine et en pharmacie recherchent généralement les repas des «mensa». Parmi les étudiants habitant les internats, 29% bénéficient de repas à prix réduit.

14% des étudiants ont déclaré avoir un logement insuffisant ou tout au plus tolérable. Les réponses analogues relatives à l'*habillement* étaient plus nombreuses encore (30%). 60% des étudiants ont indiqué les secours dont ils auraient besoin ; la proportion des nécessiteux est plus élevée dans la catégorie des étudiants avancés que chez les étudiants fraîchement venus aux écoles supérieures. Parmi les universités, c'est celle de Debrecen où les solliciteurs de secours présentent la proportion la plus forte ($\frac{3}{4}$) ; parmi les facultés, ce sont les facultés de médecine et de philosophie.

6. *Études antérieures.* — 87% des étudiants possèdent le diplôme de *baccalauréat* d'une école secondaire hongroise, 7.2% le diplôme de *baccalauréat* d'une école de commerce hongroise (ou, en petit nombre, d'une école d'agriculture), 2.6% le diplôme de *baccalauréat* délivré par un établissement d'enseignement étranger, 1.3% le brevet d'*instituteur*, et 1.5% un *autre diplôme* donnant droit à la fréquentation des écoles supérieures. Des étudiants de la première catégorie, 42.7% sortent des gymnases, 26.5% des «réal-gymnases», 9.0% des écoles «réales» et 8.8% des lycées de jeunes filles. Il est frappant que les bacheliers des gymnases sont proportionnellement très nombreux (31% même parmi les étudiants de première année), alors que les «réal-gymnases» se rencontrent dans le pays en plus grand nombre que les gymnases et comptent environ le double d'élèves par rapport à ces derniers. On en trouve l'explication dans la circonstance que chez beaucoup d'étudiants (même de première année), le diplôme de bachelier remonte à une date où les «réal-gymnases» n'existaient pas encore, respectivement ne délivraient pas encore de diplômes de *baccalauréat*, c'est-à-dire à la période d'avant 1927/28.

Suivant une de nos lois récentes, les *études secondaires* de toute espèce ouvrent la porte

de toutes les écoles supérieures. Pourtant, on constate (voir le Tableau 6) que les études supérieures exigeant la connaissance du latin sont suivies surtout par les bacheliers des gymnases et des réal-gymnases (y compris les bacheliers des lycées de jeunes filles), tandis que l'école polytechnique et les autres écoles supérieures sont recherchées plus fréquemment par les anciens élèves des *écoles réales* aussi. Aux sections agricole et commerciale de l'école des sciences économiques, les bacheliers des *écoles de commerce* (et d'agriculture) sont également admis (leur proportion y monte à 57%) ; il en est de même des cours de finances publiques (organisés au sein des facultés de droit), des académies d'agriculture et d'autres écoles supérieures qui reçoivent toutes un assez grand nombre de jeunes gens sortant des écoles de commerce ou d'agriculture. La majeure partie des étudiants en possession d'un *brevet d'instituteur* se trouve aux écoles supérieures préparant à l'enseignement (voir les «Autres écoles supérieures»).

A un autre point de vue, il convient de remarquer que $\frac{3}{4}$ des élèves sortant des écoles secondaires abordent les études supérieures, et $\frac{1}{5}$ des élèves sortant des écoles de commerce.

Les *étudiants de première année*, anciens élèves des écoles secondaires, se répartissent ainsi suivant le *degré de leur diplôme de baccalauréat* : excellents 21.4%, bons 29.9%, passables 48.7%. En application du principe de la sélection rigoureuse, on admet aux écoles supérieures les jeunes gens des deux premières catégories dans une proportion d'année en année plus forte. De plus, ce sont les étudiants avec les diplômes de *baccalauréat* plutôt faibles qui abandonnent avant les autres les études supérieures (par exemple, on compte aux universités, 47.2% de bacheliers «passables» en première année, et seulement 39.8% en dernière année). Ainsi, d'année en année, la situation s'améliore au point de vue des résultats des études antérieures.

Si on calcule la proportion des bacheliers «excellents», il faut donner la première place à l'*université de Budapest* (34%), et la deuxième à l'école polytechnique. Les écoles de droit et les écoles supérieures agricoles sont à cet égard le moins bien départagées. Parmi les facultés, celles de *philosophie* et de *médecine* se font remarquer par les proportions de 32 respectivement de 34%. A l'université de Budapest, la faculté de philosophie compte 56% de bacheliers «excellents», la faculté de médecine 46%.

Voici comment se répartissaient les étudiants de Ire année, sortis des *écoles de com-*

merce, au point de vue du degré obtenu au baccalauréat : excellents 15.7%, bons 32.7%, passables 51.6%. De tous les bacheliers des écoles de commerce, 6.6% ont eu la mention «excellente» ; on voit donc que ce sont ces derniers qui vont de préférence aux écoles supérieures.

L'examen de la *durée des études* a été entrepris en classant l'ensemble des étudiants en deux catégories dont la première comprend ceux qui ne possèdent pas de diplôme supérieur, et la seconde ceux qui sont déjà en possession d'un tel diplôme. Dans la première catégorie, le nombre des semestres d'études correspond à peu près à la situation scolaire : 94% des étudiants de première année, 86% des étudiants de IIe année, 81% des étudiants de IIIe année et 75% des étudiants de IVe année ont fait un progrès *normal*. Naturellement, la proportion des *retardataires* augmente à mesure qu'on considère les stades plus avancés du cycle d'études. Aux facultés de droit et de philosophie, on enregistre relativement peu d'étudiants qui restent inscrits *au delà de la durée réglementaire* ; ce phénomène est moins exceptionnel aux facultés de médecine, et moins encore à l'école polytechnique, aux écoles supérieures agricoles et autres.

Les *interruptions d'études* ont été relevées chez 15.3% des étudiants dont 8.3% ont déclaré une interruption d'un ou deux semestres, 2.9% de trois ou quatre semestres, 4.1% de cinq ou plus de semestres. Les étudiants qui se trouvent dans ce cas se rencontrent le plus fréquemment à l'école polytechnique et aux facultés de médecine (24—25%), ainsi qu'aux écoles de droit (28%). En première année, leur proportion est faible : 5.6% ; en dernière et avant-dernière années : 26—29%.

6.4% des étudiants ont déjà poursuivi des études d'un ordre *différent* (surtout des études d'ingénieur, économiques, médicales, de sciences et de lettres). Les écoles de droit, l'école des sciences économiques et l'université de Pécs en comptent le plus grand nombre.

2% des étudiants ont fréquenté des écoles supérieures à l'*étranger* en poursuivant soit des études du même ordre soit des études d'un ordre différent.

4.1% des étudiants étaient pourvus d'un *diplôme* d'école supérieure. La majeure partie d'entre eux travaillent pour obtenir le grade de docteur, surtout aux facultés de philosophie et à l'école des sciences économiques.

La *sténographie* est utilisée par environ $\frac{1}{4}$ des étudiants ; toutefois la proportion atteint 54% à l'école des sciences économiques.

7. *Études actuelles.* — Sous ce rapport, il convient de considérer en premier lieu la répartition des étudiants suivant la nature des études choisies; nous en avons parlé plus haut. Un autre aspect de la situation qui mérite de retenir l'attention est celui qui concerne le rapport du nombre des étudiants ordinaires à celui des étudiants *extraordinaires*. Ces derniers figuraient en 1924/25 avec la proportion de 3.9% dans l'ensemble, en 1930/31 avec 5.1%. C'est à l'école des sciences économiques qu'on rencontre le plus d'étudiants extraordinaires, car cette école n'admet les jeunes gens sortis des écoles de commerce avec un diplôme de baccalauréat «passable» que comme étudiants extraordinaires en attendant qu'ils obtiennent un nombre de notes minimum aux interrogations. Les étudiants inscrits aux cours de finances publiques appartiennent également à la catégorie en question comme étudiants en droit. L'université de Szeged compte parmi ses étudiants extraordinaires les candidats au professorat des écoles normales primaires, l'école des beaux-arts accepte les élèves ne possédant pas la préparation prescrite comme étudiants extraordinaires. En général, la proportion des étudiants extraordinaires va en diminuant à partir de la première année.

Voici la répartition des étudiants suivant le degré du cycle d'études: Ire année 32.6%, IIe année 25.9%, IIIe année 21.3%, IVe année 16.7%, V^e année 3.5%. Le cycle d'études comporte quatre années pour $\frac{3}{4}$ des étudiants, cinq années pour $\frac{1}{5}$, une année pour 1.6%, deux années pour 1.8%, et trois années pour 4.2%.

Si nous étudions cette répartition séparément pour chaque université et faculté (voir le Tableau 7), nous trouvons que les étudiants des *deux premières années* sont relativement moins nombreux à l'université de Budapest qu'aux universités de province, et que l'observation inverse peut se faire à partir de la troisième année d'études. Cela dénote la faveur croissante des universités de province.

La *dispense totale ou partielle des droits scolaires* a profité au cours du semestre écoulé à 43% des étudiants, notamment la dispense totale à 14%, la dispense de la moitié des droits scolaires à 8%, la dispense due aux enfants des fonctionnaires publics (également dispense de la moitié) à 11%, les deux dernières dispenses réunies (équivalant à la remise des $\frac{3}{4}$ des droits scolaires) à 10%. La dispense totale a été accordée dans la proportion la plus forte (20%) à l'université de Budapest et, parmi les facultés, aux facultés de médecine et de philosophie. La dispense

de $\frac{3}{4}$ a été surtout libéralement distribuée à l'école polytechnique (29%).

L'*exemption totale ou partielle des droits d'examen* était consentie pendant le dernier semestre à 5.4% des étudiants. Cette proportion s'élève à 15% à l'école des sciences économiques, à 10% à l'université de Szeged. En première année, à peine 2% des étudiants ont bénéficié de cette faveur; dans la catégorie des étudiants plus avancés 7 à 8%.

52% des étudiants se servaient de *manuels empruntés* et, d'une façon plus précise, 40% étudiaient exclusivement dans des livres empruntés, 12% dans des livres empruntés et dans des livres à eux. En première année, la proportion en question s'est chiffrée par 43%, en IVe année par 62%.

54% des étudiants se sont présentés avec succès aux *interrogations* de fin de semestre, notamment 7% sur une, 11% sur deux et 36% sur trois ou plusieurs matières. Les facultés de philosophie et de médecine se distinguent à cet égard (avec 89 respectivement 69%), ainsi que l'école polytechnique (avec 70%). Les étudiants des deux premières années font preuve de plus de zèle que leurs aînés des deux dernières années.

18% des étudiants ont pris part dans le dernier semestre aux *travaux de séminaire*. La proportion atteint le niveau le plus élevé aux facultés de philosophie (35%); les étudiants de première année ont une participation assez faible: 12%; les étudiants de IVe année une participation de 24%.

Les *associations universitaires* groupaient à peu près la moitié des étudiants (47%). Les universités de province sont le siège d'une activité plus intense que l'université de Budapest en fait d'association. Quant aux facultés, celles de médecine marchent en tête avec la proportion de 67%. Aux écoles supérieures agricoles, 66% des élèves font partie des associations; à l'école polytechnique 58%. En première année, 43% des étudiants sont membres des associations; en dernière année, 55%.

Les *sociétés sportives* réunissent 28% de la jeunesse universitaire. Les étudiants en droit et en médecine semblent s'intéresser aux sports plus vivement que les étudiants des autres facultés. Parmi les écoles supérieures, les écoles de droit, les écoles agricoles, et l'école polytechnique se font remarquer avec la proportion élevée (43 à 45%) des étudiants qui appartiennent aux sociétés sportives. Celles-ci recrutent leurs membres surtout parmi les étudiants des trois premières années; dans les deux dernières années, la proportion des sportifs diminue.

II.

STATISZTIKAI TÁBLÁK.

Tableaux statistiques.

I. ÖSSZEFOGLALÓ ADATOK. — RÉSUMÉ DES DONNÉES.

1. Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók vallás és kor szerint. — Étudiants réguliers et au cours irrégulier; culte et âge des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam', 'A hallgatók összes száma', 'de culte', 'Abszolút számok', and '%-ok'. It details student numbers by faculty and year, categorized by religion and age.

2. A hallgatók családi állapot, állampolgárság, anyanyelv és idegen nyelvtudás szerint. — Les étudiants suivant l'état civil, la qualité de citoyen, la langue maternelle et la connaissance des langues étrangères.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam', 'A hallgatók közül', 'Abszolút számok', and '%-ok'. It details student numbers by faculty and year, categorized by marital status, citizenship, and language proficiency.

3. A hallgatók szüleinek foglalkozása; a hallgatók szükségletei és érettségi bizonyítványa. — Profession des parents des étudiants; besoins et brevets de bachelier des étudiants.

Table with multiple columns: Főiskola, évfolyam; A hallgatók szüleinek foglalkozása; A hallgatók közül; Abszolút számok; %-ok.

4. A hallgatók az eltöltött tanulmányi idő szerint. — Les étudiants suivant les semestres passés.

Table with multiple columns: A hallgatók közül; Félévet hallgatott; Abszolút számok; %-ok.

1) Az egyes szükségletek megnevezésénél minden hallgató annyiszor szerepel, ahány szükségletet igényelt. — A la désignation de chaque provision, tous les étudiants y figurent autant de fois qu'ils en avaient besoin.
2) Ebből 1.395 hallgató fogkezelést igényelt. — Dont 1.395 étudiants avaient besoin de traitement dentaire.
3) Ebből 3.932 hallgató tankönyv-, 2.800 vizsgadíj, 1.602 szigorlati díj és 19 hallgató egyéb segélyt igényelt. — Dont 3.932 étudiants avaient besoin d'assistance au point de vue de manuels scolaires, 2.800 à celui de rétribution d'examen, 1.602 à celui de rétribution d'examen et 19 pour d'autres causes.

5. Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók vallása és családi viszonyai. — Etudiants réguliers et au cours irrégulier; culte et conditions familiales des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, foglalkozási főcsoport', 'A hallgatók között — Dont étudiants', 'A hallgatók száma, akiknek', 'Abszolút számok — Nombres absolus', and '%-ok — En %'. It lists various faculties like 'Tud.-egyetem, hittud. főiskolák' and 'Egyetem és főisk. együtt.' with detailed student counts and percentages.

6. A hallgatók testvereinek száma; a hallgatók lakása és étkezése. — Nombre des frères et sœurs des étudiants; logement et nourriture des étudiants.

Table with columns for 'A hallgatók között — Nombre des étudiants', 'Agyant', 'Habitant', 'Senourrissant', 'Étkezik', and '%-ok — En %'. It details the number of siblings, housing conditions (e.g., 'Agyant', 'Habitant'), and dining arrangements for students across various faculties.

1) A rendházban és szemináriumban lakó-étkező hallgatókkal együtt. — Y compris les étudiants habitant et se nourrissant dans un couvent ou un séminaire.

II. RÉSZLETES ADATOK. — DONNÉES DÉTAILLÉES.

7. Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók évfolyam és kor szerint. — Étudiants réguliers et au cours irrégulier; les étudiants suivant les années et l'âge.

Table with columns for 'Főiskola, tudomány-kar', 'A hallgatók összes száma', 'rendes', 'rendkívüli', 'évfolyamos', 'éves', '31 éves és idősebb', 'Polgortan'. Rows include various faculties like 'Tudományegyetem', 'Közgazdaságtud. kar', 'Tisza István tud.-eggy.', etc.

8. A hallgatók vallás, anyanyelv és szülei foglalkozása szerint. — Les étudiants suivant les cultes, la langue maternelle et la profession des parents.

Table with columns for 'A hallgatók közül', 'de culte', 'de langue maternelle', 'A hallgatók szülei foglalkozása', 'Ecoles supérieures, facultés'. Rows include 'Univ. des Sciences', 'Faculté d'économie politique', 'Univ. Étienne Tisza', etc.

(7.) Rendes és rendkívüli hallgatók; a hallgatók évfolyam és kor szerint. — Etudiants réguliers et au cours irrégulier; les étudiants suivant les années et l'âge.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar', 'A hallgatók összes száma', 'rendes', 'rendkívüli', 'évfolyamos', and 'éves'. Rows include various faculties like 'Római katolikus', 'Református', 'Izraelita', 'Jogakadémia', 'Gazdasági főiskolák', etc.

(8.) A hallgatók vallás, anyanyelv és szülei foglalkozása szerint. — Les étudiants suivant les cultes, la langue maternelle et la profession des parents.

Table with columns for 'A hallgatók — Étudiants', 'közül — dont', 'de culte', 'de langue maternelle', 'szüleinek foglalkozása', and 'Écoles supérieures, facultés'. Rows list religious groups, languages, and parental professions.

9. A hallgatók lakás- és étkezési viszonyai. — Situation de logement et de nourriture des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar', 'A hallgatók összes száma', 'lakik', 'étkezik', and 'se nourrissant'. Rows include various faculties like 'Tudományegyetem', 'Közgazd.-tud. kar', 'Ref. hittud. kar', etc.

1) A tábla oldalszövegének francia nyelvű fordítását lásd a 9. oldalon. — Voir la traduction française du texte latéral du tableau à la page 9. — 2) A rendházban és szemináriumban lakó-étkező hallgatókkal együtt. — Y compris les étudiants habitant et se nourrissant dans un couvent ou un séminaire.

(9.) A hallgatók lakás- és étkezési viszonyai. — Situation de logement et de nourriture des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar', 'A hallgatók összes száma', 'lakik', 'étkezik', and 'se nourrissant'. Rows include 'Római katolikus.', 'Református.', 'Izraelita, Budapest', 'Jogakadémia', 'Gazdasági főiskolák', 'Egyéb főiskolák', etc.

1) A tábla oldalszövegének francia nyelvű fordítását lásd a 11. oldalon. — Voir la traduction française du texte latéral du tableau à la page 11. 2) A rendházban és szemináriumban lakó-étkező hallgatókkal együtt. — Y compris les étudiants habitant et se nourrissant dans un couvent ou un séminaire.

10. A hallgatók érettségi bizonyítványa; a hallgatók eltartói. — Les brevets de bachelier des étudiants; les soutiens des étudiants.

Table with multiple columns: A hallgatók között — Étudiants, A hallgatót teljesen eltartja a (az) Étudiants entièrement entretenus par, Teljesen eltartottak száma — Nombre des étudiants entièrement entretenus. Rows include faculties like Pázmány Péter tud.-eggy., Róm. kat. hittud. kar, Jog- és államtudományi kar, etc.

11. A hallgatók eltartói. Les soutiens des étudiants.

Table with columns: Részen — Étudiants vivants en partie, Teljesen — Étudiants vivants entièrement, magáért tartja el magát — de leurs propres ressources, mint — comme. Rows include various faculties and institutions like Universités des Sciences, Univ. Pierre Pázmány, Faculté de théologie cath. rom., etc.

(10.) A hallgatók érettségi bizonyítványa; a hallgatók eltartói. — Les brevets de bachelier des étudiants; les soutiens des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar', 'A hallgatók közül — Étudiants', 'A hallgatót teljesen eltartja a (az) Étudiants entièrement entretenus par', and 'Teljesen eltartottak Entièrement entretenus'. Rows include various university faculties like 'Római katolikus', 'Református', 'Izraelita', etc.

(11.) A hallgatók eltartói. — Les soutiens des étudiants.

Table with columns for 'Részben — Étudiants vivant en partie' and 'Teljesen — Étudiants vivant entièrement'. It details sources of support for students, such as 'de leur gain', 'de leur fortune', 'de leurs parents', etc. Rows are numbered 1 through 40.

12. A hallgatók lakásvizonyai, ruházata és szüleinek lakóhelye. — Conditions d'habitation, vêtements des étudiants et lieu d'habitation de leurs parents.

Table with multiple columns: Főiskola, tudománykar; A hallgatók — Étudiants; lakás; ruházata; szüleinek lakóhelye; körüli internátusban lakik; tudomány; oklevele van; etc.

1) Rendházak és szemináriumok nélkül. — Sans les couvents et les séminaires.

13. A hallgatók előző főiskolai tanulmányai. — Les étudiants suivant leurs hautes études antérieures.

Table with multiple columns: A hallgatók közül — Étudiants; possédant de diplômes; tudomány; oklevele van; oklevele van; oklevele van; etc.

14. A hallgatók állampolgársága és érettségi bizonyítványa. — Qualité de citoyen et brevets de bachelier des étudiants.

Table with columns for 'A hallgatók közül - Dont étudiants', 'ressortissants', 'qui se sont inscrits avec un brevet de bachelier', and 'Folyószám - Numéros d'ordre'. Rows include faculties like 'Tudományegyetem, Pázmány Péter tud.-egyetem, Budapest.' and 'Közgazdaságtud. kar, Budapest.' with sub-rows for semesters (I, II, III, IV, V) and totals.

15. A hallgatók idegen nyelvtudása és családi viszonyai. — Connaissance de langues étrangères et conditions familiales des étudiants.

Table with columns for 'A hallgatók közül - Étudiants', 'magyar anyanyelvű és - de langue maternelle hongroise et', 'parlant aussi', 'parlant', 'nyelven is beszél', and 'Écoles supérieures, facultés, années'. Rows include faculties like 'Universités des Sciences, Université Pierre Pázmány, Budapest.' and 'Faculté d'économie politique, Budapest.' with sub-rows for semesters (I, II, III, IV, V) and totals.

(14.) A hallgatók állampolgársága és érettségi bizonyítványa. — *Qualité de citoyen et brevets de bachelier des étudiants.*

Főiskola, tudománykar, évfolyam	A hallgatók közül — <i>Dont étudiants</i>																						
	ressortissants					qui se sont inscrits avec un brevet de bachelier															Ecoles supérieures, facultés, années		
	magyar — Hongrois	cseh-az. — tchécoslovaques	román — roumains	jugoszláv — yougoslaves	görög — grecs	más külf. — étrangers autres	érettségi bizonyítvánnyal iratkozott be																
							állampolgár	religiózatlanok — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires		religiósnak vallók — dévotionnaires	religiósnak vallók — dévotionnaires
d'école de degré moyen et portant la note																							
(Tudományegyetemek.)																							
Karok szerint.																							
Hittudományi karok.																							
I. évfolyam	96	95	1	1	1	53	38	3	1	1	22	31	42	1	1	96	12						
II. évfolyam	108	104	1	2	1	58	44	4	1	2	22	26	49	1	1	108	18						
III. évfolyam	90	84	1	5	1	50	31	2	1	4	22	26	35	1	1	88	10						
IV. évfolyam	87	80	4	2	1	78	3	2	1	3	25	21	38	1	1	87	20						
V. évfolyam	25	24	1	1	1	24	2	1	1	1	15	7	7	1	1	25	9						
Összesen	406	387	6	11	2	263	118	11	2	11	110	111	171	1	1	404	69						
Jog- és államtud. karok.																							
I. évfolyam	1.575	1.540	10	19	1	615	827	99	1	2	249	433	859	1	1	1.588	360						
II. évfolyam	1.183	1.155	10	16	1	500	605	57	1	3	206	317	640	2	1	1.183	346						
III. évfolyam	982	943	6	11	2	525	372	53	1	1	167	254	529	1	1	982	267						
IV. évfolyam	569	557	1	7	3	509	14	37	1	1	91	155	315	1	1	569	156						
Összesen	4.289	4.195	27	53	7	2.149	1.818	246	2	5	713	1.159	2.343	3	2	4.282	1.129						
Államzámv. tanfolyamok																							
I. évfolyam	198	198	—	—	—	52	12	12	2	102	2	10	66	4	24	182	81						
Orvostudományi karok.																							
I. évfolyam	417	389	7	21	—	116	222	24	50	—	134	119	159	—	—	415	76						
II. évfolyam	467	418	7	33	2	159	222	33	28	—	100	141	201	—	—	467	72						
III. évfolyam	454	421	4	27	2	235	138	25	38	—	106	133	197	—	—	454	56						
IV. évfolyam	424	400	5	16	2	347	13	25	22	—	102	126	179	—	—	424	62						
V. évfolyam	440	421	6	10	2	373	2	14	26	—	25	122	125	168	—	—	440	77					
Összesen	2.202	2.049	26	107	9	1.230	597	121	164	—	564	644	904	—	—	2.200	343						
Bölcsészeti karok.																							
I. évfolyam	762	736	4	14	1	149	188	78	294	3	275	244	190	2	1	726	165						
II. évfolyam	654	633	1	18	1	143	169	39	259	2	240	190	180	—	1	624	127						
III. évfolyam	497	481	6	8	—	128	105	33	220	—	204	169	113	—	—	497	89						
IV. évfolyam	544	529	6	6	1	249	9	50	222	1	218	168	144	—	1	544	104						
Összesen	2.457	2.379	17	46	2	669	471	200	995	6	937	771	627	2	2	2.391	485						
Gyógyász. tanfolyamok.																							
I. évfolyam	105	90	—	13	2	51	19	2	27	—	12	19	68	—	—	105	6						
II. évfolyam	130	102	4	21	3	74	3	2	34	—	11	32	70	—	—	130	8						
Összesen	235	192	4	34	5	125	22	4	61	—	23	51	138	—	—	235	14						
Tudományegyet., együtt¹⁾																							
I. évfolyam	3.692	3.560	28	80	6	1.111	1.366	268	403	18	732	928	1.488	69	136	3.630	985						
II. évfolyam	2.887	2.741	27	95	7	971	1.088	166	332	19	609	738	1.210	55	67	2.857	759						
III. évfolyam	2.280	2.194	17	58	5	981	668	135	256	5	510	608	932	58	66	2.277	564						
IV. évfolyam	1.859	1.796	18	33	6	1.235	41	136	252	151	42	449	493	722	43	60	1.859	480					
V. évfolyam	465	445	6	11	2	397	2	14	26	—	132	132	175	—	—	465	86						
Összesen	11.184	10.736	96	277	26	4.695	3.165	719	1.279	925	44	261	2.432	2.899	4.527	226	329	415	11.088	2.874			
József-műegyet., Bpest.																							
I. évfolyam	434	399	4	23	2	124	135	148	—	1	113	137	157	—	1	430	79						
II. évfolyam	321	304	2	12	1	93	98	116	—	1	85	90	132	—	1	319	75						
III. évfolyam	356	313	3	31	3	156	61	111	—	—	94	111	123	—	—	356	54						
IV. évfolyam	316	287	7	14	6	198	—	94	—	—	84	118	90	—	—	316	64						
Összesen	1.427	1.303	16	80	12	571	294	469	—	2	376	456	502	—	1	1.421	272						
Ebből:																							
Közgazdasági osztály																							
I. évfolyam	58	55	1	2	—	38	—	12	—	2	20	20	10	—	1	55	22						
Hittudományi főiskolák.																							
Római katolikus.																							
I. évfolyam	230	230	—	—	—	140	81	3	—	4	40	93	91	1	2	228	58						
II. évfolyam	176	170	2	1	2	102	65	2	—	1	25	65	79	1	2	173	31						
III. évfolyam	124	124	—	—	—	88	25	3	—	3	22	40	54	—	—	120	22						
IV. évfolyam	130	127	2	—	—	121	—	6	—	1	14	43	70	—	—	128	27						
V. évfolyam	40	39	1	—	—	38	—	1	—	—	4	18	17	—	—	40	5						
Összesen	700	690	5	1	3	489	171	15	—	12	105	259	311	4	2	689	143						

¹⁾ A közgazdaságtudományi karral együtt.

(15.) A hallgatók idegen nyelvtudása és családi viszonyai. — *Connaissance de langues étrangères et conditions familiales des étudiants.*

Főiskola, tudománykar, évfolyam	A hallgatók közül — <i>Etudiants</i>																																		
	magyar anyanyelvű és — de langue maternelle hongroise et															idegen nyelven beszél					Ecoles supérieures, facultés, années														
	született — német — allemand	francia — le français	angol — l'anglais	olasz — l'italien	lét — le letton	román — le roumain	horvát-szerb — le croate-serbe	egyéb — d'autres langues	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12															
																						nyelven is beszél										idegen nyelven beszél			
nyelven is beszél																						idegen nyelven beszél													
(Universités des Sciences.)																																			
Suivant les facultés.																																			
Facultés de théologie.																																			
I. évfolyam	81	14	2	—	—	—	—	11	2	1	1	96	—	—	—	—	—	22	10	3	5														
II. évfolyam	71	23	4	—	—	—	—	22	6	3	1	108	—	—	—	—	—	19	10	4	4														
III. évfolyam	73	13	2	—	—	—	—	13	9	—	—	88	—	—	—	—	—	20	6	3	3														
IV. évfolyam	61	18	7	—	—	—	—	14	6	1	—	87	—	—	—	—	—	17	11	2	1														
V. évfolyam	15	10	3	—	—	—	—	5	4	1	—	25	—	—	—	—	—	6	3	2	—														
Összesen	301	78	19	10	4	14	8	65	21	6	5	404	1	1	1	1	1	84	40	14	13														
Fac. de droit et des sciences polit.																																			
I. évfolyam	983	538	146	103	29	23	20	367	183	43	6	1.508	66	—	1	272	86	55	59																
II. évfolyam	675	463	155	84	31	14	19	288	162	45	10	1.142	39	—	2	244	61	33	26																
III. évfolyam	529	409	107	81	22	15	21	258	114	43	15	917	44	—	1	189	69	28	25																
IV. évfolyam	296	262	83	53	16	3	12	150	82	30	9	535	32	—	2	110	27	27	12																
Összesen	2.463	1.672	491	321	98	56	72	1.063	541	181	40	4.102	181	1	5	785	243	143	122																
Cours de comptabilité publique.																																			

(14.) A hallgatók állampolgársága és érettségi bizonyítványa. — Qualité de citoyen et brevets de bachelier des étudiants.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam', 'állampolgár', 'érettségi bizonyítvánnyal iratkozott be', and various school types like 'Református', 'Izraelita', 'Jogakadémia', etc.

(15.) A hallgatók idegen nyelvtudása és családi viszonyai. — Connaissance de langues étrangères et conditions familiales des étudiants.

Table with columns for 'magyar anyanyelvű és - de langue maternelle hongroise et', 'parlant aussi', 'parlant', 'nyelven is beszél', and 'Écoles supérieures, années'.

16. A hallgatók szüleinek főiskolai végzettsége. — Étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études.

Table with columns for university names (e.g., Pázmány Péter tud.-egyetem, Debrecen, Pécs, Szeged) and rows for student counts by year and parent education level. Includes a detailed legend for parent professions.

17. A hallgatók szüleinek foglalkozása. — Profession des parents des étudiants.

Table showing the distribution of student parents by profession (e.g., Agriculture, Industry, Commerce, Education, Liberal Professions) across various universities. Includes a legend for parent professions and a summary of student counts by university.

(16.) A hallgatók szüleinek főiskolai végzettsége. — Étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar, évfolyam' and 'A hallgatók összes száma'. Rows include faculties like 'Hittudományi karok', 'Jog- és államtudományi karok', 'Államszámvetési tanfolyamok', etc.

1) A közgazdaságtudományi karral együtt.

(17.) A hallgatók szüleinek foglalkozása. — Profession des parents des étudiants.

Table with columns for 'Folyószám - Numéros d'ordre' and 'A hallgatók szüleinek foglalkozása'. Rows include '1', '2', '3', '4', '5', '6', '7', '8', '9', '10', '11', '12', '13', '14', '15', '16', '17', '18', '19', '20', '21', '22', '23', '24', '25', '26', '27', '28', '29', '30', '31', '32', '33', '34', '35', '36', '37', '38', '39', '40', '41', '42', '43', '44'.

1) Y compris la faculté d'économie politique.

(16.) A hallgatók szüleinek főiskolai végzettsége. — Étudiants dont les parents ont fait leurs hautes études.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam', 'A hallgatók összes száma', and various parental professions like 'Östermezők', 'Bányászok', 'Kereskedők', etc.

(17.) A hallgatók szüleinek foglalkozása. — Profession des parents des étudiants.

Table with columns for 'Foglalkozás', 'A hallgatók szüleinek foglalkozása', and 'A hónapok szobában lakó hallgatók közt', including categories like 'Östermezők', 'Bányászok', 'Kereskedők', etc.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar, évfolyam', 'A hallgatók közül - Dont étudiants', and 'Félévet hallgatott - semestres'. Rows include faculties like 'Tudománygyegetemek', 'Államzámv. tanfolyam', 'Gyógysz. tanfolyam', etc.

Table with columns for 'A hallgatók közül - Etudiants', 'tanulmányi viszonyai', 'támogatási igényei', and 'Écoles supérieures, facultés, années'. Rows include faculties like 'Univ. des Sciences', 'Faculté d'écon. polit.', 'Université Stienne', etc.

1) Lásd a 3. sz. tábla 1. sz. jegyzetét. — Voir la note 1) du tableau 3.

Table with columns for 'Főiskola, évfolyam', 'A hallgatók között - Dont étudiants', and 'Félévet hallgatott - semestres'. It lists various faculties like 'Református', 'Israelita', 'Jogakadémia', etc., with student counts across semesters.

Table with columns for 'A hallgatók között - Etudiants', 'tanulmányait - ayant interrompu leurs études', 'az előző félévben - qui dans le semestre précédent', and 'támogatásra igényt tart - ayant besoin d'une assistance'. It details student status, previous semester performance, and support needs across various faculties.

Table with columns for 'Főiskola, tudománykar, évfolyam', 'A hallgatók közül — Dont étudiants', and 'Félévet hallgatott — semestres'. Rows include various faculties like 'Tudományegyetem', 'Jog-és államtud. karok', 'Államszámv. tanfolyamok', etc.

1) A közgazdaságtudományi karral együtt.

Table with columns for 'A hallgatók közül — Étudiants', 'sz. előző félévben — qui dans le semestre précédent', and 'támogatásra igényt tart(1) — ayant besoin d'une assistance'. Rows include faculties like 'Univ. des sc.', 'Fac. de théol.', 'Fac. de droit et des sc. polit.', etc.

1) Lásd a 3. sz. tábla 1. sz. jegyzetét. — Voir la note 1) du tableau 3. — 2) Y compris la faculté d'économie politique.

A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal újabb kiadványai.

Magyar Statisztikai Közlemények.

Új f. = Új folyam. (Az új folyam kiadványai magyar és magyar-német kiadásban jelentek meg.) — Új s. = Új sorozat. (E kiadványok magyar, magyar-német és magyar-francia, 1925-től csak magyar és magyar-francia kiadásban jelennek meg.)

Népszámlálás.

Magyarország népessége a practica sanctio korában.
Új f. XII. kötet* ..... — P

1890. évi népszámlálás (3 kötetben):

Új f. I. kötet. Általános népleírás* ..... — *
 * II. * A népesség foglalkozása* ..... — *
 * III. * Épületstatisztika* ..... — *
 1893. évi cigányösszeírás. Új f. IX. kötet* ..... — *

1900. évi népszámlálása (10 kötetben):

Új s. 1. kötet. Általános népleírás községeinkint*... — *
 * 2. * A népesség foglalkozása * ..... — *
 * 5. * A népesség részletes leírása ..... 8 *
 * 9. * A népesség foglalkozása részletesen... 12 *
 * 12. * U.-a. és a vállalati statisztika ... 6 *
 * 14. * Ipari alkalmazottak munkaideje és bére* ..... — *
 * 15. * A népesség foglalkozása a főbb demografiai adatokkal egybevetve* — *
 * 16. * Közszolgálati ágak és szabadfoglalkozások ..... 4 *
 * 18. * Ház- és földbirtokviszonyok* ..... — *
 * 27. * Végeredmények (24 graf. térképpel) 6 *

1910. évi népszámlálás (6 kötetben):

Új s. 42. kötet. Általános népleírás községeinkint ... 10 *
 * 48. * A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községeinkint ... 14 *
 * 52. * A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika ..... 16 *
 * 56. * A népesség foglalkozása a főbb demogr. adatokkal egybevetve; föld- és házbirtokviszonyok ..... 10 *
 * 64. * Részletes demografia* ..... — *
 * 64. * Végeredmények. (15 graf. térképpel) . 8 *
 Ebből különnyomat* ..... — *

1920. évi népszámlálás (6 részben 5 kötetben):

Új s. 69. kötet. Általános népleírás községeinkint* . — *
 * 71. * A népesség foglalkozása és a nagyipari és kereskedelmi vállalatok községeinkint ..... 7 *
 * 72. * A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. A népesség foglalkozása a főbb demografiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai .. 13 *
 * 73. * Részletes demografia ..... 7 *
 * 76. * Végeredmények (15 graf. térképpel és 1 grafikonnal) ..... 7 *

Népmozgalom.

1890. és 1891. évi népmozgalom: Új f. V. kötet* — *
 1892. és 1893. * * VIII. * * — *
 1897. * * XXII. * * 8 *

1900—1902 évi népmozgalom: Új s. 7. kötet (4 graf. térképpel) ..... 8 P
 1903—1905. * * Új s. 22. kötet ..... 10 *
 1906—1908. * * Új s. 32. kötet (3 graf. térképpel) ..... 10 *
 1901—1910. * * községeinkint. Új s. 46. kötet ..... 8 *
 1909—1912. * * Új s. 50. kötet (5 graf. térképpel) ..... 14 *
 1913—1918. * * Új s. 70. kötet ..... 4 *
 1919—1925. * * Új s. 74. kötet ..... 7 *
 Halandósági táblázat az 1900. évről. Új s. 11. kötet. 4 *
 1899—1913. évi ki- és visszavándorlás (grafikonokkal) Új s. 67. kötet* ..... — *

Közegészségügy.

Rákos betegek statisztikája. Új s. 19. kötet ..... 4 *
 1912. évi vakságügyi statisztika. Új s. 55. kötet .... 4 *
 Gümőkór-halálozás az 1901—1915. években. Új s. 62. köt. 12 *
 Gyermekhalandóság és gyermek-fertőzőbetegségek az 1901—1915. években. Új s. 68. kötet ..... 4 *

Őstermelés.

Mezőgazdasági termelés 1891. és 1892. Új f. VI. köt.* — *
 * * 1893. és 1894. * XI. * * — *
 * * 1895. és 1896. * XVIII. * * — *
 * * 1901. (graf. mell.) Új s. 4. * * — *
 * * 1901—1915. Új s. 66. kötet . 8 *

Mezőgazdasági statisztika 1895.:

Új f. XV. kötet. A magyar mezőgazd. stat. fejlődése és az összeírás főbb eredményei községeinkint* ..... — *
 * XXIV. * Gazdaságok megoszlása* ..... — *
 * XXVII. * Végeredmények (17 grafikai térképpel)* ..... — *

1911. évi állatszámolás eredményei:

Új s. 41. kötet. Állatlétszám ..... 12 *
 * 51. * Állatállomány a gazdaságok nagysága szerint ..... 4 *

Ipar.

Malomipar 1894-ben. Új f. XIII. kötet* ..... — *
 * 1906-ban. Új s. 26. * ..... 4 *

Külkereskedelem.

Külkeresk. forgalom az 1892. évben. Új f. IV. köt.* — *
 * * 1893. * * VII. * * — *
 * * 1894. * * X. * * — *
 * * 1895. * * XIV. * * — *
 * * 1896. * * XVII. * * — *
 * * 1897. * * XX. * * — *
 * * 1898. * * XXIII. * * 6 *
 * * 1899. * * XXVI. * * 6 *
 * * 1900. * * XXIX. * * 6 *
 * * 1901. * Új s. 3. * * 5 *
 * * 1902. * * 6. * * 5 *
 * * 1903. * * 8. * * — *
 * * 1904. * * 13. * * — *

* Elfogyott: egyesekből német- vagy franciayelvű kiadás még van.

Külkeresk. forgalom az 1905. évben. Új s. 17. kötet * — P
 • 1901-5. években. I. r. Új s. 20. k. 8 *
 • 1901-5. II. r. 21. 8 *
 • 1906. évben. Új s. 23. kötet .. 10 *
 • 1907. 25. * .. 10 *
 • 1908. 28. * .. — *
 • 1909. 33. * .. 12 *
 • 1910. 37. * .. — *
 • 1911. 43. * .. — *
 • 1912. 47. * .. — *
 • 1913. 53. * .. — *
 • 1914. 57. * .. — *
 • 1882—1913. években. Új s. 63. k. 12 *
 • 1915. és 1916. 65. * 12 *
 • 1925. és 1926. 75. * 30 *
 • 1927. évben 77. * 23 *
 • 1928. 78. * 23 *
 • 1929. 80 * 16 *
 • 1930. 81 * 16 *

Fiume hajó- és áruforgalma az 1906. és 1907. években. Új s. 24. kötet* Olasz nyelven is 4 *
 • 1908. évben. Új s. 29. köt.* 4 *
 • 1909. 34. * .. — *
 • 1910. 38. * .. — *
 • 1911. 45. * 4 *
 • 1912. 49. * 4 *
 • 1913. 54. * 4 *
 • 1914. és 1915. években. Új s. 60. kötet .. 4 *

Pénz- és hitelügy.

Hitelintézetek statisztika az 1894. évről. Új f. XVI. kötet* — *
 • 1894—1909. évekről. Új s. 35. kötet .. 6 *

Önkormányzati háztartás.

Községi háztartási statisztika az 1908. évről. Új s. 39. köt.* — *
 Ebből különnyomat .. 2 *
 Vármegyék háztartása az 1909. évben. Új s. 40. kötet* — *
 Városok háztartása az 1910. évben. Új s. 58. kötet .. 6 *

Közlekedés.

Vasúti statisztika az 1894—1896. évekről. Új f. XXI. k.* — *
 • 1897—1899. XXVIII. * 6 *
 • 1900—1902. Új s. 10. köt.* — *

Tanügy.

Népoktatásügy 1904/5—1907/8. Új s. 31. kötet .. 8 *
 A magyar egyetemi hallgatók statisztikája 1930. Irta: Laky Dezső dr. .... 5 *
 A magyar főiskolai hallgatók statisztikája az 1930/31. tanévben. Irta: Asztalos József dr. .... 3 *

Bűnügy.

Az 1904—1908. évek statisztikája (4 grafikai térképpel). Új s. 30. kötet .. 4 *
 Az 1909—1913. évek statisztikája. Új s. 59. kötet ... 6 *

Egyéb tárgyú közlemények.

Tűzkárok az 1895. és 1896. években. Új f. XIX. kötet*... — *
 Betegség-nyilvántartás 1898-ban. Új f. XXV. kötet 6 *
 A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal munkássága (1871—1911.) Új s. 36. kötet .. 6 *
 Árstatisztika 1867—1911. Új s. 44. kötet .. 6 *
 A szellemi munkások összeírása 1928. Új s. 79. kötet .... 5 *

Rendszeresen megjelenő v. megjelent egyéb kiadványok.

Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam. I.—XXXVIII. évfolyam. (1893—1930.) A XXIV., XXV., XXVI. (1916., 1917., 1918.) hármas, a XXVII., XXVIII.,

XXIX., XXX. (1919., 1920., 1921., 1922.) négyes, a XXXI., XXXII., XXXIII. (1923., 1924., 1925.) hármas évfolyam. Magyar, horvát (az 1905. évig), német (az 1918. évig) és az 1901. évfolyamtól kezdődőleg francia kiadásban is. Évfolyamonként .. 10 P
 Az 1901—1914. évfolyam .. 5 *
 Az 1916., 1917., 1918. hármas évfolyam .. 10 *
 Az 1919., 1920., 1921., 1922. négyes évfolyam .. 10 *
 Az 1923., 1924., 1925. hármas évfolyam .. 10 *
 Az 1926. évfolyam .. 6 *
 Az 1927. .. 6 *
 Az 1928. .. 6 *
 Az 1929. .. 6 *
 Az 1930. .. 6 *
 Az 1893—1898., 1900., 1910—1914. évfolyam elfogyott.

A M. Kir. Kormány Működéséről és az Ország Közállopotairól szóló jelentés és Statisztikai Évkönyv (kormányjelentés).** Évi kiadvány; legutolsó kiadás 1930-ban .. 20 *

Statisztikai Havi Közlemények.** 12 füzet, I—XXI. évfolyam. (1897—1917.) A XXII. (1918.) évfolyam csak szeptemberig jelent meg. 1918 szeptemberétől 1919. év végéig e kiadvány szünetelt.

XXIII. (1920.) évfolyam fél év enként jelent meg, a XXIV—XXXIV. (1921—1931.) évfolyam pedig negyedévenként jelenik meg s tartalmazza a megcsontított Magyarország külkereskedelmi forgalmának eredményeit is, magyar-francia-német nyelven. Füzetenként I—XXVI. évfolyam .. 1 *
 XXVII. évfolyam II., III. és IV. negyedévi füzete. XXVIII. I., II., III. és IV. .. 4 *
 XXIX. I., II., III. és IV. .. 4 *
 XXX. I., II. és III. .. 4 *
 XXXI. IV. .. 4 *
 XXXII. I., II., III. és IV. .. 4 *
 XXXIII. II., III. és IV. .. 4 *
 XXXIV. I., II., III. és IV. .. 4 *
 XXXV. I. .. 4 *

Az I. (1897.) évfolyam teljesen, az 1908—1911. és az 1914—1915. évf. némely füzete, valamint az 1921. III., az 1922. I—IV., az 1923. I., II., az 1924. I., az 1927. IV., az 1928. I—III., az 1930. I. negyedévi füzete elfogyott.

Társadalmi biztosítási statisztika (magyar-francia-német nyelven)
 1923. év I. füzet .. 2 P
 1924. II. .. 2 *
 1924. III—IV. .. 4 *
 1925. V. .. 2 *
 1925. VI. .. 2 *
 1926. VII. .. 1 *
 1926. év VIII. .. 2 *
 1923., 1925. év IX. .. 4 *
 1926. év X. .. 2 *
 1927. XI. .. 3 *
 1927. XII. .. 2 *
 1927. XIII. .. 2 *
 1928. XIV. .. 2 *
 1928. XV. .. 2 *
 1929. XVI. .. 2 *
 1930. XVII. .. 3 *

A Magyar Szent Korona Országai Külkereskedelmi Forgalmának Havi Eredményei.** 12 füzet I—XIV. évfolyam. (1901—1914.) 1914 aug.-tól (XIV. évfolyam) és a XV. évfolyam (1915 novemberig jelent meg) csak szöveges ismertetésben. 1915 novemberétől szünetel; az 1920. évtől a külkereskedelmi forgalom eredményei a «Statisztikai Havi Közlemények» (lásd fentebb) című füzetben jelennek meg. Füzetenként .. 1

A XI. (1911.) évfolyam teljesen, a II. (1902.) X. (1910.) és a XII. (1912.) évfolyam némely füzete elfogyott.
 Magyar Statisztikai Szemle. Magyar-francia havi folyóirat 1923. 1—2., 3—4., 5—6., 7—8., 9—12., az 1924.

1., 2., 3—4., 5—6., 7—8., 9—10., 11—12., az 1925. 1—4 5—6., 7., 8., 9., 10., 11—12., az 1926. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., az 1927. 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. szám, számonként .. 1 P
 az 1927. 1. szám .. 1-60 *
 az 1928. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., az 1929. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., az 1930. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., az 1931. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11. és 12., az 1932. 1., 2., 3. és 4. szám, számonként .. 1-50 *

Az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunktúrakutató Bizottság Közleményei. (Magyar-német folyóirat.)
 1929. év 1. sz. .. 4 *
 1929. 2—3. sz. .. 8 *
 1929. 4. sz. .. 4 *
 1930. 1. .. 4 *
 1930. 2. .. 4 *
 1930. 1. tanulmány .. 5 *
 1930. 2. .. 5 *

Magyarország Helynévtára.** 1922. évi .. 3 *
 1926. évi térképpel .. 28 *
 • térkép nélkül .. 20 *
 • csak térkép .. 8 *

Magyarország Tiszti Cim- és Névtára.** Évi kiadvány; legutolsó kiadás 1931-ben .. 25 *

A magyar áruforgalmi statisztikai állandó értékmegállapító-bizottság jelentése a magyar szent korona országainak külkereskedelmi forgalmáról.** (1906—1911/12. évfolyam.) Évfolyamonként .. 6 *
 Az 1911/12. évfolyam elfogyott.

Magyarország statisztikája.** Irta Ráth Zoltán dr. 1896.* .. — *
 A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete. Irta: Bokor Gusztáv. Magyar és német kiadás. 1896.* .. — *

*) Elfogyott; egyesekből német- vagy francianyelvű kiadás még van. — **) Csak magyar kiadás.

Előfizetési díjak. A «Magyar Statisztikai Szemle» 1932. évi előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon
 egész évre .. 10 pengő
 fél évre .. 5 *
 Közalkalmazottak, közhivatalok részére:
 egész évre .. 6 pengő
 fél évre .. 3 *

A «Statisztikai Havi Közlemények» 1932. évi előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon (közalkalmazottak és közhivatalok részére is)
 egész évre .. 12 pengő
 A «Magyar Statisztikai Szemle» és a «Statisztikai Havi Közlemények» füzetekre együttesen is lehet előfizetni. — A két közlemény együttes (kombinált) 1932. évi előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:
 egész évre .. 20 pengő
 fél évre .. 10 *

Közalkalmazottak, közhivatalok részére:
 egész évre .. 16 pengő
 fél évre .. 8 *

Magyarország mezőgazdasági statisztikájának szervezete.** Irta: Konkoly Thege Gyula dr. .... 5 P

A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal nyilvános könyvtárának és térképgyűjteményének címjegyzéke.** (1898.) .. 10 *
 Ugyanaz új (1915.) kiadás. I. kötet .. 4 *
 II. kötet. (1919.) .. 14 *
 I. Pótfüzet (1920.) .. 4 *

Statisztikai adatok Fiume városáról és Iorgalmáról. 1899. (Magyar-olasz kiadás.) .. 4 *

Magyarország Földbirtokosai és Földbérleti «Gazdacimtar» 1925. évb. Füzve .. 20 *
 Kötve .. 22 *

Az ezredéves magyar állam és népe. Irta: Jekelfalussy József dr. 1896. év .. 1 *

Jelentés az 1901. évi budapesti statisztikai kongresszusról (francia). I. köt. .. 6 *

Jelentés az 1901. évi budapesti statisztikai kongresszusról (francia). II. köt. .. 5 *

Jelentés az 1901. évi budapesti statisztikai kongresszusról (francia). III. köt. .. 4 *

Jelentés az 1901. évi budapesti statisztikai kongresszusról (francia). IV. köt. .. 5 *

Gyári, üzemi- és munkásstatisztika az 1910. évben** Munkabeszűntetések és munkakizárások az 1910/12. évben** .. 4 *

Ipari Érdekképviselők a Magyar Szent Korona Országában 1911. évben** .. 2 *

Egészségügyi statisztika.** Irta: Szél Tivadar dr. ... 25 *
 Matematikai statisztika.** Irta: Jordán Károly dr. ... 13 *
 Emlékkönyv Kenéz Béla negyedszázados professzori munkásságának évfordulójára.** Szerkesztette: Laky Dezső dr. .... 15 *

* Elfogyott; egyesekből német- vagy francianyelvű kiadás még van. — ** Csak magyar kiadás.

	Pengős		Pengős
Année 1927 XIII ^e fascicule	2 *	Dictionnaire officiel de la Hongrie.**)	
• 1928 XIV ^e	2 *	Nouvelle édition pour 1931	25 *
• 1928 XV ^e	2 *	Rapport de la commission permanente hongroise des	
• 1929 XVI ^e	2 *	valeurs de la statistique du commerce extérieur sur	
• 1930 XVII	3 *	le mouvement commercial des marchandises des Pays	
Résultats mensuels du commerce extérieur des pays		de la sainte Couronne hongroise.**) (Années 1906—	
de la sainte Couronne hongroise.**) 12 brochures.		1911/12.) Par année	6 *
I—XIV ^e années (1901—1914). L'année XIV depuis		Année 1911/12. épuisée.	
le mois d'août 1914 et l'année XV (parue jusqu'au		Statistique de la Hongrie**) par M. le Dr Zoltán Ráth.	
novembre 1915) ne contiennent que du texte. A par-		1896.*)	— *
tir de 1915 cette publication a cessé de paraître ;		Histoire et organisation de la statistique officielle en	
depuis 1920 les résultats du commerce extérieur		Hongrie par M. Gustave Bokor. Édition hongroise	
sont publiés dans la brochure «Publications statis-		et allemande. 1896.*)	— *
tiques mensuelles» (voir page 89).		Organisation de la statistique agricole de la Hongrie.	
Par brochure	1 *	Par M. le Dr Jules de Konkoly Thege**)	5 *
L'année XI (1911) entièrement et quelques brochures		Catalogue de la bibliothèque publique et de la collection	
des années II (1902), X (1910) et XII (1912) sont		des cartes géographiques de l'Office central royal	
épuisées.		hongrois de statistique. (1898.)**)	10 *
Revue Hongroise de Statistique. Périodique mensuel		Le même en édition nouvelle (1915) vol. I.**)	4 *
hungaro-français : 1923. N ^{os} 1—2, 3—4, 5—6, 7—8		Volume II (1919)**)	14 *
et 9—12. Année 1924. 1, 2, 3—4, 5—6, 7—8, 9—10,		I ^{re} brochure supplémentaire (1920)**)	4 *
11—12. Année 1925 : 1—4, 5—6, 7, 8, 9, 10, 11—12.		Données statistiques sur la ville de Fiume et sur son	
Année 1926 : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12. Année		mouvement commercial et maritime. 1899. (Édition	
1927 : 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, par brochure ...	1 *	hongroise-italienne.)	4 *
Année 1927 : N ^o 1.	1.60 *	Propriétaires fonciers et fermiers de la Hongrie (Livre	
Année 1928, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12,		d'adresses des agriculteurs) en 1925.**) Broché	20 *
par brochure	1.50 *	Relié	22 *
Année 1929, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12		L'État hongrois millénaire et son peuple. Par M. le	
par brochure	1.50 *	Dr Joseph de Jekelfalussy.** Année 1896	1 *
Année 1930, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12		Compte-rendu de la huitième Session de l'Institut Inter-	
par brochure	1.50 *	national de Statistique	
Année 1931, N ^{os} 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12 par		tenue à Budapest en 1901 (paru en français)	
brochure	1.50 *	• • • I ^{er} volume	6 *
Année 1932, N ^{os} 1, 2, 3, 4 par brochure	1.50 *	• • • II ^e	5 *
Publications de la Commission nationale hongroise de la		• • • III ^e	4 *
statistique économique et de la recherche de conjonc-		• • • IV ^e	5 *
tures. (Périodique hongrois-allemand.)		Statistique des fabriques, des exploitations et des ouvriers	
Année 1929 : N ^o 1	4 *	en 1910**	6 *
• 1929 : • 2—3	8 *	Chômages et lock-outs en 1910—12**	4 *
• 1929 : • 4	4 *	Représentations des intérêts industriels dans les pays de	
• 1930 : • 1	4 *	la Sainte Couronne hongroise en 1911	2 *
• 1930 : • 2	4 *	Statistique d'hygiène.** Par M. le Dr Théodore Szél ..	25 *
• 1930 : • 1 (étude).....	5 *	Statistique mathématique.** Par M. le Dr Charles Jordan ..	13 *
• 1930 : • 2	5 *	Album à l'occasion du 25e anniversaire de professorat de	
Dictionnaire des communes de la Hongrie. Paraît chaque		M. Béla Kenéz.** Rédigé par M. le Dr Désiré de Laky ..	15 *
4—5 années ; la dernière édition est de 1926**)	... 28 *		

Prix d'abonnement : «Revue Hongroise de Statistique», prix d'abonnement (y compris les frais postaux) pour l'année 1932 en Hongrie

1 an 10 pengős — le semestre 5 pengős.

Pour fonctionnaires et offices publics :

1 an 6 pengős — le semestre 3 pengős.

«Bulletin Statistique Mensuel Hongrois», prix d'abonnement (y compris les frais postaux) pour l'année 1932 en Hongrie, (également pour fonctionnaires et offices publics) :

1 an 12 pengős.

Un abonnement réuni peut être fait à la «Revue Hongroise de Statistique» et au «Bulletin Statistique Mensuel Hongrois». Le prix d'abonnement réuni (combiné) de ces deux publications (y compris les frais postaux) est en Hongrie :

1 an 20 pengős — le semestre 10 pengős.

Pour fonctionnaires et offices publics :

1 an 16 pengős — le semestre 8 pengős.

*) Épuisé. — **) Seulement en édition hongroise.

